

СВЕТИ- КНЕЗ ЛАЗАР

БРОЈ 4 (48)

ПРИЗРЕН/ГРАЧАНИЦА, 2004

ГОДИНА ДВАНАЕСТА

Са благословом Његовог Преосвештенства
Епископа рашко-призренског и косовско-метохијског
господина др АРТЕМИЈА

Издаје Епархија рашко-призренска
и косовско-метохијска

Главни и одговорни уредник:
Војислав Јовичић

Уређивачки одбор:
епископ Атанасије (Ракита)
протосинђел Симеон
протосинђел Сава

Адреса издавача:
Епархија рашко-призренска и косовско-метохијска
Манастир Грачаница, 38205 Грачаница
тел: 063 72 93 532

ISSN 0354-3927

Садржај

УМЕСТО УВОДА

Протосинђел Стефан:

Манастир Бањска – историјат и васкрсење 7

ИСТОРИЈА

Проф. др Вељко Ђурић Мишина:

Обнављање патријаршије
и избор патријарха 1920. године..... 25

Др Мирољуб Јевтић:

Албанска православна црква и балканска сарадња..... 51

ФИЛОСОФСКЕ ПОЛЕМИКЕ

Предраг Р. Драгић Кијук:

Биће у свету и биће у Богу..... 67

БЕСЕДЕ

Епископ Артемије:

Васкрс манастира Бањска..... 81

ВЕРА И НАУКА

Владета Јеротић:

Бедем од вере и наде..... 85

ИЗ СТАРЕ ЦРКВЕНЕ ШТАМПЕ

Митрополит Антоније:

Васељенска црква и народности (1900–1923) 91

IN MEMORIAM

Епископ Теодосије:

Отац Јустин (Дечанац) 103

ХРОНИКА..... 109

УМЕСТО УВОДА

Манастир Бањска – историјат и васкрсење

а. Историјски осврт

Манастир св. Стефана у Бањској, познатији као манастир Бањска, некадашњи центар српске духовности, налази се на десној обали истоимене речице, северозападно од Косовске Митровице, у подножју планине Рогозне. Задужбина је краља Стефана Уроша II Милутина и био је намењен за „чување и покој блаженог и богоугодног тела његовог”, посвећен светом првомученику и архиђакону Стефану, заштитнику свих Немањића.

Зидање је краљ Милутин отпочео на темељу раније цркве, при којој је у другој половини XIII века, за време краља Уроша I, било седиште Бањске епископије. Како казује његов животописац, архиепископ Данило II, манастир је Милутин подигао у договору са мајком (монахињом) Јеленом, братом Драгутином и архиепископом Савом III. Градња манастира пада у време пре 1314. године, а после измирења са Драгутином са којим је, иначе, био у сукобу.

Приближно у то време Милутин је одабрао манастир светог Стефана у Бањској, где је, следећи пример својих претходника,

одредио да му буде гробница. Повељу је потврдио и Драгутин, који је пристао да буде забележен као „брат господина ми великог краља Стефана Уроша”, и титулисан као „прежде бивши краљ”. Бањска је дуго времена била предмет нарочите пажње Милутинове. Око зидања манастира се трудио и раније, док је био у сукобу са братом. У манастиру је неко време држао ризницу под старањем архиепископа Данила II, који је био човек од највећег Милутиновог поверења. Ово се дешавало у време сукоба са Драгутином, када „Милутин склони све своје благо у овај манастир, у коме за епископа постави Данила, познијега архиепископа српскога, поверивши му благо на чување”.

По вољи краљевој, зидањем манастира је руководио сам Данило, његов духовни саветник. Њега је Милутин позвао да се врати из Хиландара, чији је вишегодишњи игуман био. Данило је у то време био један од најпросвећенијих људи у српским земљама, и Милутин сигурно погоднију личност за овај посао није могао наћи. Поред тога што је био књижевник, Данило је био и архитекта.

О неимарима Бањске нема помена у историјским изворима. Константин Јиречек, говорећи о неимарима средњег века у српским земљама, помиње дечанске протомајсторе Ђорђа са својом браћом Доброславом и Николом, који су до 1331. године у српским земљама „назидали били и украсили многе цркве, па можда и Бањску и Грачаницу”. Манастир је замишљен као главна задужбина, богато опремљена и даривана, намењена вечном покоју овог „превисоког и крепког и самодржавног и милостивог краља српског”. Због тога је Милутин укинуо епископију и манастир прогласио за ставропигион. Тиме је Бањска добила четврто место међу краљевским манастирима, одмах иза Студенице, Милешеве и Сопоћана.

Богато је Милутин даривао своју главну задужбину, што се сматрало за највећи ктиторски прилог једној немањићкој цркви.

Даривањем 75 села и заселака, 8 катуна са преко 500 породица обавезних да раде и плаћају дажбине манастиру, довршено је опремање манастира и обезбеђени сви услови потребни за несметан рад његовог братства.

Тешко је данас прецизније бавити се животом Бањске када се има у виду чињеница да су извори о њој веома оскудни. Ме-

ђутим, на основу разних других показатеља, може се извући представа о животу Бањске кроз векове. При томе, треба раздвојити две ствари – народно предање и историју. Ово напомињемо због тога што се добро зна каква је улога и значај народног предања у свести српског народа.

Милутин је умро 1321. године у Неродимљу, једној од краљевских резиденција на Косову. Болест га је задесила изненада, а агонија је дуго трајала. Пао је у постељу и изгубио моћ говора. У мектежу и немирима који су настали после његове смрти, угрожена је чак била и погребна поворка која је пратила краљеве тело из Неродимља у Бањску, где је још за живота био припремио гроб. Две и по године после смрти, црква га је канонизовала.

У Бањској је, недуго после Милутина, у северној капели сахрањена и краљица Теодора, мајка Милутиновог унука, краља и цара Душана. Ово је био разлог да Душан, поводом свог крунисања 1346. године изда ктиторску повељу већ богатој Бањској, даровавши јој нове поседе.

Бањска је рано почела пропадати. Први записи се односе на време Косовске битке 1389. године. Њени монаси су тада и пренели Милутинове мошти у Трепчу, а одатле око 1469. године у Софију, где се и сада налазе. Почетком XV века, око 1402. или 1403. године, свакако пре 1419. године, опет је попаљен манастир. Пожар је захватио и књиге. У другој половини XV века манастир је вероватно опустео. У 1530. години, како бележи путописац Бенедикт Курипешкић, Бањска је била разорена. Разарање се десило по наредби турског султана, јер је била стециште хришћана који су избегли из турског заробљеништва и овде се окупљали ради пружања отпора турској власти. Највећа разарања забележена су 1689. године, за време турско-аустријског рата. Бањска се тад помиње као варошица коју су држали Турци. Исте године, 2. новембра, Аустријанци ће је преотети од Турака. У 1706. години Бањска се помиње као турска војничка тврђава типа жандармеријске карауле, како је писао дубровачки изасланик М. Кабога. У XIX веку већ разрушена црква претворена је у џамију и као таква служила је све до првог светског рата. Ами Буе пише 1839. године да је Бањска била турски градић у којем су се налазиле рушевине џамије и сахат куле. О зидању џамије говори, половином XIX века, и дечански игуман Гедеон Јуришић.

Писани запис о Бањској оставиће и руски научник Александар Гиљфердинг. Он пише о дебелим градским зидинама са стрелницама, гвозденим вратима која се ноћу затварају, каже да се у источном делу града налазе рушевине манастира Бањске. Гиљфердинг овом приликом пише о претварању Бањске у џамију са дозиданим минаретом које је сасвим срушено. У тако јадном стању дочекаће Бањска први светски рат. Покушај обнове цркве свео се на њено конзервирање 1939. године под стручним руководством архитекте Ђорђа Бошковића, професора београдског Универзитета, али од некадашњег сјаја Бањске није остало готово ништа: мермерни блокови којима су облагане фасаде великим делом су развучени а ансамбли фресака уништени.

Значајно место у историји Бањске заузимају бањски игумани. Речено је да је Милутин укинуо епископију по одласку Данила у Хиландар и претворио је у игуманију. Први помен бањских игумана датира одмах по завршетку зидања манастира, око 1318. године. Био је то игуман Сава. Он ће на овом положају бити у време

смрти Милутина 1321. године. Сава се у изворима спомиње још при избору Никодима за архиепископа. Године 1342. овде је писана књига за Хиландар, а 1351. године игуман Бањске био је Ефимије. Извори из 1419. године помињу игумана Методија. Остали су записи о великом угледу бањских игумана по укидању епископије. Њима су остављене чак и неке државне функције које се односе на судство и дохотке у епископији. На државним саборима имали су своја места, која су одређивана по старешинству.

б. Архитектура и уметности

Сјај и раскош Бањске, по којима се разликовала од осталих задужбина Милутинових, које су тада подизане у новом градитељском стилу византијске ренесансе, повезаном са династијом Палеолога, резултат су краљеве жеље да се у зидању задужбине следи пример Студенице, где се налази гробница Стефана Немање, оснивача династије, чији је Милутин потомак.

Својом основом Бањска наставља традиционалну архитектуру старе рашке школе. Све што је раније у XII веку додавано језгру садашњих цркава, у Бањској је подигнуто одједном. Пре свега, ту је једнобродни, али монументалан средишњи простор, који је првобитно био надвишен и добро осветљеном куполом, али је она у XVII веку, када је црква претворена у џамију, добила данашњи облик плитке и следе калоте. Тај средишњи брод завршавао се тробродним свечано уобличеним олтарским простором. Црква, која је подигнута прва, заједно са припратом на западној страни, обложена је углачаним тесаницима црвеног, зеленкастоплавог и сиво-жутог мермера. После подизања цркве, у унутрашњем простору, са западне стране, додате су две куле са звоницима, од којих је данас делимично сачувана она јужна. Оне су штитиле улаз у цркву.

Када су Турци отели Бањску од хришћана, назидали су поједине зидове, тако да је главни део претворен у џамију, а параклиси, нартекс и куле претворени су у одаје за становање. Масивни зидови који су изграђени, коришћени су у одбрамбене сврхе. Уз јужни и северни зид, у ширини трансепта, постоје два простора, од којих је онај јужни подељен на двоје. У источном зиду јужног

простора налази се полукружна ниша, каква је свакако постојала у северном простору. Ова јужна ниша је заједно са знатним делом северног зида, президана. Ту је касније сазидано и минаре за џамију, док је у северном простору, 1941. године, откопан гроб краљице Теодоре, мајке цара Душана, у чијем су гробу нађена два прстена, која се данас чувају у Београду – сребрни у Музеју примењене уметности, а златни у Народном музеју. Ова два прстена у историји уметности вреднована су као најзначајнији примерци српског средњовековног златарства.

Централно кубе Бањске споља је осмострано и засвођено је слепом полулоптом. Структура зидова је од сиге, камена и опеке. Оплата је од камена у три боје. Бели, плавкасти и црвенкасти квадрери рађени су у водоравним слојевима без реда. Архитектонска решења горњег дела конструкција и положај отвора на фасади нису довољно јасни. Да ли су постојали монументални застакљени дводелни и троделни прозори на апсиди, бочним певницама и западној фасади, или је поред њих ишао и један фриз базиликалних прозора на горњем делу фасаде, као у Сопоћанима, само су претпоставке. О њима нема довољно поузданих извора, мада је комбинација различитих типова осветљења врло вероватна и она би одговарала основној пластичној замисли грађевине.

Иако суданашње рушевине остаци већ преправљане Бањске, лишени многих драгоцених делова некадашње скулптуралне декорације, ипак је остало довољно камених украса на основу којих се може извести закључак о садржају, уметничкој замисли и клесарском обликовању декоративне фасаде Бањске.

Остаци пластике уграђени су у зидове цркве и припрате приликом конзервације 1939. године. Делови украса, такође уграђивани у сеоске зграде и сада већ срушену месну џамију, пренети су у цркву и испред ње, док је остатак пренет у музеје Београда, Приштине и Скопља.

Најзнаменитији очувани део бањског скулптуралног украса јесте фигура Богородице са малим Христом у крилу, која се сада налази у Соколици, манастиру удаљеном 8 километара северно од Косовске Митровице. Претпоставља се да је ова фигура некада красила главни портал Бањске. На овој, као и на студеничкој фигури виде се трагови боје. Упоређујући је са западним порталом Студенице, поред скоро идентичне иконографске схеме, на

фигури се уочавају и значајне стилске разлике. Оне се објашњавају сучељавањем византијске и романске концепције – два схватања која су у скулптури средњовековне Србије, од Студенице до Светих Арханђела, прошла кроз врло сложене процесе преображавања и узајамног прилагођавања.

Напоменимо још да, у оквиру оскудне пластичне декорације Бањске, после Богородичине фигуре са малим Христом, свакако

најзначајније место заузима и мраморни лав који се налази у градском музеју у Косовској Митровици.

Сагледавајући целокупну религиозну фигуралну скулптуру у српским црквама и манастирима у средњем веку, можемо уочити да су на инспирацију и стваралаштво уметника, посебно скулптора и неимара, значајан утицај имали односи са Западом. Добре везе су резултирале иновацијама, док је прекид веза донео недостатак узора, односно недостатак инспирације, што се одражава на стваралачку снагу мајстора пластичних дела. Ова констатација се односи нарочито на време до друге половине XIV века, када су се добре везе са Западом и те како осећале у делима српских мајстора. Управо је и сама Бањска у време свог настојања, између 1313. и 1317. године, могла, кроз врхунска уметничка остварења, осетити последице тих веза. Наравно, та дела су била оплемењена уметничким стилем савршене архитектонске лепоте њеног узора, манастира Студенице. Нажалост, за разлику од Студенице, сва лепота бањске фигуралне пластике у мермеру је, током њеног бурног трајања, скоро сасвим уништена.

Бањска је имала живопис високог квалитета. За његову израду коришћени су златни листићи, тзв. „бањско злато”. Писци познијих родослова и летописа дивили су се лепоти бањског живописа. Карловачки родослов помиње непревазиђена уметничка блага средњовековне Србије: „...призренске цркве патос, и дечанска црква и пећка припрата, и бањско злато и ресавско писаније, не налази се нигде...”. Нажалост, сем неколико избледелих фрагмената, фреске су пропале, тако да се о њиховом постојању не може рећи ништа извесно, чак ни оно основно: да ли су биле урађене у духу наративног стила Милутиновог времена, или су, као и архитектура, везане за традицију XIII века – на шта би упућивало злато, карактеристично за Студеницу, Милешеву, Сопоћане.

Међу истраживачима Бањске постоји недоумица о том „чуду” од злата. Стојан Новаковић није сигуран, да ли у помену бањског злата не треба видети последње популарне одјеке о даровима краљице Симониде, који су били израђени и украшени од злата. У дилеми је и Ђорђе Бошковић који, описујући остатке фреска Бањске, каже: „изгледа према овоме да се чувено бањско злато не односи на живопис него на нешто друго, можда на црквену ризницу”. Насупрот њима, Владимир Петковић указује на значајну

улогу примене злата у бањском живопису. Можда је најближи истини Татомир Вукановић који каже: „можда се ‘бањско злато’ односило на златну подлогу важнијих и главнијих сцена живописа, којим је Бањска била украшена, као и на иконостас, али никако се није односило на манастирску ризницу”.

Мало података нам је остало о манастирској ризници. Чињеница да је реч о манастиру високог ранга, сама по себи говори несумњиво о постојању знатног богатства у време највећег успона Бањске. Први помен се односи на време проглашења Милутина за светитеља, када је краљица Симонида приложила кандило од „многоценог” злата као и покров, такође велике вредности, којим је покривен ћивот краљев. Други помен манастирске ризнице се односи на сребрни појас и чашу. Наиме, у једном писму упућеном Дубровчанима, после 1443. године, деспот Ђурађ Бранковић их обавештава о извршењу аманета жене војводе Мркше Сићевскога, да се после њене смрти поменути појас и чаша предају црквама Бањској и Дечанима. Из тога се може закључити да је једна од ових драгоцености припала и бањској ризници.

Половином XV века Бањска је опустела, те је извесно да је и манастирска ризница сасвим уништена. Нешто раније, на основу записа монаха Антонија, који је за манастир (1418–1419) преписао један mineј, сада у Националној библиотеци у Паризу, десио се пожар у којем је уништена, поред осталог, и манастирска библиотека. Према томе, и судбина Бањске овим догађајима била је запећачена. Некада понос српског средњовековног градитељства, Бањска је, као мало који манастир њеног ранга (ставропигион – четврти по рангу међу краљевским манастирима), доживела тужан крај. Међутим, знајући место Бањске у духовној и материјалној култури српског народа, према ономе што се може реално реконструисати, може се закључити да је Бањска значајан „беочуг у једној посебној развојној линији која се, програмирана династичким и црквеним разлозима, строго држала традиције и континуитета, готово онако како су то поставиле сликане лозе Немањића у Грачаници и Дечанима”.

Последњих година на манастиру су, после дужег времена, вођени замашни археолошко-истраживачки и конзерваторски радови. Потврђена је претпоставка да је црква била окружена са свих страна грађевинама у којима се одвијао интензиван живот

манастирског братства. Истраживањима је такође утврђено, да се грађевине налазе и са северне стране цркве.

Иако се у Бањској и до сада спорадично наилазило на фрагменте керамике римског порекла, остаци античке архитектуре нису били пронађени. Међутим, 1994. године са јужне стране грађевина које су откопане, а делимично и у унутрашњости једне од њих, нађени су остаци који недвосмислено припадају римској епохи. Откопан је заправо један зид са полукружном просторијом кроз који је циркулисала топла вода. С обзиром да су у овој полукружној просторији нађена и два новчића римског порекла, могуће је да се ради о фонтани.

Да ли смо на прагу открића остатака архитектуре из времена Милутиновог оца Уроша I показаће каснија ископавања, док откриће римске фонтане вишеструко повећава значај Бањске. Праћење живота у њој на овај начин се помера за више стотина година уназад.

в. Васкрсење манастира

Изашавши из првог ропства турског, као болесник којем је неопходно да се извидијају ране, манастир кроз археолошка истраживања улази у 21. век и нови живот.

Благословом Епископа рашко-призренског Артемија и благодаћу Божјом, 2003. године почиње обнова ове древне светиње. Петнаестог августа, после служења свете архијерејске Литургије и полагања камена темељца за нови конак, Владика Артемије је именовао и новог игумана за ову обитељ, протосинђела Симеона. Радови око конака и уређења мале порте манастира су трајали до почетка 2004. год., када је конак и цео манастирски комплекс државним документом од 31. децембра 2003. год. предат СПЦ, тј. Рашко-призренској епархији. Уручење документа је било обављено у манастиру од стране професора господина Бранислава Крстића, који је и иначе у име владе државе Србије надгледао све радове.

Пролеће је прошло у отклањању мањих пропуста и довршавању конака, да би се 5. јула 2004. год. у манастир уселило мало братство и започело свој живот. То је био игуман са још двоји-

цом јеромонаха. Доласком братије почиње и нова страница у историји манастира који је био пуст 520 година. Прави живот манастира започиње молитвом, јер је манастир пре свега богослужење, и зато је владика благословивши да се сваки дан служи света Литургија и започео истинску обнову ове обитељи. Манастир тада почиње да бива духовним центром око кога се скупља верни народ да у себе прими духовне вредности. Ако се то све у манастиру успостави, светиња почиње да прикупља и људе жељне монашког живота и подвига. Тако и ова светиња почиње да своје монашко братство увећава и учвршћује у новој средини. Поред богослужења сада братство може лакше и да испуњава своја монашка правила и обавезе.

Као и у осталим манастирима, и овде сама братија брине о свему у манастиру. Поред богослужења, монаси сами кувају, сређују конаке и одржавају чистоћу целог манастира. Набавком нужног аутомобила, монаси иду и обављају све послове за манастир и набавке, како ближе тако и даље, припремајући се тако да овај манастирски живот употпуне разним послушањима од којих би се манастир и издржавао.

Народно памћење досеже дубоко у прошлост. Сећајући се бањских двора и Бановић Страхиње, народ је овде и до сада долазио на празник светог Стефана и за Петровдански сабор се окупљао у својој светињи. И ове године братија је по усељењу припремала манастир за сабор. За Петровдан је владика служио свету архијерејску Литургију, молитвено започињући духовну обнову. Убрзо потом је стигао и летњи свети Стефан у августу, када је и планирано свечано отварање манастира. За ту прву славу домаћин је уз манастир била и општина Звечан, којој Бањска и припада, а помогла је и косовскомитровачка општина. За велику прославу отварања су биле позване и многе званице од угледа. Најважнији и најдражи гост је био српски Патријарх г. Павле, уз више архијереја СПЦ-а: митрополитом Дабробосанским г. Николајем, митр. Јованом егзархом Охридске архиепископије, вл. Артемијем Рашко-призренским, Лукијаном Будимским, Лукијаном Осијечкопољским, Јоаникијем Будимљанским, и викаром Епископа Артемија, Теодосијем Липљанским. Најрадоснији гости су били игумани и игуманије из наше епархије, са својим братствима и сестринствима, који су се молили Богу за напредак новообновљене обитељи.

СВЕТИ·КНЕЗ·ЛАЗАР

Од угледних званица били су још министар вера Републике Србије г. Милан Радуловић, помоћник министра културе г. Миладин Лукић, амбасадор СЦГ у Прагу проф. Александар Илић, изасланик круне проф. Драгољуб Кавран, саветник г. Коштунице за КиМ г. Александар Симић, директор Републичког завода за заштиту споменика културе г-ђа Гордана Марковић и многи други.

Прослава је почела вечерњом службом уочи славе на којој су присуствовале сви епископи. Патријарх Павле је био у посети оближњем манастиру Соколица. Црква је била пуна верног народа из ближе и даље околине. Манастирска трпезарија је била мала да прими све госте, те је постављен велики шатор у спољашњем манастирском дворишту за све званице. На сам дан празника свечаност се наставља дочеком патријарха и облачења архијереја за свету Литургију, која је почела у 9. часова у цркви препуној народа. Уз архијереје саслужују и угледни свештеници и монаси из земље и иностранства. Присутни су били: светогорски игуман ман. Ксиропотама арх. Јосиф са братијом, студенички игуман арх. Тихон, ректор Призренске богословије протојереј-ставрофор Милутин Тимотијевић и многи други служашчи чији

број прелази 40. Олтар старог манастира је препун, а преко озвучења чује се умилно појање дечанских монаха. Народ се моли у препуној цркви и напољу у манастирском дворишту, а полако пристиже и више хиљада верних душа на сабор, које су испуниле сву долину око манастира.

Патријарх се обратио народу после сечења славског колача, говорећи: „И ова као и остале цркве опомињу нас на време кроз које је српски народ пролазио. Треба да дорастемо времену у којем живимо и да чинимо оно што можемо, као што су радили наши преци који су се одржали и у време петовековног ропства”. Захваливши се на крају свете Литургије његовој светости, владика Артемије је рекао да је ово историјски дан када је васкрсла нова светиња и она треба да буде сведок васкрсења Христовог и вере наше, а путоказ српском народу у живот вечни. Освећењем нових конака, које је извршио вл. Теодосије, завршила се четворочасовна молитва и у подне је почела свечана академија у порти манастира. Учествовали су: хор манастира Високи Дечани, песници Слободан Ракитић и Милан Михајловић, да би уз драмски програм који су извели Момир Брадић и Весна Павловић певала и изворна група „Бело платно”. После молитве и културно-уметничког програма званице су отишле на ручак који је био у шатору, да би тамо на крају многи изговорили и речи захвалности и похвалу историјском моменту и значају. Издвојили бисмо поздравно слово министра вера г. Радуловића:

Браћо и сестре, желим да вам прво пренесем поздраве у име председника владе Републике Србије, у име свих чланова владе, да пренесем у првом реду захвалност владе Србије преосвећеном владици Артемију, владици Теодосију, свештенству Косова и Метохије, што је данас 15. август 2004. год. учинило историјским датумом. То је историјски датум зато што се налазимо на историјском месту. Свако ко погледа ове зидине, ко погледа отворени храм видеће да је овде сва наша историја. Ово је град који је дизао наш моћан, богољубив краљ, краљ који је имао снажну државу, који је веровао у Бога, али који је имао и наде у свој род, и који је веровао у будућност свог народа и краљ који је веровао у снагу и моћ своје државе. Први игуман овог великог манастира био је, као што знате, архиепископ Данило II, човек који је на најбољи начин описао сву дотадашњу историју српску, житија српских

краљева, царева, царица и архиепископа и свих светих наших и оставио нам је и упалио у нашим душама жишку памћења, жишку жеље да никад не заборавимо своје претке. Дакле, увек се веровало у будућност, и данас после 500 година показује се да је та вера била оправдана.

Ми видимо да је несрећни царски град добрим делом у рушевинама, ми видимо да је стрман и то је део наше историје. Ми видимо да се данас тај град обнавља, и то је део наше историје и нашег завета. Народ који је у стању да памти 500 година где му је био манастир, и који вољом Божјом и трудом братства и мајке Цркве је у стању да га после 500 година поправи, да поново у њему се поје литурђија, тај народ, наравно, има своју будућност. Ми нисмо народ који живи од прошлости, нама прошлост треба зато што нам она једина може да гарантује будућност. Пет стотина година је велики период за живот једнога човека, а за живот једног народа то је мали период. На овом месту долазиће, верујем, ђаци из Србије да се суоче и да живо виде своју историју.

На ово место треба да долазе сви политичари из Србије и са Косова и Метохије да схвате једну једноставну поруку: да се историјско време не мери од данас до сутра, него је наша историја утемељена у вековима и да онај ко данас доноси политичке одлуке за сутра не може да се равна ни према свом појединачном уму, не може да се повија ни према притисцима који се диктирају споља, не може, поготово не може и не сме да се равна према неким пролазним, тренутачним, партијским или неким другим интересима. Политичке одлуке у име српског народа може да доноси само онај ко у сваком тренутку има на уму бар 1000 година у својој памети. Бар онај ко памти 500 година уназад и ко је у стању да промисли како ће се његова одлука данашња рефлектовати кроз 500 година у будућности. Ово место нас томе учи, зато што су ктитори св. краљ Милутин и архиепископ Данило II научили нас томе. Научили су нас да историју посматрамо у једном широком распону. Овај обновљени храм није обновљен у потпуности, као грађевина биће полако обновљан, али он је обновљен као живи манастир. У овај манастир уселила су се четири монаха, а сваки монах на Косову и Метохији од 155 колико их има, за Владу Србије јесу Христови војници, као што су и за СПЦ, али за народ, за грађане и за владу Србије

сваки монах на Косову и Метохији је истовремено и наш српски војник на овој територији. То је човек који у својој свести држи 1000 година историје и то је личност која нам гарантује да вера која се чува у манастирима на Косову и Метохији може да оплемени поново и народ, може да оплемени и државу.

Зато, драги преосвећени владико Артемије, владико Теодосије, оче игумане Симеоне, најискреније вам желим од Бога свако добро, а као што сте нас данас примили и духовно нахранили, ви сте нас и задужили не овом трпезом љубави, ви сте нас задужили својом вером и својом љубављу према српству и манастир Бањска одсад ће бити вероватно велико место где ће се из Србије ходочастити не само на крсну славу св. архиђакона Стефана, него свагда кад буде затребало. Хвала!

После свега владика и игуман су испратили све госте, дарујући свакога лепом речју и поклоном.

г. Манасијир живује

На Госпођиндан, 15/28. августа лета Господњег 2004. у порти манастира Бањска, одржан је традиционални сусрет песника у оквиру осме међународне културне манифестације СОКОЛИЦА. Преко 20 истакнутих српских песника говорило је своје стихове, а ово својеврсно песничко посело отворио је владика рашко-призренски Артемије. На овој манифестацији уручена су књижевна признања и то: Рајку Петровом Ногу додељено је „Песничко успеније”, Радомиру Стојановићу уручена је „Песничка повеља”, док је награда за беседништво припала Мирку Зарићу. Лауреатима су уз новчани износ уручене и плакете које је израдио ликовни уметник Бранислав Илић из Звечана. Поред награђених у програму су наступили песници: Ђорђо Сладоје, Радослав Златановић, Милица Лилић-Јефтимијевић, Момир Драгићевић, Иван Негрисорац, Јованка Стојчиновић, Миленко Јевђевић, Слободан Вучинић, Ратко Поповић, Миомир Јовановић, Ненад Раденковић, Александар Деспотовић, Вјера Бојанић, Радмила Тришевић и Милан Михајловић. У музичком делу програма представили су се народни појац Љуба Манасијевић и фрулаш Јовица Арсенијевић.

Покровитељи овог програма били су СО ЗВЕЧАН и МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, док је организатор целе манифестације било КУД ЗВЕЧАН из Звечана.

Лето пролази удаљем устројавању манастира и монашког живота у њему, а доласком нових искушеника братија се удвостручила. У таквим активностима је стигла и јесен, у којој је требало прославити и прву ктиторску славу св. краља Милутина.

Уочи славе окупља се доста народа из околине и много монаштва из наших епархијских манастира: Високи Дечани, Сопоћани, Црна Река, Дубоки Поток, Сочаница, а долазе и калуђери из Студенице, сестре из Грачанице, Соколице и Кончула. Њихов долазак увећава радост манастирске братије, јер ће сви они молитвено учествовати на првом монашењу после толико векова у овој светој обитељи. Те вечери, на вечерњој служби прима монашки постриг брат Дејан (Домазетовић), добивши монашко име Данило, по светом Данилу II архиепископу српском, који је градио овај манастир. Духовно славље на служби, уз умилно мона-

шко појање и лелујави пламен свећа и кандила, допуњава и беседа владике Артемија, који је новог монаха постригао и након тога одржао беседу.

По завршеном монашењу манастирска братија је угостила све присутне на трпези љубави, да би тако поткрепила и телесне снаге гостију. Сутрадан је светом Литургијом и резањем славског колача свечаност настављена током целог дана.

Кроз сва ова дешавања манастир поново служи циљу који је св. краљ Милутин завештао своме народу, сведочећи веру и проносећи светлост Еванђеља савременим поколењима.

Протосинђел Стефан

ИСТОРИЈА

Обнављање Патријаршије и избор патријарха 1920. године

КраткебиографскеподаткеархијерејаСрпскеПравославне Цркве сакупио је и објавио један епископ: Сава Епископ шумадијски, „Српски јерарси од деветог до двадесетог века”, Београд–Подгорица–Крагујевац, 1996, 538. Без обзира на то што је уложио много труда, остало је још празнина. То је и схватљиво када се зна да што је прошлост даља има мање сачуваних података због нестајања током минулих времена.

Није тешко набројати првосвештенике Српске Православне Цркве о којима је написана већа биографија. Прве биографије исписали су српски епископи: Теодосије – „Житије Светог Саве”; архиепископ Данило II и његови настављачи – „Животи краљева и архиепископа српских” – писане су крајем 13, у 14. и 15. веку.

Међу новијим радовима вреди истаћи зборник текстова о патријарху Гаврилу (Дожићу, 1881–1950) – Митар М. Хаковић, „Животно дело патријарха српског Гаврила”, Париз, 1984. О овом архијереју објављен је и један рад који је прави пример ка-

ко не треба писати – Ђуро Батричевић, „Патријарх Гаврило Дожић и његово доба”, Цетиње, 2000.

Међу најновијим радовима посебно место има коауторски рад „Патријарх Гаврило (Дожић)” Миодрага Близанца и Вељка Ђурића Мишине, објављен крајем 2004. године.

О Димитрију (Павловићу) првом патријарху обновљене Српске патријаршије нема ниједан вреднији научно-истраживачки текст. Има, додуше, пригодних текстова насталих поводом годишњица, као што су: др Душан Љ. Кашић, „У спомен на патријархе српске Димитрија и Гаврила и њихово време”, Гласник Српске православне цркве, бр. 6, Београд, 1980, 92–98; Рајко Веселиновић, „Патријарх Димитрије и његово време”, Гласник Српске православне цркве, бр. 6, Београд, 1980, 98–119.

Међу значајнијим насловима вреди истаћи: Сава Епископ шумадијски, „Српски јерарси од деветог до двадесетог века”, Београд–Подгорица–Крагујевац, 1996, стр. 163; Рајко А. Веселиновић, „Уједињење покрајинских Цркава и васпостављање Српске Патријаршије, Српска православна црква 1920–1970”, Београд, 1971, 13–35; Ђоко Слијепчевић, „Историја Српске православне цркве”, 1–3, Београд, 1991; Димшо Перић, „Организација, устројство и рад на законодавству Српске православне цркве у првој половини XX века (1901–1950)”, Београд, 1990, (рукопис докторске дисертације на Богословском факултету у Београду) итд.

Архив Светог архијерејског сабора и Светог архијерејског синода Српске Православне Цркве као институција не постоји. Постоје само делови архивске грађе настали у овим телима а који се чувају у Патријаршији и до којих је тешко доћи. Постоји архивска грађа у Министарству унутрашњих послова Србије и до ње за сада није могуће доћи.

У Архиву Југославије постоји неколико фондова са грађом која би могла да буде од користи за истраживање биографије патријарха Димитрија. То је у првом реду фонд „Министарства вера Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије” у коме између осталог, постоји и досије овог првосвештеника вођен због потреба ове државне институције. Мада је ова грађа захвална за истраживаче из више разлога, до сада је нико није користио у својим радовима. А да је интересантна показаће и текст који следи.

МИТРОПОЛИТ БЕОГРАДСКИ И СРБИЈЕ ДИМИТРИЈЕ (ПАВЛОВИЋ)

Рођен је 5. октобра 1846. године у Пожаревцу, у породици Стојана и Милосаве Павловић.¹ Основну школу учио је у родном месту, Великом Селу и Београду. После завршених пет разреда гимназије уписао је богословску школу у Београду и завршио је 1868. године.

Служио је као учитељ у Ратковићу код Јагодине и Брзану код Крагујевца. Оженио се Јеленом, ћерком свештеника Луке Радовановића, пароха у Лапову.

Рукоположен је за ђакона и презвитера 1870. године и постављен за капелана свом тасту. После три године брака умрла му је супруга.

На Велику школу у Београду уписао се 1874. године. Завршио је филолошки одсек. У међувремену се замонашио.

Тих година Србија је на Берлинском конгресу 1878. године добила независност. После преговора са Цариградском патријаршијом, 1879. српска Црква стекла је аутокефалност.

После завршетка студија постављен је у Београдској богословији за суплента (1878) и професора (1882). У том звању изабран је за Епископа нишког.

Биле су то године владавине кнеза Милана Обреновића. Једна од карактеристика времена била је уклањање митрополита Михаила са столице и смењивање епископа 1881. године и довођење новог – Теодосија (Мраовића) и нових епископа.² Нови епископи били су: нишки Нестор (Поповић), шабачки Самуило (Пантелић) и ужички Корнелије (Станковић).

1. Биографске податке објавили су: Сава, епископ шумадијски, „Српски јерарси од деветог до дванаестог века”, Београд–Подгорица–Крагујевац, 1996, 163; Предраг Пузовић, Митрополит Михаило (1869–1881, 1889–1898); Каленић, бр. 5, Крагујевац, 1998, 4–8; (Поновљено у: Предраг Пузовић, Српска православна црква – Прилози за историју, 2, Београд, 2000, 69–80); Душан Љ. Кашић, У спомен на патријархе српске Димитрија и Гаврила и њихово време, Гласник Српске православне цркве, бр. 6, Београд, 1980, 92–98; Рајко Веселиновић, Патријарх Димитрије Павловић и његово време, Гласник Српске православне цркве, бр. 6, Београд, 1980, 98–109.

2. Видети: Ђоко Слијепчевић, Митрополит Михаило, Келн, 1980. Од Слијепчевића су многи преписивали и нема сврхе их наводити.

Када је 1884. умро епископ Нестор, за новог је изабран Димитрије (Павловић). Исте године изабран је и нови жички – Никанор (Ружичић).

Када је 1889. године митрополит Михаило поново враћен на столицу, митрополит Теодосије и „његови” епископи Димитрије и Никанор поднели су оставке и били пензионисани.

Димитрије је отишао у Париз на студије славистике и књижевности, касније и агрономије у Монпељеу.

Вратио се 1894. године у Србију и постављен за државног саветника. Упућен је у манастир Хиландар да уреди стање. (Један од резултата боравка у овом манастиру био је објављивање типика Светога Саве).

Вољом краља Александра Обреновића, а за време митрополита Инокентија (1889–1905), дошло је до сагласности између служавших (митрополита Инокентија и епископа Саве и Мелентија) и пензионисаних епископа (Димитрија и Никанора). Тако је дошло до коначног смирења у Цркви. После тога, 1898. године, епископ Никанор изабран је за нишког а Димитрије за шабачког.

Када је 1905. умро митрополит Инокентије, за новог је изабран епископ Димитрије.

Митрополит Димитрије се повукао 1915. године са војском из Србије док су остале Бугари интернирали. Тако се догодило да за време окупације 1915–1918. у Србији није било ниједног архијереја.

УЈЕДИЊЕЊЕ

После проглашења Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца 1. децембра 1918. године, у новој држави нашли су се готово сви Срби, као и Хрвати и Словенци. Тако су се у новој држави нашли готово сви делови некадашње Пећке Патријаршије тј. тадашње месне српске Цркве.³

3. „Знајући унапред жељу и тежњу за јединством свих српских покрајинских цркава, држава је гледала да свој циљ спроведе на првом месту преко Православне цркве. Зато је влада Стојана Протића сазвала прву конференцију епископа свих обласних цркава у Сремским Карловцима 31. децембра 1918^о. – Благота Гардашевић, Организационо устројство и законодавство Православне цркве између два светска рата, Српска православна црква 1920–1970, Бео-

Биле су то самосталне митрополије Београдска (које су чиниле епархије Београдска, Шабачка, Жичка, Нишка и Тимочка), Карловачка (коју су чиниле епархије Вршачка, Будимска, Бачка, Сремско-карловачка, Пакрачка, Темишварска и Плашчанска) и Црногорско-приморска (коју су чиниле митрополије Црногорска и Пећска и епархија Никшићска), митрополије у Босни и Херцеговини (Бањалучко-бихаћска, Дабробосанска, Захумско-херцеговачка и Зворничко-тузланска), епархије Далматинско-истријска Бококоторско-дубровачка и састава Буковинско-далматинске митрополије и епархије у Старој Србији тј. Косову и Метохији и Јужној Србији тј. Македонији (митрополија Скопска и епархије Рашко-призренска, Велешко-дебарска, Пелагонијска, Битољска, Струмичка и Преспанско-охридска) и део митрополије Воденске које су биле под управом цариградске Патријаршије.⁴

Готово сви детаљи процеса уједињења помесних српских Цркава објављени су у разним формама.⁵ Зато их овом приликом не понављам. Вредно је поновити само неколико чињеница битних за овај текст о патријарху Димитрију.

Синод Цариградске патријаршије 19. марта 1920. је признао ваљаност уједињења српских Цркава у једну. Три месеца после признања из Цариграда, и државна власт Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца признала је тај чин кроз указ који је 17. јуна 1920.

град, 1971, 37–64 (у даљем тексту: Б. Гардашевић, Организационо устројство...); Ђоко Слијепчевић, Историја Српске православне цркве, 2, Београд, 1991, 556 (у даљем тексту: Ђ. Слијепчевић н. д.).

4. Б. Гардашевић, Организационо устројство..., 37–39, Рајко С. Веселиновић је тврдио да су митрополије Београдска, Карловачка, Црногорско-приморска и Буковинско-далматинска биле самосталне (аутокефалне) а митрополије у Босни и Херцеговини самоуправне (аутономне) – Рајко С. Веселиновић, Уједињење епокрајинских Цркава и вастпостављање Српске Патријаршије, Српска православна Црква 1920–1970, Београд, 1971, 13 (у даљем тексту: Р. С. Веселиновић, Уједињење...).

5. Најпотпуније податке видети у: Димшо Перић, Устројство, организација и рад на законодавству Српске православне цркве у првој половини XX века (1901–1950), докторска дисертација одбрањена на Богословском факултету Српске православне цркве у Београду. Видети и: Димшо Перић, Црквено право, Београд, 1997, 225–231 (у даљем тексту: Д. Перић, н. д.). Овај аутор је користио Записник Средишњег архијерејског сабора АС Бр. зап. 284/173 од 8. септембра 1920. године.

године потписао, у име краља Петра, престолонаследник Александар Карађорђевић.⁶

Архијереји су 27. августа/9. септембра 1920. године одлучили да се проглашење васпостављања Српске патријаршије обави 30. августа/12. септембра у Сремским Карловцима на празник Сабора српских светитеља.⁷

Тешко је утврдити како се државна власт односила према кључцима архијереја. По сачуваним архивским документима Министарства вера Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца било је другачијих предлога! Наиме, начелник Министарства вера је, ради боље координације и организовања ове историјске свечаности, саставио елаборат свом надређеном министру и у њему помињао Београд као место свечаности.⁸

У елаборату је предложио: потребно је образовати један одбор од 3–4 члана и одредити им потребне сараднике. За чланове одбора предложио је по једног архијереја, вишег чиновника Министарства вера и професора богословије „Свети Сава” и члана Епархијског црквеног суда из Београда. Одбор би требало да припреми потребне станове за све чланове Конференције, да их сачека, размести и смести, да се постара за просторије и декорисање истих, да изради и изведе церемонијал проглашења Патријаршије и да располаже потребним новцем.

У наставку је изразио своје мишљење да је оправдано и потребно да се, пре проглашења, а после одлуке Средишњег сабора да присаједињује епископије Јужне Србије и босанско-херцеговачке митрополије Србији, Конференција уједињеног епископата претвори у Свети архијерејски Сабор Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

За планирано проглашење предложио је да се позове изасланик манастира Хиландара, „који би за ту свечаност донео заставу Душанову и још какву-такву старину ретку – ближе би податке могао дати Преосвештени Епископ Жички Господин Николај”.

6. Р. С. Веселиновић: Уједињење..., 13–19.

7. Д. Перић, н. д., 230; Р. С. Веселиновић, Уједињење..., 19.

8. Писмо Начелника Општег одељења Министарства вера, (највероватније од 28. августа 1920), министру вера – Архив Југославије, фонд „Министарство вера Краљевине Југославије”, 1-1 (у даљем тексту: АЈ, 69,...).

По завршетку свечаности он би то вратио и понео ствари. Потом је предложио позивање изасланика Патријаршије Пећске, „који би такође имао понети какве ретке старине а нарочито из Дечана крст Душанов (о чему би одмах известио Одбор ради распореда и употребе). Нарочито ако би било аутентичних икона из доба патријаршије, светњака, јеванђеља, итд. “. Као трећег предложио је изасланика из Карловаца „који би донео барјак под којим је патријарх Чарнојевић довео у те крајеве Србе, његову патару/митру, све слике наших там. патријарха, и из фрушкогорских манастира ретке и велике старине”. Као четвртог предложио је изасланика манастира Студенице и Жиче, „који би донели тамошње старине: кандило Св. Саве, његову патарицу, епитрахил, завесе наших владарки, старе иконе итд. (о чему би одмах обавестио одбор)”. Предложио је и позивање изасланика из манастира Грачанице, који би требао као и остали из других манастира, да донесе неке старине.

У наставку је написао списак институција и лица које би требало обавезно звати на свечаност: Главни одбор монашког удружења, Главни одбор свештеничког удружења, ректора Богословије, све руске архијереје (Архиепископе волимског и житомирског Евлогија и минског Георгија, Епископе курског и обојамског Теофана, чељабинског Гаврила, ставропољског Михајла, черноморског и новоросијског Сергија, сумског Митрофана и викарног београдског Аполинарија и све „пензионисане отечествене архијереје који би могли доћи”.

У наставку је саставио распоред свечаности који је овом приликом проширио новим предлозима. Тако је предложио да се свечаност припреми и одржи у просторијама основне школе код Саборне цркве, „која би била за тај дан нарочито декорисана не само свима старинама, заставама, сликама, грбовима, већ и потребним намештајем: престолом за регента испод велике иконе Св. Саве, а крај ње лево и десно заставе Душана и Патријарха Чарнојевића, столом за Сабор и за секретара; столицама за остале позване”.

Предложио је да у левој побочној соби буду смештени чланови хора богослова а у десној Београдског певачког друштва или Друштва „Станковић”, да у приземљу у вестибилу поставе барјаке, рипиде и ђаке у специјалним одорама.

„У Саборној цркви ако то икако буде могуће, да се умоли да присуствује Његово Величанство Краљ са свима краљевским знацима”.

Потом је написао да би требало да се у свим православним храмовима и манастирима Краљевине, „па и у осталим црквама београдским” чини благодарење пре читања одлука Сабора, прокламација и указ а да сви црквени листови тога дана припреме и оштампају специјално издање, „које ће као и Службене новине бити нарочито опремљено са тробојком, црвеним словима и на првом месту публиковати Прокламацију и Указ и Одлуку Арх. Сабора”.

Предложио је да истога дана министар вера одликује заслужне људе орденом Светог Саве.

„Свечано украшена сала и вестибили по подне и сутра дан биће показана публици уз скромну улазницу, коју дати у корист храма Св. Саве, те да и свет види ретке наше старине”.

На крају је поновио да, осим кредита од 30.000 динара предвиђеног за трошкове архијереја, треба тражити новац потребан за трошкове изасланика, руских архијереја и декорисање сале и остале ситне трошкове.⁹ Тешко је написати шта је министар урадио по овим предлозима.

У међувремену, министар вера писао је Епископу жичком Николају (Велимировићу) и митрополиту пећском Гаврилу (Дожићу).

Епископ Николај одговорио је 13/26. августа 1920. министру вера Тугомиру Алауповићу и том приликом га обавестио да је наредио архимандриту манастира Жиче да носи тражене ствари у Београд, на изборни сабор за новог патријарха и као и да му је игуман истог манастира рекао да код њега нема тих предмета. Додао је да се у манастиру Студеници налазе икона Светог Саве, коју је „светитељ држао на грудима, обешеној о врату, када је проповедао”, епитрахил, омофор и кабаница Светог Саве и „један часни крст, за који се држи, да је он донео из Јерусалима”. Потом је предложио да један сликар (Рус или Србин), оде у Студеницу да „прекопира у природној величини фреске Светог Саве и Немање (а по могућности и краља Милутина са Симонидом)”. Епископ је

9. Писмо Начелника Општег одељења Министарства вера, министру вера – АЈ, 69, 1-1.

ово образложио речима да би лепо стајале у одговарајућој прилици каква је планирана.¹⁰

Архиепископ и митрополит пећски Гаврило 14/27. августа 1920. обавестио је Министарство вера да је одредио игумана Леонтија, настојатеља манастира Високи Дечани, да носи „крст цара Душана, најстарије евангелије дечанске Лавре и епитрахил, орар и кадионицу из доба Црнојевића”.¹¹

Министарство вера се припремало као да ће свечаност бити у Београду. У том послу саставило је позивницу за архијереје и планирао да их пошаље на њихове адресе. Нагласило је да ће проглашење успостављања Српске Патријаршије бити 30. августа/12. септембра 1920. године, у Београду, у сали Основне школе код Саборне цркве.¹²

Министарство вера саставило је списак личности које је требало позвати на свечаност и наредило да позивнице разнесе Петар Станковић, служитељ у Министарству. Он је носио списак, предавао одређеној личности позивницу и тражио од ње да се потпише.¹³

У међувремену, одлучено је да свечаност буде у Сремским Карловцима. Тешко је објаснити који су били разлози промене.

Министар вера обавестио је 30. августа министра војске и морнарице генерала Бранка Јовановића о промени места свечаности. Подсећајући га на велики значај свечаности, молио је да одобри потребан број трупа Новосадског гарнизона „који ће направити шпалир на Тргу Престолонаследника Александра у Сремским Карловцима, са војном музиком, и артилеријом која треба да буде смештена у непосредној околини Карловаца”. Потом је тражио и потребан број војника који би носили барјаке, рипиде и чираке на литији, „по могућству што мањи растом”. На крају је написао да ће се тога дана у свим храмовима Краљевине служити свечана Литурги-

10. Писмо Епископа жичког Николаја (Велимировића), поверљиво од 13/26. августа 1920, министру вера – АЈ, 69, 1–1.

11. Писмо Архиепископа и Митрополита пећског Гаврила (Дожића), број 1261 од 27/14. августа 1920, Министарству вера – АЈ, 69, 1–1.

12. Текст планиран за позивницу састављен у Министарству вера – АЈ, 69, 1–1.

13. „Списак адреса на које се има предати позив за свечаност проглашења Патријаршије” – АЈ, 69, 1–1.

ја па је затражио да њима „присуствује официрски кор у парадном оделу, а војска да ода почаст, правећи шпалир пред црквом”.¹⁴

Истога дана министар је саставио позивнице и наложио својим службама да их пошаљу на одређене адресе.¹⁵

Министар вера обавестио је 30. августа 1920. министра просвете о предстојећој прослави и предложио му „да би врло добро било да сви наставници школа у Краљевини пре овог благодарења одрже кратко предавање својим ученицима о значају српске патријаршије, а по том са ђацима да присуствују самом благодарењу” и, имајући у виду да ће то бити у Сремским Карловцима, предложио „да основне и средње школе у Ср. Карловцима буду са својим наставницима на тргу Престолонаследника Александра ради одржавања шпалира”.¹⁶

Директор Политичког одељења Министарства иностраних послова обавестио је 4. септембра Министарство вера да су од подређеног конзулата у Солуну добили телеграм да ће учинити све да архимандрит Лукијан, изасланик манастира Хиландара, дође у Београд 9. септембра, без обзира на неке непогодности на путу. „Успех његове мисије зависи од тог кад ће стићи на залив, хоће ли тамо наћи чамац и да ли ће бити повољан ветар”.¹⁷

Два дана касније, тј. 6. септембра, Министарство иностраних послова јавило је нове детаље добијене телеграмом од конзулата у Солуну око доласка архимандрита Лукијана. По тим вестима, архимандрит је стигао у Солун и креће ка Београду. „Носи црвено-зелено-белу Душанову заставу облика правилног правоугаоника, у манастиру остављену у децембру 1346 г. Један пехар од слонове кости, са алемим поклопцем и с грбом – запремина литар и по”.¹⁸

14. Писмо министра вера, В. Бр. 8471 од 30. августа 1920, министру војске и морнарице – АЈ, 69, 1–1.

15. Текст нове позивнице, В. Бр. 8471 од 30. августа 1920, састављен у Министарству вера – АЈ, 69, 1–1.

16. Писмо министра вера, В. Бр. 8471 од 30. августа 1920, министру просвете – АЈ, 69, 1–1.

17. Писмо Министарства иностраних послова, Пов. Бр. 10154 од 4. септембра 1920, Министарству вера – АЈ, 69, 1–1.

18. Писмо Министарства иностраних послова, Пов. Бр. 10154 од 4. септембра 1920, Министарству вера – АЈ, 69, 1–1.

У склопу припрема прославе Опште одељење Министарства вера писало је 6. септембра министру саобраћаја тражећи да се 11. септембра поподне, дирекција Винковци припреми у композицији брзога воза посебан вагон за 20 архијереја, који би се од Инђије специјалном локомотивом одвезли у Сремске Карловце. Потом је тражио да се припреми дворски воз за престолонаследника који би 12. септембра био тачно у 10 сати на станици у Сремским Карловцима, затим специјални воз за чланове Владе и остале госте да их доведе у 9,10 часова пре подне и још једна композиција за Београђане. На крају је молио одговор како би о свему могао објавити вести.¹⁹

Министарство вера упутило је телеграме угледним државним службеницима као позивницу за присуство на свечаности.²⁰ Упућени су и телеграма римокатоличким великодостојницима надбискупу барском Николи Добречићу, надбискупу загребачком Антуну Бауеру и бискупу љубљанском Антуну Јегличу.²¹

Поводом овог историјског чина штампан је проглас са свим детаљима свечаности:

Свечана архијерејска служба у Саборној цркви почиње у 8 часова; литија архијереја до сале за седницу почиње у 10 часова; дочек у сали за седнице у којој су већ руски архијереји, администратори епархија, ректори богословија, изасланици царских лаври манастира Студенице, Жиче, Пећи и Дечана, чланови Главног одбора свештеничких и монашких удружења; хор пева „Царју небе-

19. Писмо Министарства вера, ВБр. 8911 од 6. септембра 1920, министру саобраћаја – АЈ, 69, 1–1.

20. Тако је текст позивнице за бана Хрватске Матка Лагињу гласио: „Молим Вас, Господине Бане да 12. септембра о. год. изволите присуствовати благодарену у карловачкој Саборној Цркви поводом проглашења Српске Патријаршије, у 11 часова. Одело реденгот и цилиндар, у 1 час на ручак у Митрополији као гост Његовог Височанства Престолонаследника“. Телеграм министра вера, ВБр. 8991 од 9. септембра 1920, бану Матку Лагињи – АЈ, 69, 1–1.

21. Телеграма су имали ове речи: „Част ми је позвати Вас да изволите присуствовати Благодарену које ће бити 12/9 текуће године у 11 часова у Катедрали Сремских Карловаца због проглашења Патријаршије. Одело свечано са свим декорацијама изволите одмах обавестити ако сте спречени позиву се одазвати“. Телеграм министра вера, ВБр. 8750 од 9. септембра 1920, надбискупима барском Николи Добречићу и загребачком Антуну Бауеру и бискупу љубљанском Антуну Јегличу – АЈ, 69, 1–1.

сни”, свештеници из литије, по шест, распоређују се лево и десно од камина, ђакони, по тројица, распоређују се испод слике „Крунисање Цара Душана” а седми са кадионицом Светога Саве пред иконом Светога Саве; долазак престолонаследника Александра у пратњи председника Министарског савета и својом свитом у 10 часова на железничку станицу где га дочекује министар вера, Одбор за прославу, војвода Петар Бојовић командант Прве армије, велики жупани сремски и новосадски и градоначелник Сремских Карловаца; поворка креће са станице у 10 часова и пет минута: кола маршала Двора са члановима Одбора за прославу, гардисти на коњима, ескадрон Гарде с фанфарама на челу; свечана кола од четири белца које воде гардисти а у којима се налазе престолонаследник и председник Министарског савета; полуескадрон Гарде; кола у којима су министар вера и командант Прве армије; кола у којима је министар двора са члановима Одбора за припрему; кола дежурног ађутанта и ордонанса; кола ађутанта са чланом Одбора за припрему; кола команданта гарде са управником двора и кола двојице ордонанса официра.

Колона стиже пред Митрополију у 10 часова и 15 минута. На путу од станице до трга постројени су војници, музика одаје почасти. Престолонаследника дочекује 16 калуђера и двојица архимандрита из фрушкогорских манастира.

Престолонаследник се пење десним степеницама, улази у капелу где га мироше свештеник а затим улази у престону салу са свитом поздрављен фанфарама. Пред престолом салом постројени су 30 коњичких гардијских, по 15 са сваке стране, и по три фанfare. Од камених стубова до улазних врата сале стоје по четворица чалаца који држе архијерејска жезла.

Престолонаследник заузима своје место у 10 часова и 20 минута. Тог момента Митрополит београдски и целе Србије Димитрије отвара седницу и чита одлуку о проглашењу Успостављања Српске Патријаршије. Хор с десне побочне стране пева државну химну.

Митрополит Димитрије закључује седницу, архијереји приликом изласка из сале поздрављају престолонаследника.

У међувремену, на железничку станицу у 9 часова и 45 минута специјалним возом долазе чланови Министарског савета, председници и потпредседник Народне скупштине и остале звани-

це. Ове госте дочекују велики жупани сремски и новосадски, градоначелник Сремских Карловаца, председник Црквене православне општине Карловачке и главни секретар Митрополије. Потом министри колима одлазе у Саборну цркву а остали пешице.

После проглашења васпостављања Патријаршије, у 11 часова из Митрополије креће литија кроз парк ка Саборној цркви. На челу су носиоци црквених барјака у два реда – прво петорица а иза тројица, потом носиоци крстова, такође у два реда – прво један а иза седморица, потом носиоци рипида, такође у два реда по тројица и на крају носиоци чирака, у два реда по седморица.

Хор чадаца, сврстан у два реда по седморица, пева тропар Светом Сави.

Иза иду: шест ђакона, од којих први на десном крилу носи кадионицу из манастира Дечана из доба Црнојевића, 12 свештеника у фелонима, 14 архијереја у округима, у три реда. Крајњи лево носи крст Светога Саве а десни напрсну икону Светога Саве.

Испред неба иде ђакон с кадионицом Светога Саве. Под небом иду престолонаследник, Митрополит београдски Димитрије, који у руци носи крст цара Душана из манастира Дечани. Десно и лево поред носиоца неба по двојица свештенмонаха носе златне патријаршијске заставе, иза њих десно иде војвода Бојовић а лево први ађутант ђенерал Зечевић. Покрај неба лево и десно иду носиоци чирака.

Иза неба су Миленко Веснић, председник Министарског савета и Војислав Маринковић, министар вера, чланови престолонаследникове свите и чланови Одбора, сврстани у два реда, седморица па осморица, пензионисани српски архијереји и руски архијереји у два реда по шесторица, четворица администратора епархија, тројица изасланика царских лаври и тројица ректора богословија, изасланици свештеничких удружења – укупно шесторица, фрушкогорски калуђери у два реда по осморица и на крају војници телесне гарде у два реда по осморица.

Свечано благодарење у Саборној цркви почиње у 11 часова. Присуствују: министри, председник и подпредседник Народне скупштине, председници Државног савета, Касационог суда, Главне контроле, Апелационог суда, Академије наука и Матице српске, ректор и проректор Београдског универзитета, гувернер Народне банке, управник Војне академије, представници

свих редова оружја и официрски кор, главни секретар Митрополије, иноверно свештенство (архибискуп Хрватске, Словеније и примас српски, грко-католички бискуп, Врховни муфтија, Врховни рабин, рабин ешкенески и прота грко-католички, председник општине Београда, градоначелник Сремских Карловаца, председник Црквене општине карловачке, велики жупани сремски и новосадски, председници Инвалидског и Новинарског удружења.

На хору пева Београдско певачко друштво.

На благодарењу са амвона одређени архијереј чита Прокламацију престононаследника Александра и Указ о проглашењу Српске Патријаршије. Благодарене се завршава у 11 часова и 45 минута.

Свечани ручак почиње у 13 часова а приређује га престононаследник, присутно је 100 лица. Здравницу држе престононаследник и митрополит Димитрије.

Свечани ручак за остале званице организован је у Згради фондова, позвано око 80 званица.

Долазак престононаследника на жељезничку станицу, његов улазак у Митрополију, читање Прокламације, полазак литије и читање Прокламације са амвона биће пропраћено топовским пуцњима.

Поподне од 15 до 20 часова свечана сала где је прочитана Прокламација биће отворена за грађанство, „да виде ретке црквене и историјске ствари”.²²

Свечаност је обављена по програму. То међу онима који су писали о обнављању Патријаршије није спорно. Спорни су гости. Судаћи по сачуваним телеграмима нису присуствовали многи од позваних. Тако Рајко Веселиновић тврди да су, осим осталих, били присутни и „надбискуп Хрватске, Словеначке и примас српски, бискуп гркокатолички, консениор сремски и рабинер ешкенезки”. То, међутим, није тачно!²³

Министар војни 11. септембра је послао писмо министру вера у коме је, између осталог, писало: „Ја Вас молим да ме изволи-

22. „Проглас успостављања Српске Патријаршије на дан Сабора српских просветитеља 12. IX. 1920. – 20. VIII 1920. и Сремским Карловцима” – АЈ, 69, 1–1.

23. Р. С. Веселиновић, Уједињење..., 20.

те извинити што сам услед своје болести спречен да овој свечаности присуствујем”.²⁴

Наредног дана, тј. на сам дан свечаности бан Матко Лагиња јавио је телеграмом Митрополији београдској да не може да присуствује свечаности: „Не могу данас да будем тамо. Честитам проглашење Српске Патријаршије. Захваљујем на позиву данашњој слави”.²⁵

Надбискуп Бауер јавио је кратко: „Ради на врату изведене операције немогуће ми је свако путовање”.²⁶

Архибискуп барски Добречић није одговорио на позив. Уместо њега јавио се заменик: „Архибискуп Добречић одсутан.”²⁷

Надбискуп љубљански Јеглич јавио је: „Благодарим на позиву ради посвете новог (нечитко у оригиналу – В. Ђ. М.) не могу од куће честитам на уједињењу православних бискупија под једним патријархом.”²⁸

Отказао је и унијатски епископ крижевачки Дионисије Њаради: „Свесрдно хвалим на високом позиву и благодарењу поводом успостављања патријаршије. Узети ми за испричана ради недољаска због званичних послова. Заступник ће бити новосадски протопрезвитер Храниловић”.²⁹

Митрополит црногорско-приморски Митрофан (Бан) упутио је тек 15. септембра министру вера телеграм следеће садржине: „Неописано сам радостан што се уједињење српске цркве обнављањем српске патријаршије подигла на степен патријаршије. Ако сам ја малим каквим радом припомогао томе историјском дјелу то је била моја дужност. Ја Вас господине министре учтиво

24. Писмо министра војног, од 11. септембра 1920, министру вера – АЈ, 69, 1-1.

25. Телеграм бана Матка Лагиње, од 12. септембра 1920, Митрополији београдској – АЈ, 69, 1-1.

26. Телеграм надбискупа загребачког Антуна Бауера, од 11. септембра 1920, министру вера – АЈ, 69, 1-1.

27. Телеграм заменика надбискупа Николе Добречића, од 8. септембра 1920, министру вера – АЈ, 69, 1-1.

28. Телеграм надбискупа Антуна Јеглича, од 12. септембра 1920, министру вера – АЈ, 69, 1-1.

29. Телеграм епископа-бискупа крижевачког Дионисија Њарадија, од 13. септембра 1920, министру вера – АЈ, 69, 1-1.

молим да изволите моју дубоку захвалност изјавити његовом Краљевском Височанству Регенту за подарено ми високо одликовање. Такође молим изјавите моју захвалност Краљевској Влади. Вама сам дубоко захвалан.”³⁰

Свечаност проглашења обнове Српске Патријаршије снимало је и неколико фотографа. Колико их је то радило нема података. Један од њих, а у сачуваним документима нема имена и презимена, обратио се Министарству вера с предлогом да откупе извесну количину фотографија. Министар вера је одлучио 22. септембра 1920. године „да се снимци приватних аматера снимљени за време свечаности откупе за споменицу из кредита од 40.000. динара за свечаност приликом проглашења Српске Патријаршије”.³¹

ИЗБОР ПАТРИЈАРХА

Саборов Законодавни одбор састао се 3/16. септембра 1920. године. Присутни су архијереји: Митрополит београдски Димитрије, Епископи Георгије темишварски, Кирил захумско-рашки, Николај жички и Иларион викарни. Тешко је закључити о чему се причало у прве две тачке дневнога реда. Под тачком 3. расправљало се о томе да ли је потребан избор патријарха.

По службеном записнику разговарало се да ли је, после извршенога уједињења обласних Цркава у једну вишу црквену област и после подизања такве уједињене Цркве на степен Патријаршије, уопште потребан избор патријарха. Говорили су сви архијереји. На крају је закључено: „Да се Његово Високопреосвештенство Г. Димитрије као Архиепископ Београдски и Митрополит Србије прогласи Патријархом Српске Цркве, и да се умоли Г. Министар Вера да ову одлуку унесе у Минст. Савет и исходи Краљ. Указ”.

30. Телеграм Митрополита црногорског Митрофана (Бана), од 15. септембра 1920, министру вера – АЈ, 69, 1–1.

31. Решење министра вера, ВБр. 9559 од 22. септембра 1920, о откупу фотографија снимљених у Сремским Карловцима на проглашењу обнове Српске Патријаршије – АЈ, 69, 1–1.

У образложењу закључка наведени су примери у црквеној историји када „по одредбама светих канона оснивање највише црквене области у једној држави односно у њезиној највећој области бива тако, да се катедра престонице односно метрополе највеће области подиже на највиши јерархијски ступањ”. Наведен је пример уздизања епископске катедре у Цариграду, Александрији и Антиохији на степен патријаршије. У наставку је закључено: „Слично томе се поступало и код оснивања националних автокефалних области у свима православним државама. Тако су уздигнуте катедре на ступањ автокефалне Архиепископија у престоним градовима Атине за Цркву у Краљевини Грчкој, у Београду за цркву у Краљевини Србији, на Цетињу за цркву у Црној Гори, у Букурешту за Румунску, у Софији за Бугарску, а у Русији дигнут је архијерејски престо друге престонице у Москви на ступањ Патријаршије. И у старој Српској Цркви катедра поглавара Цркве, Архиепископија Пећска дигнута је била на Патријаршију, како под Јоаникијем код оснивања, тако и под Макаријем код обновења српске патријаршије”.

Приликом објашњења зашто патријаршија треба да буде у престоници државе закључено је да то захтевају крупни разлози као што су: ту се налази највиша државна власт, законодавна и извршна, да интереси Цркве захтевају непосредан додир са највишим државним властима.

„Поред тога Поглавар цркве врши врло важне црквене државне обреде, он миропомазује и крунише владара. И друге главне обреде за царски дом свршава поглавар Цркве, као главни духовник царскога Дома. Ти сви обреди врше се понајвише у престоници, те је немогуће да у престоници столује са Архијерејским правима други архијереј, него поглавар Цркве. Најзад, према одредбама светих канона ни архијереји ни клирици не могу без допштења старешине Цркве приступити владару, те према томе нема места у близини владара другом архијереју до ли патријарху. Из свега тога изилази да када би седиште Поглавара Цркве било на другом месту, а у престоници било седиште другога архијереја којим припада само стална искључива јурисдикција над својом облашћу. Поглавар Цркве морао би често да залази у туђе подручје када врши важне црквене и државне дужности, а што канонони не допуштају ни старешинама Цркве без приволе надлежног

архијереја, наречујући да два епископа у једном граду не могу постојати нити самостално вршити архијерејска права у једној епископској области”.

Како је у разговору постављено питање шта ће се десити ако Архиепископ београдски не буде изабран за Патријарха, закључено је да би он у том случају морао би бити премештен. Како кано ни тај премештај не помињу осим у тачно одређеним другим случајевима, закључено је да се катедра Архиепископа београдског мора узвисити на степен патријаршије и да би Архиепископ београдски требао да буде проглашен *ipso jure* за Патријарха српског.

У прилог овог закључка одбијен је предлог укидања митрополија којим би се Архиепископија београдска морала снизити на катедру обичне епископије у случају да архиепископ не буде постављен за патријарха. „Тако би катедра старешине цркве у Србији, која је ујединила и ослободила земље Српске, била деградирана, што би се противило, не само канонима, који уздижу катедру престонице на највиши јерархијски ступањ, него и стеченијим правима данашњег архиепископа а још више општем уверењу да је жива Црква у Србији управо извршила уједињење земље и црквених области”.

Зато је закључено: „Старешина живе Цркве у Србији која је извела заветно дело ослобођења и уједињења треба да буде старешина свеколике уједињене Цркве. Црква у Србији највише је сарадила на том заветном делу. Она је на својим грудима однеговала ослободилачко поколење, и дала највише подвижника и мученика за уједињење”.³²

Тешко је утврдити шта се дешавало после ове седнице. Сигурно је да је Законодавно-правни одбор наредних дана поново разматрао проблем новог патријарха. Своје ставове изнели су на седници Сабора одржаној 15/28. септембра 1920. године у Београду.

Председавао је митрополит Димитрије. Присутни су били Епископ темишварски и администратор Митрополије карловачке Георгије, Митрополити бањалучко-бихаћки Василије и зворничко-тузлански Иларион, Епископи пакрачки Мирон, рашко-

32. „Извод из Записника седнице Законодавног одбора Светог архијерејског сабора Српске Патријаршије држане 3/16. септембра 1920. у Београду”, потписао митрополит Димитрије – АЈ, 69, 1-1.

захумски Кирил, велешко-дебарски Варнава, будимски Георгије, нишки Доситеј, жички Николај, тимочки Иринеј, шабачки Јефрем и викарни Иларион и секретар Димитрије Рошу.

Епископ Иларион је реферисао о раду законодавне-правне секције и казао закључак да се „не приступи избору патријарха, него да се он декларативно на патријаршиски престо узвиси и то досадањи АЕ. Митрополит Србије Димитрије досадањи поглавар Цркве досадање Краљевине Србије”.

У разговору који је уследио против ове одлуке говорили су највише Епископи велешко-дебарски Варнава и нишки Доситеј док су је бранили Епископи темишварски Георгије, Јефрем шабачки и викарни Иларион.

„На завршетку дебате говорио је и сам секретар Сабора П. Д. Рошу, упозоривши Архијерејски сабор, да овако важном питању не би опортуно било доносити никакве одлуке, док се није споразумело са г. министром вера, јер је уверење и краљ. Владе и јавности да се има попунити место патријарха избором, а никојим другим начином”.

Позавршеној дебати гласало се о предлогу законодавно-правне секције, тј. да се Архиепископ београдски и Митрополит Србије прогласи за Патријарха српског. Ово су прихватила 11 архијереја док су епископи Варнава и Доситеј били против. Закључено је да се предлог упути Влади.³³

Епископи Варнава и Доситеј написали су свој став по питању избора првог патријарха. Како је ово од значаја за истраживаче новине историје Српске Православне Цркве, документ објављујем у целини:

„Разлози због којих не можемо усвојити разлоге г.г. Архијереја чланова И секције да се Архиепископ београдски и Митрополит Србије господин Димитрије прогласи Патријархом Српске Цркве без избора за тај положај:

33. „Извод из Записника седнице Светог архијерејског сабора Српске Патријаршије држане 15/28. септембра 1920. у Београду”, потписали секретар Сабора Митрополит зворничко-гузлански Иларион и оверио митрополит Димитрије – АЈ, 69, 1–1; Б. Гардашевић, Организационо устројство..., 43. Вредно је помена да Д. Перић, Р. Веселиновић и Ђ. Слијепчевић, нису помињали овај састанак – Д. Перић, н. д; Р. Веселиновић, Уједињење..., 21; Ђ. Слијепчевић, н. д., 559.

Већ сам почетак записника ове секције, а по поводу горњег питања показује, да г.г. Архијереји наше Патријаршије сматрају за један сасвим нови моменат у историји наше цркве. Провођење 17. и 28. правила IV Васељенског (Халкидонског) Сабора показује само то, да они не воде довољно рачуна о нашој прошлости, не воде рачуна о томе, да смо ми успоставили (васпоставили) у животу наше цркве нешто, што смо ми већ раније имали и чега смо били лишени не по сопственој вољи, него искључиво насилничким актом иноверног завојевача.

Имајући ово у виду г.г. Архијереји чланови I секције дужни су били да обрате пажњу нарочито на ову чињеницу, и да од ње пођу; да успостављање Српске Православне Патријаршије вежу са моментом последњих дана наше патријаршије, т.ј. годину 1766. са 1920. годином, а не да проводе у корист свога мишљења 17. и 28. правило IV Васељенског Сабора, који поглавито говоре о односу разређења црквених области према државним и грађанским и о правима Цариградског патријарха: о његовом односу ка римском и другим Источним патријарсима и државним областима: јер све се ово односи ка нечему потпуно новоме, и овде се више истиче веза државно-политичка и црквено-религијска него ли то исто су г.г. Архијереји желели да потврде цитирајући горња правила поменутог Сабора.

Сви се без сумње добро сећамо да у нашим обраћањима светој Васељенској патријаршији, којима смо тражили да се наша Црква подигне на ступањ Патријаршије, ми нисмо никада пропустили а да је сматрамо да на то имамо историјско право и да је сматрамо само као продужење негдашње величине, сјаја наше Цркве, ми смо тражили да се *усиосстави* наша Патријаршија. Ако би ми сада следовали канонима прописаних или просто уобичајено важећим пре нових момената у црквеном животу, уздигнућу Митрополије на ступањ Патријаршије, тада би ми сами себе демантовали и отказали би се од онога на што полагамо канонско, и законито право.

Господа Архијереји сећаће се главнијих момената нашег новог заједничког црквеног живота. У току свију наших конференција проведена је била стално једна, као главна и руководна мисао: одавајући признање свима Српским Православним Црквама, стално се подвлачило, да оне уједињујуи се не желе да се ма

која од њих нађе у положају потчињења, него да се као равне имају слити у једну стварну целину тек тада, када већ буде *изабран* поглавар, патријарх, *усиосѣављајући* тиме то чега су се оне некада заједнички лишиле. Руководећи се овим принципом, II конференција г.г. Архијереја прогласила је 13/26 маја прошле године уједињење свију српских православних области које се и изразило у стварању Средишњег Архијерејског Сабора уједињене српске православне цркве. И на овој конференцији, као и на III крајем прошле године, не мало се говорило и расправљало о успостављању Српске Православне Патријаршије и о *избору* православног српског Патријарха. Као резултат свију ових разговора и расправљања јавио се нацрт закона (уредбе) о избору првог српског Патријарха успостављене патријаршије, у израду којег примало је учешће и само Министарство вера. Овај нацрт, по овлашћењу свега епископата, Средишњи архијерејски сабор поднео је г. министру вера са намером да добије и законску санкцију.

Овакав досадашњи правац рада г.г. Архијереја – а поткрепљен и одобрен и од стране св. Цариградске патријаршије – донео је давно очекивану и ретку духовну радост. Ми, а са нама и цео српски православни народ доживели смо 30. августа (12. септембра) ове године то, да је после одлуке Св. Архијерејског саборана шестонаследник Александар прокламовао успостављање наше старе црквене величине и славе. Наша се држава налази на степену на коме се она и раније налазила. Овај акт највишег места је био актом и одобравања свега нашег без мало двогодишњег рада али вођен увек у једном истом правцу. Сада је остало било да будемо доследни и у другој половини нашег рада, а о њему се исто тако рекло са највишег места – у свечаној прокламацији успостављања Српске Православне Патријаршије.

Обраћајући се светој Патријаршији Цариградској, ми смо категорички нагласили да успостављање наше Патријаршије одговара и традицијама и жељи свега народа, епископата и државних управљача. Ништа друго неће моћи јаче документовати избор патријарха, у коме ће учествовати цела жива Црква – и епископат, и свештенство оба реда, народ у лицу својих преставника и највиших државних фактора. А да се овај избор у овоме смислу и очекује, најбоље нам документује између осталог и гореречена свечана прокламација Његовог Краљевског Височанства.

Ми живимо у времену, када је потребно да имамо једну организовану, пуну ауторитета духовну силу – јаку цркву. Она ће бити заиста таква, ако пре свега, њен поглавар, будући патријарх, буде носилац гласа поверења, наде, свију који сачињавају живу Христову Цркву. А поглавар наш патријарх, може то да буде само тада ако буде подигнут на овај положај гласом, вољом целе Цркве, ако се слије у њега душа свега српског православног народа”.³⁴

Сабор је 28. септембра 1920. изабрао митрополита Димитрија за првог патријарха обновљене Српске Патријаршије. Влада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца ову одлуку није прихватила. Она је најпре желела проглашење законских прописа. Тако је прво објавила Привремену уредбу о Српској Патријаршији а потом 23. октобра Уредбу о избору првог патријарха уједињене Српске Православне Цркве.³⁵

Министарство вера морало је да, после различитих гласова о избору првога патријарха, 25. октобра 1920. објави службено саопштење. У првој реченици изражено је жаљење што је увучено у политику и исказана осуда одговорних за тај чин, у жељи да стане на пут свакојаком писању, које се провлачи и кроз дневне листове и часописе и брошуре, о избору првог патријарха, констатовано је неколико чињеница из скоре прошлости. У првом реду поновљен је закључак архијереја од 13/26. маја 1919. о успостављању Средишњег архијерејског сабора о припреми избора првог патријарха и доношење, споразумно са Министарством вера, Уредба о Средишњем архијерејском сабору од 28. августа 1919. којом се ставља у дужност да припреми све за избор патријарха. Потом је истакнуто да је 30. августа/12. септембра 1920. године Сабор, на својој седници у присуству престолонаследника и Владе, проглашујући успостављање Српске Патријаршије, проглашена Патријаршија и одлучено да се пропише статут о избору првог српског патријарха. Уредбу о избору усвојила је и Влада, што је указом и потврђено 23. септембра и стављено министру вера у дужност да је и изврши. На

34. Писана изјава Епископа велешко-дебарског Варнаве и нишког Доситеја, од 15/28. септембра 1920, предат Сабору – АЈ, 69, 1–1.

35. Б. Гардашевић, Организационо устројство..., 43; Ђ. Слијепчевић, н. д., 559.

крају је закључено да је избор првог српског патријарха одређен у свему по иницијативи и у споразуму са Сабором”.³⁶

Уредба о избору патријарха одређивала је избор једног од тројице кандидата које предложи Сабор. У Изборни сабор уведено је, осим архијереја и свештеника, и много државних функционера мада се није унапред знало да ли ће они бити православне вере. Овај Сабор сазвао би престолонаследник својим указом док би избор вршен тајним гласањем. Изабраника би потврђивао краљ својим указом на предлог министра вера. Главна карактеристика ове уредбе била је жеља државе да покаже да јој је стало да утиче на Цркву. У њој је прописано да церемонијал утврђује министар вера а не архијереји.³⁷

Истога дана министар вера наредио је да се ово саопштење преради и потом достави „Службеним новинама”, „Демократији”, „Самоуправи”, „Правди”, „Политици” и „Епохи” како би га објавили.³⁸

Митрополит Димитрије писао је 15/28. октобра 1920. министру вера да је „Одбор за припрему око избора и устоличења првога Патријарха Српско-Православне Цркве у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца” тога дана одржао своју седницу и том приликом договорио неколико закључака. Прво, да се посао око израђивања детаљнога програма за сазив и одржање Изборнога сабора и за устоличење изабраног патријарха повери Епископу тимочком Иринеју и протосинђелу Максимилијану Хајдину. Друго, да се што пре изради архијерејски плашт, окрут са свима припадностима и патарица (жезло). Треће, да се храм, у којем ће бити одржан Изборни сабор и устоличење патријарха, што боље и свечаније удеси и декорише, да се набаве столови за архијереје и столице за изборнике, да се набаве листићи за гласање и урна за слагање гласаница.

36. Службено саопштење Министарства вера, ВБр. 11094 од 25. октобра 1920. године – АЈ, 69, 1–1.

37. Б. Гардашевић, Организационо устројство..., 43–44; Р. Веселиновић, Уједињење..., 21; Ђ. Слијепчевић, н. д., 559. У наставку текста Слијепчевић је грешио у датумима. Тако је, на пример, погрешно да се Изборни сабор састао 12. септембра а свечано устоличење 13. септембра 1920. године, што није тачно. Тачно је да је Сабор одржан 12. новембра а устоличење сутрадан!

38. Наредбе министра вера о објављивању саопштења, од 25. октобра 1920. године – АЈ, 69, 1–1.

На крају је митрополит затражио да се учини све како би се она одредба Изборног статута, по којој би се устоличење имало обавити одмах сутрадан по свршеном избору патријарха, измени тако „да за овај случај буде устоличење други дан иза обављенога избора Патријарха то јест, у недељу 1/14. новембра тек. год., будући да се суботом као задушним даном по црквеној пракси обично не држе црквене свечаности”.³⁹

Три дана пре Изборног сабора, тј. 9. новембра 1920, архијереји су предложили листу кандидата за патријарха. Први је био Архиепископ београдски и митрополит Србије Димитрије (Павловић), други Митрополит захумско-херцеговачки Петар (Зимонић) и трећи Епископ пакрачки Мирон (Николић). Три дана касније, 12. новембра, на дан Светог краља Стефана Милутина, на Сабору је било присутно 94 лица. Присутни су се определили овако: 83 за митрополита Димитрија, два за митрополита Петра док је девет било уздржано.⁴⁰

Истога дана престолонаследник је потписао указ о именовању митрополита Димитрија „за српског патријарха Православне Цркве Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца са столицом у Београду, а привременим седиштем у Сремским Карловцима”.⁴¹

„Сутрадан, 13. новембра било је свечано устоличење у београдској Саборној цркви. Пећки митрополит Гаврило Дожић, заједно са регентом Александром, предали су новом Патријарху жезл св. Максима (Бранковића). После овог чина нови Патријарх је ступио у сва права и дужности врховног поглавара Српске православне цркве”.⁴²

После овога требало је добити благослов од Цариградске Патријаршије. Како је ова Патријаршија 1918. године остала без поглавара, због оставке патријарха Германа V, требало је чекати новог.

39. Писмо митрополита Димитрија, АЕБр. 2844 од 15/28. октобра 1920, министру вера – АЈ, 69, 1–1.

40. Б. Гардашевић, Организационо устројство..., 44; Р. Веселиновић, Уједињење..., 22.

41. Указ престолонаследника Александра, од 12. новембра 1920., о избору митрополита Димитрија за првог патријарха – АЈ, 69, 232–358.

42. Б. Гардашевић, Организационо устројство..., 44.

У међувремену, Министарство вера, тј. министар пољопривреде и воде који је заступао министра вера, 3. фебруара 1921. писало је председнику Министарског савета и Министарству иностраних послова и тражило њихову помоћ око добијања признања за Српску Патријаршију од Цариградске Патријаршије. Том приликом подсећао је да је још раније постигнут споразум са Васељенском Патријаршијом, да је извршено уједињење православних српских Цркава и проглашено обнављање Српске Патријаршије и изабран први Српски патријарх. У наставку је истакнуто да „по уобичајеном и освештаном праксом и правилу неопходно је овај избор и нотификовати остали автокефалним Православним Црквама, а нарочито старијим Патријаршијама међу којима на првом месту Васељенску Патријаршију”. Зато је тражено да, „пре него би се ово учинило, а да би се избегле ма какве евентуалне непријатности, потребно је да се поверљиво и провери расположење, а и утиче на меродавне факторе и кругове како у Атини тако и у Цариграду и на Фанару, да ова нотификација буде примљена те да се одмах успоставе потребни односи између обновљене Патријаршије и поменутих Цркава”.

На крају су молили наређење Посланству у Атини и Заступништву у Цариграду да се нотификација учини.⁴³

Министарство иностраних послова одговорило је недељу дана касније – 11. фебруара 1921. године да „због општих прилика политичких за сад треба извршити нотификацију само Цариградској Патријаршији о уједињењу наше Цркве, о проглашењу Српске Патријаршије, о избору Патријарха, без икакве претходне дипломатске акције. То саопштење треба да изврши сама Патријаршија. У њему се не треба позивати на какве споразуме са нама”.⁴⁴

Цариградска Патријаршија новембра 1921. добила је новог патријарха у личности Мелентија IV. Он је, заједно са својим Синодом, 19. фебруара 1922. једним Томосом пристао на изузимање

43. Писмо министра пољопривреде и шума, тј. заступника министра вера, Пов. ВБр. 31 од 3. фебруара 1921, председнику Министарског савета и министру иностраних послова в АЈ, 69, 1–1.

44. Писмо Министарства иностраних послова, Пов. Бр. 1511 од 11. фебруара 1921, министру вера – АЈ, 69, 1–1.

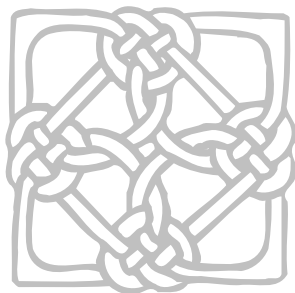
некадашњих епархија испод јурисдикције Цариградске Патријаршије и припајање Српској Патријаршији и присаједињење дотадашњих аутокефалних помесних Цркава у једну „Свету Аутокефалну Уједињену Православну Цркву као сестру у Христу, која има и ужива сва права аутокефалности, према прописима и реду Свете Православне Цркве”. Пет дана касније – 24. фебруара 1922. године – објављено је писмо патријарха Мелентија у коме је био одговор на писмо патријарха Димитрија. Томос и писмо прочитани су 2. априла/20. марта 1922. године после литургије у београдској Саборној цркви.⁴⁵

Признање осталих православних Цркава уследило је касније.⁴⁶

ПРОФ. ДР ВЕЉКО ЂУРИЋ МИШИНА
Филозофски факултет
Косовска Митровица

45. Р. Веселиновић, Уједињење..., 23–24.

46. Б. Гардашевић, Организационо устројство..., 45.

Албанска православна црква и балканска сарадња

У стварању услова за развијање сарадње међу балканским народима и државама веома је важно искористити све чиниоце који могу да утичу на повезивање у региону. Са те тачке гледишта треба искористити све врсте блискости: етничке, политичке, економску повезаност, географску условљеност, саобраћајне потребе итд. Један од важнијих фактора повезивања јесте и верска блискост. У том смислу више је него јасно да треба поћи од постојећег стања јер је Балкан вишеконфесионална средина. Југославија је претежно православна са бројним римокатоличким и муслиманским мањинама, Турска је претежно муслиманска, Бугарска већински православна, са бројном муслиманском мањином, Румунија такође православна, са великим протестантским и римокатоличким заједницама, Албанија претежно муслиманска, али са веома утицајним римокатоличким и православним заједницама, Македонија претежно православна, Грчка такође, БиХ тровеерска¹. Све то показује да православни чи-

1. Цитирано према The World Almanac, and book of facts 1999, Њу Џерзи, 1999.

нилац може да буде веома важан фактор сарадње међу балканским народима. У том смислу посебно је значајно постојање снажне православне заједнице и аутокефалне Албанске цркве. Албанци имају проблеме са свим својим суседима. А у циљу мира те односе треба средити. А Албанска православна црква /АПЦ/ може много да помогне. Али отежавајући фактор јесте да на тачкама где се Албанци срећу са Србима и македонским Словенима нема православних Шиптара, већ само муслимана и занемарљив број римокатолика², па религиозна блискост не може да се узме у обзир. Најдиректнију корист има Грчка јер се на њеној граници са Албанијом налази бројна православна заједница³. Али свеједно, православни утичу на албанска унутрашња кретања и у многу чему далеко превазилазе својим утицајем број који имају у укупном становништву.

Православних у Албанији има око 20% у укупном становништву државе. То значи да чине једну петину становништва. Они традиционално живе јужно од реке Шкумбе или друкчије назване Шкумбини. Шкумба полови Албанију правцем запад-исток или обрнуто, како се узме. Али исто тако има их и у централним деловима Албаније, док их на северу има врло мало. Православни Албанци су за Албанију важни из неколико разлога. Најважнији од свих јесте да се најпре међу њима родила идеја албанске нације и независне албанске државе. Бивши председник Албаније Рамиз Алија, иначе муслиман по пореклу, говорећи о претечама албанске националне револуције, као претходнике истиче само православце и понеког римокатолика. То су Наум Већилхарци, Кристофор Кристофорици, Јероним де Рада, Итало-Албанац, који је унијат тј. православни који је ушао у унију са Ватиканом, ипак из истог круга из кога су и претходна двојица⁴. Већилхарци је напи-

2. Попис становништва по верској припадности на Космету то показује. Погледати о томе Јевтић Мирољуб, Ислам и национализам на примеру Албанаца, у Ислам, Балкан и велике силе од XV до XX века, издање САНУ, Београд, 1997, стр. 571.

3. Видети о томе у „Косово и Метохија, изазови и одговори”, Београд, 1997, стр. 491.

4. Цитирано према La ligue albanaise de Prizren, Tirana, 1978, стр. 32. О унијаћењу Албанаца видети у L'encyclopedie de l'islam, том први, стр. 637, Леиден, Париз, 1975.

сао први албански буквар, Јероним де Рада је поставио основе модерној албанској лаичкој књижевности. Он је 1833. године основао први лист на албанском језику „Flamuri i Arberit”⁵. Иницијативом колоније, пре свега православних Албанаца, отворена је прва албанска национална школа у Корчи⁶. Касније се овој идеји придружију и Албанци римокатолици, нпр. Зеф Јубани. Али веома је важно да у покрету који се бори за стварање албанске нације и државе нема ниједног муслимана-сунита, а они чине већину етничких Албанаца. Тек се касније дубоко у другој половини XIX века покрету прикључују позната браћа Фрашери: Абдул, Сами и Наим. Али ни они нису сунити већ припадници једног поприлично неправоверног дервишког реда који се зове бектеши, који практикује многе антиисламске обичаје⁷. Значи, најважнији део посла око стварања интелектуалне инфраструктуре за стварање албанске нације и онога што би требало да да основе за Велику Албанију урадили су православци. Са те тачке гледишта видљиво је да они нису корисни за сарадњу са српским, грчким и словенским комшијама из Македоније, у смислу стварања неких веза базираних на истој вери. Стога се може поставити питање – у чему је смисао улоге православних Албанаца у вези са насловом овога рада?

Њихова важност је у томе што се види колико они значе за читав албански етнички корпус и што се види колико се њиховим правилним коришћењем могу створити претпоставке за праведно регулисање односа на Балкану у интересу свих његових народа. А колико је то могуће најбоље се види из податка да ове идеје, које су оформили православци, нису прихватиле масе њихових једноверника. Напротив! Огромна маса православне популације никада није успела да превазиђе верске препреке које су их одвајале од осталих Албанаца, пре свега муслимана. Што значи да причу о албанској нацији они нису прихватили. Ту причу нису много више прихватили ни њихови муслимански сународници. А без муслимана, како вели Ставро Скенди, албански историчар са местом боравка у САД, Албанија и албанска нација нису могу-

5. Цитирано према Сретен Драшкић, Албанска дијаспора, НИН, 10.7. 1988, стр. 51 и 3. 7. 1988, стр. 50.

6. Исто.

7. О дервишима у Албанији видети у Clayer Nathalie, L' Albanie pays des derviches, Берлин, 1990.

ће⁸. Зато је, према тврђењу познатих албанских историчара Арбена Пута и Стефанаћа Полоа, 1915. године избила велика побуна сељака предвођена дервишким вођом Хаџи Ћамилом. Као један од најважнијих циљева те побуне био је поново уједињење са Османском империјом, то јест одрицање од сопствене независности и албанске државе, стечене после Балканских ратова⁹. То јасно означава какав је био став муслимана према православним земљацима који су једва дочекали да се ратосиљају владавине Османлија. Зато италијански новинар Еуђенио Гварини пише поменуто 1915. год. „да арбанашку нацију представљају само ретки појединци”¹⁰. Познати историчар Богумил Храбак закључује још јаче: „Верске разлике међу Арбанасима нарочито у новије време, од Призренске лиге биле су тако уочљиве, да се о католицима и муслиманима могло говорити као о посебним нацијама у политичком смислу. Православни су пак били сасвим по страни и знатан број њих због класних разлика је пришао грчкој нацији”¹¹. Из свега тога је видљиво да је питање Православне цркве, чија се идеја почиње рађати међу Албанцима крајем прошлог и почетком овога века, била важно повезана са идејом албанске нације и национализма¹². Зато таква идеја Православне цркве није могла да буде на корист сарадње са другим балканским православним народима, већ је ишла на одвајање од њих. Ово између осталог и

8. Stavro Skendi, *Albanian national awakening 1878. до 1912.* Принстон, Њу Џерси, 1967, стр. 469.

9. Puto A , Pollo S, *Histoire d Albanie des origines a nos jours*, Роан, 1974, стр. 193.

10. Богумил Храбак, *Унутрашњи сукоби у Албанији 1912. до 1914.* са верским елементом, у *Врањски гласник бр. XXII*, Врање, 1990, стр. 13.

11. Исто, стр. 7.

12. Због свега тога веома је јасно да албанско друштво није имало нацију, њу је тек требало стварати. Али верске разлике то нису дозвољавале. Зато је Енвер Хоџа укинуо религију, јер је био свестан да је албанска нација немогућа са три супростављена верска концепта. Његов покушај такође није успео и зато данас на Космету и у Албанији имамо битно конфесионално понашање. Резултат је да, у ствари, албански национализам у правом смислу те речи не постоји, мада о њему сви говоре. Самим тим не постоји ни стварни и трајни концепт Велике Албаније. Постоји концепт територијалних претензија, али то је само фаза до утапања у велику и јединствену исламску државу, а она је увек антинационална а самим тим и антиалбанска.

због тога што је тада православни део албанског народа био у саставу Васељенске (Цариградске) патријаршије. Зато је свако одвајање од ње било одвајање од Грка. Борба између тих националиста и формално православаца, какав је био Већилхарци, јасно је то показала. Он је био у жестоком идеолошком сукобу са својим сестрићем Јанијем Цаљом, великим филхеленом. Цаља је живео у Бечу и није веровао да од припадника трију вера може да се начини нација¹³. На основу таквих чињеница Италијан Гварини и други су доносили своје закључке. Како видимо, Већилхарци није успео да у своје идеје убеди ни читаву своју породицу, а камоли православно заједницу. Али стицај историјских околности довео је до остваривања жеља албанских националиста, и независна Албанија је рођена. Као последица тога, та Албанија на службеном нивоу стално, форсирала причу о албанској нацији, коју већина наших аналитичара и политичара узима здраво за готово, без анализирања стварне ситуације на терену. За такву причу веома је било важно да има подршку албанске православне популације и евентуалне аутокефалне Цркве. Тако да се држава почела залагати да се та идеја оствари.

Посебно је важно да су у Албанији сами православци били, у великој већини, незаинтересовани за такву Цркву, јер су желели да остану у канонском јединству са Васељенском (Цариградском) патријаршијом. Нормално, из ове жеље се искључују они појединци који су били заражени вирусом великоалбанског национализма и шовинизма у односу на Грке. За идеју независне Албанске православне цркве највише су се залагали Албанци исељени у САД. Због тешких услова живота и сурове верске дискриминације, део православних се сели преко океана. Сматра се да је прва група стигла у САД 1886. године¹⁴. Они су веома много радили на албанском националном буђењу. Па како им није пошло за руком да делују у самој Албанији, организовали су прво богослужење на албанском језику 1908. у Бостону. Први свештенослужитељ био је Фан Ноли, односно Теофан Стилиан Ноли, мада се могу наћи и друге варијанте његовог имена¹⁵. Из тога подухвата ро-

13. Сретен Драшкић, исто.

14. Yearbook of American and Canadian churches 1998, edited by Lindner Eileen, Abingdon press, Nashville, стр. 54.

15. Исто.

ђена је Албанска православна црква на територији САД. Према подацима које даје један извор, ова Црква је створена као посебна архиепископија 1919. године¹⁶. За разлику од тога, поменути Албанац Ставро Скенди вели да је ова црква створена још приликом служења прве литургије, значи 1908. године¹⁷. Поглавар ове цркве постао је Фан Ноли са титулом архиепископа¹⁸. После тога формиране су парохије по САД и ушле су у састав те цркве. Седиште цркве је и данас у Бостону¹⁹. Посебно је важно да то није имало последице на црквено стање у самој матици Албанији, ако се тај појам може уопште употребити, јер она тада не постоји као држава, већ је неодвојиви део Османског царства. Тек после Првог светског рата, када се утврђује независна Албанија са признатим границама, државна политика у име остваривања националне кохезије, које нема, почиње да испољава интерес за стварање независне цркве у матици. Јер је постојање грчке црквене јурисдикције ишло равно против тога. Тако су се поклопили интереси албанских националиста православне вере из САД и албанских власти, које су биле предоминантно муслиманске. Веома је значајно да је у тим условима дошло до проглашења најпре независности Албанске православне цркве на конгресу у албанском граду Корчи 1921. године²⁰, па тек када то није признато ни од кога, дошло је до другог православног конгреса у Берату 1922. године. Скуп у Берату је донео опрезнију одлуку, јер је прогласио само аутономију Православне цркве у Албанији²¹. На Бератском конгресу су видну улогу играли Албанци из САД, посебно Фан Ноли, који је проглашен једним од три епископа, колико је та самозвана црква имала. Фан Ноли је именован за епископа у Драчу²². Последица тога чина било је протеривање епископа грчке народности и притисци на оне вернике који су били против тога, а све

16. Исто.

17. Stavro Skendi, Albania, Њу Јорк, 1956, стр. 289, овде цитирано према Слијепчевић Ђоко, Српско-албански односи кроз векове с посебним освртом на новије време, Химелстир, 1983, стр. 278.

18. Yearbook... исто.

19. Исто.

20. Слијепчевић, исто, стр. 279.

21. Исто, стр. иста, видети и Yearbook... исто.

22. Слијепчевић, исто.

Црква Свете Тројице у Берату, Албанија

у смислу албанизације цркве, мада је велики број верника био грчке, цинцарске и српске народности²³. Из претходно реченог се види да је таква албанска православна црква тешко могла да буде искоришћена за развијање међуправославне сарадње, и да се тешко уклапа у наслов који овај текст има.

Ако се постави питање зашто је то тако, најбољи одговор ће бити онај који указује на чињеницу да они Албанци који су руководили том црквом, какви су били Ноли и његови истомишљеници, нису имали пред собом првенствено верске већ националне циљеве. У том смислу били су у одређеној мери антиправославни. Јер Православна црква учи да нема разлике међу њеним верницима, како је зацртано у Новом Завету. Уосталом, из неких поступака Фана Нолија произилази да је он имао веома сумњиво православно понашање. Када је одлуком албанских просветних власти у школе уведена веронаука, што свештеници православне цркве свуда траже, Фан Ноли је изразио разочарење таквом одлуком. Он је сматрао да је то охрабривање религиозног фанатизма и антинационална политика, која поништава велике напоре патриота из прошлости усмерених ка уједињавању вером раздельног албанског народа²⁴. Мислимо да ће се и најнаклоњенија анализа идејама за које се Фан Ноли залагао упитати: зашто би веронаука у школама ширила религиозни фанатизам, а та иста веронаука у Цркви то не би имала за последицу? Али Ноли је веома брзо морао да бежи из Албаније, јер се његов концепт развоја Албаније није слагао са доминантним планом развоја нације и државе какве је имао будући краљ Ахмет Зогу, али и велика већина муслимана и римокатолика, као и православца.

Елем, веома је важно да је Црква у Албанији ипак добила аутокефалност и признање од стране своје мајке цркве Васељенске патријаршије у Цариграду, што је канонски једино прихватљиво. Али тек онда када су са чела те Цркве склоњени националисти типа Фана Нолија²⁵. Самим тим између ње и осталих Православних цркава су почели да се успостављају канонски односи који су нормално превазилазили националне препреке у име све-

23. Исто, стр. 280. и даље.

24. Bihiku Koco, Les pamphlets politiques de Noli dans l'annees 1925-1932, u STUDIA ALBANICA, br.1 za 1987, Тирана.

25. Слијепчевић, исто, стр. 286.

православног јединства: Албанаца, Срба, Грка, Румуна итд. Тако је између осталог у Херцег Новом хиротонисан у звање епископа АПЦ /Албанске православна црква/ Албанац Висарион Џувани²⁶. При православној богословији у Битољу основано је одељење за ученике Албанце, на Богословском факултету СПЦ било је студената Албанаца из Албаније²⁷.

На тај начин су се почеле ширити покидане везе. Али Други светски рат и успостављање режима Енвера Хоџе довели су до затирања АПЦ, исто као и других црквених организација. Али је Православна црква најтеже прошла. Јер је албански ислам сачувао своју структуру у Југославији исто као и римокатоличка црква, док је читав православни клир скоро уништен. Посебно је важно, и код нас мало примећено, да је читава гарнитура албанских политичара која се у току рата залагала за сарадњу са Југославијом, и која је после рата била ликвидирана од стране Енвера Хоџе, била православног порекла: Кочи Дзодзе, организациони секретар КПА, Кристо Темељко, први заменик врховног команданта и начелник политичке управе армије, Панди Кристо, потпредседник владе итд. Са њиховом ликвидацијом престаје сарадња са Албанијом²⁸.

Са обновом политичког и верског плурализма долази и до обнављања Албанске православне цркве. Веома је важно да су обнови православља веома важно место узели функционери Васељенске патријаршије из Цариграда, по националности претежно Грци. Данас АПЦ има преко 100 свештеника и ђакона, богословски школски центар у манастиру Свети Влах, затим још три манастира: Свети Козма, Арденица и Свернец, четири митрополитска центра: Тирана, Ђирокастра, Корча и Берат. Гради се 70 нових храмова, поред 65 обновљених, постоји 15 нових капела. За васпитање деце постоји неколико вртића: Тирана, Драч, Каваја, Корча, Лушња; постоје три клинике и припрема се отварање новог дијагностичког центра²⁹. Све то је обновљено уз помоћ Васељенске патријаршије и Грчке цркве, што показује степен повезаности АПЦ и Грчке цркве. Самим тим православна мисија у Албанији ствара

26. Исто, стр. 285.

27. Исто, стр. 288.

28. Јевтић Мирољуб, Шиптари и ислам, Прњавор, 1995, стр. 80.

29. Православље, орган СПЦ, 1. 3. 1999, стр. 6, Београд.

претпоставке за оживљавање правих православних вредности које утиру пут ка сарадњи и са осталим православним народима у региону. Обнова православља и АПЦ није међутим без великих проблема. Па је све што се дешава у вези са овом Црквом и православљем у Албанији под великим знаком питања. Подсетимо се да су православну цркву у Албанији прогласили албански националисти и да су њихови примарни интереси били националне и често и шовинистичке природе, и да су стога били и противни правој природи православља. О томе познати албански јавни делатник Екрем-бег Влора, говорећи о Фан Нолију, вели: „Он је спасио православни део арбанашког народа за Арбанију и арбанашку нацију”³⁰. Та тврдња Влоре је међутим само условно тачна. Јер она, да би била реална, треба да почива на нечему много вишем неголи што је постојање државе и аутокефалне Цркве. Потребно је да православци имају јачу националну него верску свест, затим да исто такву националну свест имају муслимани, јер њих је у укупном албанском корпусу највише³¹. То данас једноставно није тако, и ко зна да ли ће икада бити, односно да ли икада може бити. Како вели један од најпознатијих политиколога у садашњем тренутку, Семјуел Хантингтон, верска припадност много више него национална одређује природу појединца. Тако да дете може бити пола Арапин а пола Француз, али је, како вели Хантингтон, много теже бити пола муслиман а пола римокатолик³².

То се посебно видело баш на примеру Албаније. Албанске власти, доминантно муслиманске, желеле су аутокефалну цркву, али су тој цркви правили проблеме верске природе. Зато се поменути епископ Висарион „тужио краљу Ахмету Зогуу на прогањање православне вере у Албанији и да се краљевски представници у иностранству не брину за уређење односа Албанске православне цркве према другим Православним црквама”³³. Тиме се јасно види какав је био став муслимана Албанаца према православнима али и римокатолика према православнима, и муслимана према римока-

30. Слијепчевић, исто, стр. 284.

31. Јевтић Мирољуб, Ислам и национализам... исто.

32. Више о томе у Huntington Samuel, *The Clash of Civilizations and Remaking of World Order*, Њу Јорк.

33. Слијепчевић, исто, стр. 287.

толицима³⁴. Они православци који су инсистирали на превазилажењу верских разлика у име националног јединства, чинили су то из далека, из Букурешта, где су побегли под окриље православних Румуна, или из Италије, где су као унијати примљени раширених руку. Или још боље, из Бостона, где су могли да праве Албанску цркву докле хоће³⁵. Касније, кад су ту идеју покушали да остваре у самој Албанији, као што је чинио Фан Ноли, морали су од међуалбанске толеранције да беже главом без обзира³⁶. Али они су издалека наставили да траже уједињење различитих верских група и остваривање албанског националистичког сна. После обнове АПЦ деведесетих година и постављања на њено чело врхунског православног теолога и полиглоте др Анастасиоса Јанулатоса, албански националисти из Албаније, САД и с других страна послали су масу протеста тадашњем председнику Албаније Салију Бериши³⁷. Основна замерка садржана у протестима тицала се чињенице да је др Јанулатос Грк по националности и држављанин Грчке³⁸. То је сасвим тачно. Али кога је другог Васељенски патријарх могао да постави на чело те цркве и да му повери њену обнову? Црква је у Албанији била уништена. Последњи епископ Дамјан Коконеши умро је у затвору, највећи број свештеника такође³⁹. Албанаца свештеника у Албанији није било. Албанска црква у САД је, према подацима који су већ стари, али је мало тога могло да се промени до сада, пре-

34. О томе погледати у Koka Viron, L' ideologie antinationale du clerge dans l'annees 30 du XX sciecle, u STUDIA ALBANICA br.1/1969, Најсигурнији доказ какви су били ти односи види се из податка да је осамдесетих година овога века у Скадру и околини где живе скоро сви албански римокатолици, број мешовитих бракова између њих и муслимана, уркос прогону религије и пропагирању верског јединства, достигао цифру мању од 5%. Цитирано према Wowers K Stephen, The islamic factor in albanian policy, u Journal institute muslim minority Affairs, Лондон, Цеда, бр.1/1984.

35. О верској ситуацији у САД погледати у Јевтић Мирољуб, Политички живот САД и религија, у Српска политичка мисао бр. 3-4/1997.

36. Видети о томе у Слијепчевић, исто, затим Aleks Buda, Fan Noli, STU-DIA ALBANICA br. 1/1965.

37. Викерс Миранда и Петифер Џејмс, Албанија: од анархије до балканског идентитета, Београд, 1998, стр. 112.

38. Исто, стр. 111.

39. Cyril Vogel., La fin d'une eglise autocephale. La dernier loi organique de l'eglise orthodoxe d'Albanie, u ANNEE CANONIQUE, tom XXII/1978, Париз.

ма речима Цирила Вогела, 1978. године имала само 50.000 верника, 13 парохија и само 12 свештеника⁴⁰. Према томе, да су сви албански свештеници из САД дошли у Албанију, попунили би само 10% постојећих места. А њих је, ако се подсетимо, сада 100, а ни то не задовољава потребе верника, којих има око 750.000⁴¹. Са друге стране, и сама албанска православна заједница у САД је подељена. Поред поменуто Цркве са седиштем у Бостону, која је 1971. године ушла у унију са Православном црквом Америке⁴², постоји још једна Албанска црква у САД. Она се, за разлику од бостонске, чије је име „Албанска православна архиепископија у Америци” назива „Албанска православна епископија” и њено седиште је у Лас Вегасу⁴³. Посебно је важно истаћи да је ова друга створена 1950. године, значи барем 30 година после оне коју је створио Фан Ноли. Она сама за себе вели да је организована као канонско тело за управљање албанским верницима. А налази се под црквеном јурисдикцијом Васељенске патријаршије⁴⁴. Све то баца много више светла на садашњу ситуацију у АПЦ. Самим истицањем албанске епископије да је она канонско тело указује да ова из Бостона то није. Да би прибавила канонски статус, Црква из Бостона је ушла у састав Православне цркве Америке, која је опет настала тек 1970. године, када је добила аутокефалност од своје мајке Цркве, Руске православне цркве⁴⁵. Према томе, обнова АПЦ није могла да се изврши без помоћи са стране, и ту је помоћ канонски и практично могла да изврши само Васељенска патријаршија. Пре свега зато што је прва по части у читавом православном свету. Посебно због тога што велики број православних у Албанији припада грчкој мањини. Колики је тај број, нико тачно не зна. Јер Грци дају једне, Албанци друге цифре, а само становништво се служи мимикријом⁴⁶. Трећи разлог је фи-

40. Исто.

41. Викиер и Петифер, исто,стр-110.

42. Yearbook... исто, str.54.

43. Исто.

44. Исто.

45. Исто, стр. 120.

46. Албанска влада вели да Грка има 35.000, Грчка даје разне податке од 100.000 па до 400.000. Влаха има 80.000, тако да се једноставно не зна које су тачно националности православни, зна им се само вера. Погледати о томе у Викиерс и Петифер, исто.

нансијски. Паре је у највећем обиму дала Грчка црква, грчка држава и Васељенска патријаршија. То је створило велике проблеме међу припадницима разних вера у Албанији, али и озбиљне међудржавне проблеме Атине и Тиране. Када је Православна црква после 1991. почела да дели помоћ, према подацима за које не знамо да ли су тачни, предност је давала православнима. Према истим подацима, неки муслимани су почели да се крштавају у православним црквама само да би и они добили хуманитарне пакете⁴⁷. Због свега тога многи Албанци су у овој акцији видели могућност да се преко Цркве касније територијалана подела Албаније, где би југ припао Грчкој⁴⁸. Провоцирани том ситуацијом, албански националисти православне вере из САД су послали своју црквену делегацију на челу са својим архиепископом из Бостона Артуром Лиолином, да би испитали како је Грк именован за поглавара албанске националне Цркве⁴⁹. Као последица свих тих деловања дошло је до затегнутих односа између владе Салија Берише и АПЦ, на челу са владиком Јанулатосом. Као последица националистичких трвења у АПЦ једна парохија окупљена око цркве у граду Елбасану се издвојила од јурисдикције архиепископа Јанулатоса 1996 године⁵⁰.

Оно што је веома важно јесте чињеница да упркос противљењу дела православних верника, цркве из Бостона и власти Албаније, владика Јанулатос успева да се задржи на месту поглавара АПЦ и да у циљу обнове православља све више напредује, о чему јасно сведоче поменуте цифре. То показује да велики део верника даје легитимитет канонској АПЦ. Јер она напосто нема алтернативу. Са друге стране, то продубљује јаз између православних и осталих становника земље. Јер очито власти нису имале исти аршин према свим верама. Исто као што је на место архиепископа дошао Грк Јанулатос, тако је и на једну бискупску катедру доведен Италијан, а нико се томе именовану није посебно противио⁵¹. Друга битна чињеница јесте да Викерсова и Петифер, мада проалбан-

47. Исто, стр. 111.

48. Исто, стр. 112.

49. Исто, стр. 112.

50. Исто, стр. 194.

51. Према информацијама које нам је дао римокатолички свештеник Рохмес Леополд из цркве светог Анте у Београду, за надбискупа Скадра постављен је Италијан фрањевац Анђело Масасра, за бискупа Елбасана југословен-

ски оријентисани што избија из читаве њихове књиге, за владикау Јанулатоса закључују да је „...прави човек за тежак задатак попра-вљања и развијања односа између владе Демократске партије, којом доминирају муслимани, и црквене хијерархије”⁵².

У таквим условима АПЦ је успела, не само да развија и обнавља православни живот у Албанији, већ је успоставила бројне везе са осталим православним заједницама у свету. Нормално, најпре са грчком, али и са руском, српском итд. Резултати се нпр. виде на подручју града Скадра, где се јурисдикцијски срећу Црногорско-приморска-зетско-брдска и скендеријска/скадарска/митрополија СПЦ и АПЦ⁵³. То се такође видело на састанцима разних православних организација или на скуповима. На скупу о „Православном наслеђу у прошлости, садашњости и будућности Југоисточне Европе” учествовала је и делегација из Албаније. На самом скупу је прочитан телеграм подршке Васељенског патријарха и архиепископа албанског Јанулатоса⁵⁴. Колико се од АПЦ у сређивању балканских односа може очекивати, најбоље се види из податка да је приликом посете архиепископа Јанулатоса, патријарху московском Алексеју у октобру 1998. године руски патријарх рекао „Ми смо категорички против било какве војне интервенције на Косову, која би имала непоправљиве последице”⁵⁵. Према извештајима из новина, руског патријарха је потпуно подржао његов гост из Тиране⁵⁶. То је, колико ми знамо, једина изјава једног високог достојанственика Албаније која је била категорички против војне интервенције против Југославије.

Осим директних међуцрквених односа, православље утиче и на одређено спољнополитичко ангажовање Албаније у „Европској међупарламентарној скупштини православља”. А та органи-

ски држављанин Фиљ Кабаши. Рок Мирдита надбискуп Тиране и председник бискупске конференције Албаније је такође рођен у Југославији. А садашњи надбискуп барски и примас српски Зеф Гаши, рођен у Скопљу руководио је катехетским институтом у Скадру. Последња информација је из Православља од 1. 8. 1998, стр. 15.

52. Викиер и Петифер, исто, стр.194.

53. Погледати о томе у Политика, Београд, 5. 11. 1998, стр. 4.

54. Православље, 15.10.1998, стр. 8.

55. Политика, 5.10.1998, стр. 2.

56. Исто.

зација колико је год то у њеној моћи, потпомаже остваривање праведних захтева православних народа, па и српског. Како је то међудржавна организација и како је на њеном петом заседању 1998. учествовала и делегација албанског парламента, а на том заседању је донета одлука корисна за интересе Срба⁵⁷, онда је јасно колико се може рачунати са православљем као чиниоцем за приближавање различитих народа и држава. Као представници Албаније на тој конференцији били су парламентарци: Петро Кочи, Максим Сикули и Васил Мело⁵⁸. Овај последњи је истовремено и члан сталне комисије за питања људских права, при Европској међупарламентарној скупштини православља⁵⁹. Мело је такође и председник Партије за заштиту људских права Албаније, која окупља припаднике националних мањина. А за ту партију нормално гласају многи Срби из Албаније и њени су чланови⁶⁰.

За сам крај текста, могло би се закључити следеће: трагична збивања која су у пролеће 1999. задесила Србију показују да су силе које хоће разбијање СРЈ и отимање Космета од ње биле јаче. Са те тачке гледишта, јасно је да АПЦ, као представник мањег дела Албанаца, није могла да игра доминантну улогу у креирању албанске политике. Али је исто тако јасно да њена акција може да утиче на расположење једног дела друштва у Албанији у циљу стварања више простора и услова за међубалканску сарадњу и да то, колико је у њеној моћи, и чини.

ДР МИРОЉУБ ЈЕВТИЋ,
 професор предмета религија и политика
 и експерт за односе религије и политике
 при Савезном министарству за
 развој, науку и животну средину

57. Материјали пјатој конференцији Европеискои Междупарламентскои Ассамбеи Православија, Варшава, 28–30 јуни 1998.

58. Исто, стр. 142.

59. Bulletin European inter-parliamentary assembly on orthodoxy br. 1/1999.

60. Политика 5. 11. 1998, стр. 4.

ФИЛОСОФСКЕ ПОЛЕМИКЕ

Биће у свету и биће у Богу

(Историја филозофије и филозофија егзистенције)¹

Књига професора Нешковића, да одмах то кажем, добар је повод да учимо један проблем: бавећи се филозофским идејама у средњем веку са предубеђењем да је реч о превазиђеним теолошким учењима били смо осиромашени за филозофију егзистенције. За филозофију егзистенције зато што се ова доктрина јавља, бар у оквиру европске цивилизације, први пут супериорно са филозофима управо хришћанске оријентације. Штавише, у савременом периоду отишли смо и корак даље: успели смо да, када су у питању немачки филозофи, пре свега немачка идеалистичка школа, све оно што су они стварали, а што је припадало проблемима филозофије религије, изоставимо, сматрајући да то нису идеје које могу задовољити ново време и новог човека. Илустративна је, у том смислу, рецепција Шелингових дела, или Фихтеових, како оца (Јохан Готлиб, који се бавио „анализом појма слободе“) тако и сина (Имануел Херман).

Али баш зато што се налазимо на почетку још једног новог времена, које тражи и ствара новог човека, добро је да се књига профе-

1. Разговор поводом књиге Ратка Нешковића: Средњовековна филозофија. Cogito и Credo. Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2000, 713 стр.

сора Нешковића појавила управо сада и овде. Није немогуће да ће нови тоталитаризам успоставити, такође, другачије читање, тумачење и разумевање христоцентричног појмовног апарата.

Рекао бих, на почетку овог излагања, још нешто: после једног изузетног пројекта, из 1998, каква је „Историја филозофије Срба у феудалном добу” Драгољуба Драгојловића, књигом професора Нешковића добили смо аналитичан преглед средњовековне филозофије. Дабоме да бих претерао или био неправедан у оценама и напорима и других који су покушавали да нас упознају са оним што се стварало у хришћанској филозофији: пре свега са Патрологијом јер. Атанасија (Јевтића) али и са делом професора Драгутина Анастасијевића, потпуно заборављеног српског научника, који је након првог светског рата основао семинар за византологију на Београдском универзитету, а чијом заслугом су они који нису патили од лености, могли да упознају нешто од те важне византијске цивилизације коју су Срби, срећом или несрећом, наследили. Најзад, када су у питању преводи (пошто се аутор служио искључиво литературом на српском језику) истичемо незаобилазну „Историју византијске филозофије” Василија Татакиса, објављену код нас 1996. године.

Књига професора Нешковића је једна провокативна књига, провокативна зато што је она добрим делом рађена по узору на можда најкомпетентније књиге која се бави сличним периодом, а то су друга и трећа књига Коплстонове „Историје филозофије”. Чак су и поделе и у једној и у другој књизи и код нашег и код страног аутора скоро потпуно идентичне.

Али шта је то добро у књизи професора Нешковића и шта је то што показује да он није робовао сопственом узору па ни западном погледу на цивилизацијску и византијску компоненту у оквиру европског хришћанства? Па, на пример, све оно што може бити спорно када је у питању византијска књижевност која представља религиозни, уметнички и филозофски израз епохе, а која ће имати директног утицаја на Западну Европу, и што ће разумљиво, изоставити. Коплстон, као што ће то изоставити и они који се баве византијском литературом (Крумбахер) и касније познати византолози (професор Бек, на пример) – Нешковић ће покушати да надокнади. Узалуд ћете тражити код Коплстона најзначајнију и најобразованију личност у историји византијске

цивилизације какав је био цариградски патријарх Фотије, јер ће он, због познатих разлога и сукоба са римокатоличким центром, добити у Коплстоновој Историји филозофије четири до пет редова. Добро је што таквој методологији професор Нешковић није ревновао и што је онима који су из политичких разлога скрајнути дао место које они заслужују, јер се без њих историја средњовековне филозофије у Европи не би могла разумети на прави начин. Треба ли, а треба, назначити да је патријарх Фотије (рођен 820.) најзначајнији представник византијског хуманизма и аутор „Мистагогије” и лексикона „Библиотека”.

Разуме се, историја средњег века о којој ми говоримо није само историја европског средњег века, већ хришћанског средњег века. И у том смислу књига професора Нешковића и Коплстонова су сличне; и код једног и код другог имамо само једно поглавље које је посвећено другим религијама.

Зашто је важно да смо добили књигу која се бави хришћанском филозофијом од њених почетака? Важно је управо због тога што можемо да уочимо све неспоразуме између источнохришћанских и западнохришћанских мислилаца, између два света, иако су таква запажања, нарочито у поглављу о Светом Сави, погрешно одређена, у том смислу да је Србија Исток на Западу, односно Запад на Истоку, и да она мора да тежи једној особеној симфоничности. Жеља за симфоничношћу је тачна (теорија симфоније је и преузета из хришћанске Византије) али је цитат о одредишту Србије погрешан и он не постоји ни у једном делу које је написао Сава Немањић, али је важно да се бавимо и да покушамо да одгонетнемо те разлике које су настале 395. године поделом и издвајањем Источног и Западног римског царства, а нарочито ће бити уочене 451. годином након завршетка рада Четвртог васељенског сабора.

За историју идеја, за историчаре филозофије средњег века Халкидонски сабор из 451. године (односно IV Васељенски сабор) представља стожерну тачку једног конзистентног богословско-филозофског погледа на свет и окосницу насталих разлика у хришћанској заједници. Да је то тако потврдиће и Јован Дамаскин (рођен око 650. а умро око 750.) у делу „Извор сазнања”, инсистирајући на дефинисаној терминологији, сходно одлукама поменутог Сабора.

Биће у свейу и биће у Богу

Пажљив читалац ће, било да се бави Коплстоновом „Историјом филозофије”, било „Историјом средњовековне филозофије” нашег аутора, врло лако запазити које су то битне, које су то темељне и у чему се то састоје разлике између изворнохришћанских догмата, изворнохришћанског система и погледа на свет у односу на све оно што ће изнедрити западна хришћанска филозофија. Мислиоце на Западу, наиме, муче логички разлози и теолошка законитост, односно биће у свету, док мислиоци на Истоку инсистирају на феномену вере и бићу у Богу. У том смислу се крије и однос према филозофском наслеђу, јер, на пример, у Платоновом еросу постоји разлог (лепота, врлина) док у хришћанском агапе одсуствује сваки разлог. А то је, рекао бих, суштаствена разлика између нужности и слободе.

Дабоме да није било могуће, пишући овакву књигу (а она по методолошком опредељењу јесте историја средњовековне филозофије, дакле она се бави ауторима, она се не бави пресудно идејама), јасније истаћи разлике, и можда је у томе штета што је Нешковићева књига тако блиско наслоњена на Коплстона. Разумљиво, Нешковићева „Средњовековна филозофија” је корисна из других разлога – јер даје изузетан и најбољи хронолошки преглед, премда не даје довољно уочавања разлике између византијске (то јест изворно хришћанске) филозофије егзистенције и тог истог феномена и проблема којим ће се бавити западна европска хришћанска филозофија. Па ипак, ова књига је за нас и за наше услове посебно важна јер нас она први пут суочава на један истанчан и историјски начин са оним што се заправо дешавало у Европи и шта се заправо дешавало са хришћанским филозофским светом у периоду који је трајао 15 векова, и то: шта се дешавало на плану идеја, на плану културе, и разуме се, оно што је много важније – на плану друштвене збиље и осећања света.

Али, да сада начинимо једну дигресију, коју нам допушта управо феномен христоликог петнаествековља баш зато што у историји филозофије није било временитијег погледа на свет. Наиме, за филозофију егзистенције значајно је уочити шта се дешавало изменом упоришних опредељења, када је христодицеју заменила човекодицеја. Христоцентрично осећање света ће, после хришћанских мислилаца, у западној филозофији попримати све

више антитеолошки став, па ће критичари филозофије егзистенције еволуирати до филозофије атеистичког погледа на свет.

Утолико и ова књига најбоље показује, као и Коплстонова, све оне предрасуде о теологији као нефилозофској дисциплини. Управо ће велики Хегел тврдити да не постоји никаква хришћанска филозофија и да писце такве провенијенције треба дати да проучавају они који се баве историјом Цркве или евентуално историјом вере. Разуме се да и велики имају право на грешку, поготово када су потпуно неупућени у дело или дела која припадају хришћанској филозофији. Ова оцена је у толико строжа јер се дуго сматрало да се онима који су се бавили хришћанским погледом на свет може замерити непостојање било ког система и да, на пример, писци код којих налазимо филозофске идеје у оквиру византијске литературе немају никакав филозофски систем. Али чак и да је оваква примедба тачна, нисам сигуран да је таква предрасуда одлучујуће карактеристична, поготово што је филозофија двадесетог века показала да постоје изузетно важна филозофска дела која не подлежу ни једном систему. Није ли Берђајев поучна парадигма?

Осим тога није згорег питати се, управо овим поводом постоји ли иједан систем који ће од почетка до краја свог дискурса, од вечности до бесконачности или до бесконачне будућности, успети на јединствен начин да сагледа свет? Несумњиво, не постоји само један једини савршени систем мишљења.

Нисам сигуран да је то могуће, и то је и разлог што не мислим да је мана хришћанских филозофских мислилаца што нису имали одређени филозофски систем бавећи се важним идејама – у какве засигурно спада и филозофија егзистенције.

Византијски хуманизам

Али да се вратимо предрасудама према којима међу византијским писцима нема филозофа, односно да хришћанска мисао није и Византију окрунила филозофијом – пошто ова тврдња не стоји потпуно. Инструментализација чина затварања Атинске филозофске школе, 529. год., односно декрета Јустинијана I („Нека више не буде филозофије”) припада западноевропском политичком моделу, који покушава да Византију истисне из историје

Европе. Царски универзитет у Цариграду (који је декретом озваничио цар Теодосије II 425. године) није – како то сугерише Ханс Георг Бек у књизи „Византијски милениум” – „такозвани универзитет” већ стварни универзитет на коме су се проучавали ромејско римско право, латински и грчки језик и филозофија. Према томе, Царски универзитет (са свим својим менама) траје до сумрака Византијске империје.

Хоћемо ли из групе најпознатијих представника православне теологије искључити Никифора Влемида (умро у свом манастиру у Ефесу) само зато што је имао филозофско образовање. То никоме ко има разума и не пада на памет, али западним теоретичарима којима је само у једном случају стало до православне теологије (када оспоравају византијско филозофско наслеђе) не смета да у име уважавања Влемидове теологије потпуно прећуте и адактирају Влемидово филозофско образовање. Овај монах је руководио директним наставком Царског универзитета то јест Никејском филозофском школом, која је настала после IV крсташког похода на Цариград 1204. године. Влемид се посебно бавио методом сазнања, односно логиком, а моралне идеје је изложио у спису „О врлини и аскези”, па према томе не може бити говора да поједини православни теолози нису и филозофски писци. Још је провокативнија личност Генадија Схоларија (рођен 1405, умро око 1468), великог противника Платонових идеја и идеја неоплатонисте Плотина. Овај најученији Византинац свога доба, уз то и ерудита који „не заборавља” и латинске филозофе, писац је коментара на Аристотелова дела. Генадије Схоларије, професор филозофије на Царском универзиту, преводилац је и коментатор дела Томе Аквинског. Штавише, за овог ватреног присталицу Св. Григорија Паламе није тешко устврдити да је најзаслужнији што је исихастички спор прерастао у „узвишену метафизичку расправу”.

Постоји у историји хришћанске филозофије, исто тако, много имена која се не могу одвојити ни једном строгошћу од припадности филозофском погледу на свет. Када узмете дело Оригене, условно одређеног писца западно-хришћанске филозофије, који је преводио све важне мислиоце и филозофе из византијског и хришћанскога периода, и коме заправо Западна Европа дугује почетак свог хришћанског филозофског погледа на свет, а он опет дугује византијској цивилизацији цео свој филозофски систем,

онда не бисмо могли да се сложимо да није било књижевника, да није било филозофских писаца који су и изван система, крајње аналитично, а не хаотично, излагали одређене проблеме. Наравно, то не важи само за Оригену, који се користио слободном интерпретацијом библијских одељака, већ и за контроверзног Евагрија Понтијског, или Јована Филипона, то важи и за многе друге, важи за Алберта Великог, важи за Џона Дунса, важи за све оне који су уз ову двојицу великана западноевропске мисли омогућили да се у Европи појави потпуно оригинална и аутентична, разуме се као духовна надградња, филозофија егзистенције оличена у великим делима и класицима европске филозофске мисли.

Уишћиност филозофије егзистенције

Желим да изричито напоменем како се временито развијала филозофија егзистенције, управо захваљујући претходним искуствима у која нисам случајно набројао искуства Вилијама Окама, енглеског фрањевца или Алберта Великог, немачког доминиканца, и најзад Томе Аквинског, такође припадника доминиканског реда. Рећи ћу и то да је филозофија егзистенције, која је остварила све оно највредије што је у тој области икада учињено, своја најбоља дела остварила управо захваљујући христодицеји, значи на нивоу духовне надградње, откривајући нам, како је овде логички и врло лепо запажено, да нема коначних одговора, па зато филозофија егзистенције остаје и даље перманентни филозофски дискурс. Није ли тачно да Бекон није имао коначне одговоре, он је открио само краљевство човека у свемиру, као што ће неки други (који нису били искључиво филозофи у строгом смислу речи), као Владимир Соловјов, открити смисао космичког човека, а Фјодор Михаилович Достојевски открити свечовека.

Зашто је, онда, филозофија егзистенције тако важна и шта нам је она даровала у дугом периоду хода кроз историју европске хришћанске културе? Она нам је даровала оно што може имати негативан и оно што може имати позитиван предзнак. Оно што може имати негативан предзнак, ова књига која је пред нама не крије. Књига професора Нешковића, као и Коплстонова „Историја филозофије” највећим својим делом показује колико је у исто-

рији мишљења хришћанске Европе највише потрошено времена и логичке акробатике у доказивању је ли знање, је ли разум доиста само филозофија, а откривење религија или вера. Највећи број филозофа егзистенције, то је тачно, бавио се управо овим проблемом можда и зато што ни велики ауторитет Тома Аквински, коме се с правом чинило да је проблем решен, није спречио лутајућа искуства западноевропске хришћанске филозофије егзистенције. Тома Аквински је једноставно закључио да вера, или ако хоћете религија, или сасвим прецизно – хришћанство јесте надразумско искуство, али није противразумско искуство...

То ће бити разлог што је Џон Дунс са становишта изразито флексибилног категоријалног филозофског система написао једну од најбољих, додуше и спорних књига, о вољи. Са њим ће се, управо на том плану, на плану да ли је категорија разумности и категорија знања прва и последња категорија испитивања света, сукобити Мајстер Екхарт, сматрајући да оно што је основно за хришћанску филозофију, па самим тим и филозофију егзистенције, јесте слобода: да нема неограничене воље сем у слободи, али да ако та воља није оплемењена, оплемењена вером, онда се, како каже Мајстер Екхарт, може сумњати у њену веродостојност. **Поседино**

ово је згодна прилика да упоредимо два опредељења: искуство једног западног историчара хришћанске филозофије, Коплстона (који мајоризује рационалистички приступ), и нашег историчара филозофије средњег века (који уважава став да надразумско искуство није противразумско искуство). С тим у вези желим да истакнем много важнији проблем, истовремено указујући да је штета да се књига професора Нешковића није бавила више историјом идеја него надасве историјом аутора, а ево зашто. Кључна ствар у историји хришћанске филозофије, кључна ствар у бављењу филозофијом егзистенције, бар када је у питању хришћанска цивилизација, јесте феномен који се никада ни пре ни после тога није догодио на плану човекове цивилизације.

Теологија историје

Након суочавања са цикличним временом, након суочавања са космичким временом, након суочавања човека са божанским,

вишим и светим – што га је у тој духовној фази везивало увек за хоризонтални смисао – нешто ће се у историји људске цивилизације променити. Наиме, све идеје до хришћанске филозофије егзистенције баве се хоризонталним поимањем света, све старе митологије имају богове који су чврсто везани за земаљско тло. Сва велика искуства филозофије језика до појаве хришћанства се такође баве тим хоризонталним смислом света, и зато се у свим старим цивилизацијама и старим народима, па и у оним најзначајнијим филозофијама поетике далеко пре Дантеа, какав је, рецимо, еп о Гилгамешу, говори о припадницима земље, о људима рођеним из земље, о људима рођеним од земље. Тек са појавом хришћанства ће се све променити. Филозофија егзистенције ће се морати посматрати сасвим другачије јер са појавом Мојсија (биће нагона је одано земљи а биће духа небу), а затим Исуса Христа, човекова егзистенција се посматра у историјском смислу. У историјском смислу – јер тада временски почиње, али са бесконачним трајањем. То значи да историју бића представља почетнобесконачна егзистенција.

И то је новина која се никада на идејном плану неће појавити у другим цивилизацијским искуствима, јер ако је по нечему хришћанска филозофија егзистенције карактеристична, онда је управо по том потпуно измењеном и новом разумевању времена и историчности. Баш зато што се Бог јавља у историјском времену (Христова објава), идеја хришћанства се садржава у теологији, а не филозофији историје.

И можда је баш зато, бавећи се на озбиљан начин и посвећујући важним ауторима пуно страница, штета што Нешковић у својој књизи није на исти начин посветио довољно пажње важним проблемима који се тичу филозофије егзистенције. Јер, не би се феномен у историји филозофије егзистенције познат као *Deus absconditus*, дакле феномен скривеног бога, могао разумети у расправама не само у оквиру византијске филозофије већ и у каснијим западноевропским филозофским покушајима бездовођења у везу са филозофијом егзистенције. Истовремено, феномен скривеног Бога указује да Узрок, Циљ и Закон нису највише категорије. Њих превазилази божански смисао слободе, па је то разлог што се и , безмало наш савременик, Рудолф Ото бавио овим проблемом.

Не може се, дакле, разумети ни суштина феномена као што је Deus absconditus или Deus relevatus ако не разумемо ту главну карактеристику хришћанске филозофије егзистенције која се дешава у времену и која има свој почетак, али нема свој крај. На исти начин не можемо разумети шта је то тако важно за дело Псеудо-Дионисија Ареопагита, шта је то тако пресудно што ће он и Јован Дамаскин „увести” у клинијевску реформу и спасити западноевропску мисао управо од схоластичке спекулације.

Дело Псеудо-Дионисија Ареопагита, ако се изузму делови о Св. Тројици, потенцира на особеној историчности, а не на логичком процесу суштине бића, потврђујући да се хришћанство повињује теологији историје, а не филозофије историје. Ови ставови су од пресудног значаја и за Јована Скота Ериугену и за Тому Аквинског. Претходник Аквинског, Ериугена, чак објављује комплетенесписе Псеудо-Дионисија, Максима Исповедника (кога назива божанским филозофом) и Григорија Ниског, и тако шири византијску мисао на Западу.

Напоменимо и то да први који покушава да нам објасни феномен скривенога Бога јесте Ареопагит. Он је истовремено и зачетник једног врло важног и озбиљног промишљања феномена филозофије светлости (која ће доћи до свог врхунца у делу Григорија Паламе, али и она има свој зачетак управо у делу Псеудо-Дионисија Ареопагита) или феномена филозофије лепог.

Ти важни, рекао бих стожерни и реперни моменти у промишљању света, о којима се никад до појаве хришћанства није размишљало, јесу управо тих неколико феномена којима је, чини ми се, требало посветити више пажње. За биће, то је феномен почетнобесконежности, а за хришћанску филозофију живота – феномен оптимистичке историчности. Хришћанство зато и није могло изван круга утемељене филозофије наде, баш као што су и хришћански филозофи (сем оних који ће из филозофије егзистенције загубити свето, божанско, и попут француских атеистичких егзистенцијалиста открити апсурдност) остали „заробљени” оптимистичком историчношћу. Ово је важан проблем који је, чини ми се, требало детаљније анализирати, јер би тада књига професора Ратка Нешковића мање личила на Коплстонову „Историју филозофије” истог периода, а дала би одговоре које нисмо у нашој филозофији до сада могли имати. Не знам зашто то аутор ни-

је учинио, јер је био на том путу. Он има два обимна поглавља у којима се бави сличним феноменима, сличним филозофскоегзистенцијалним искушењима, као што су апофатичко и катафатичко богословље, дакле био је на путу да свеобухватно прикаже тако пресудне идеје које припадају свету филозофије егзистенције у хришћанској цивилизацији.

Теорија симфоније

Најзад, новина ове књиге садржана је и у ауторовом покушају да у историју средњовековне филозофије угради, или макар да постави као питање, и дело Светога Саве. Дабоме да то није ни мало случајно јер сви они који су се бавили византијском цивилизацијом, византијском филозофијом и византијском литературом, дакле који су се бавили изворним хришћанским погледом на свет, односно православним хришћанством, знају да је идеја саборности, идеја симфоније, неодвојива од бављења законима у хришћанским државама. Аутор зато није погрешно што на један педантан начин разлаже шта је то тако важно што се налази у „Номоканону” („Крмчији”) Светога Саве, зависно од тога под којим називом то његово дело познајемо, дајући назнаке колико је теорија симфоничности била одлучујућа за историју византијске културе и колико се и по којој се источнохришћански свет већ 15 векова врло јасно разликује од западног хришћанског света.

Теорија симфоније, наиме, и то показује дело Светога Саве, подлеже управо принципима симфоничности космичког и земаљског погледа на свет и она инкорпорира такозвано римско право, или да будем сасвим прецизан, ромејско или византијско римско право, у доношење закона у оквиру једне државе, али тако да ни један закон не сме оштетити божанско порекло човека. Према томе, појам теномије је јединствен политички идеал који чува човекову персоналност, усклађујући законе са божанским одређењем и божанском природом човека.

Баш зато што је теорија симфоније доследно спроведена у делу Светога Саве, онда није никакво чудо што ће управо тај симфонијски поглед на свет у његовом Законоправилу („Номоканону”) имати посебног утицаја на одређење да ово дело за своје

законодавство прихвате и друге хришћанске православне земље као што су Румунија, Бугарска и Русија. Штавише, и црквено право, а исто тако и цивилно право у Русији ће се, до 1917. године, у потпуности ослањати на инкорпорирано римско право које се налази у поменутом делу Светога Саве. Најзад, када се аутор пита да ли је теорија симфоније компатибилна са филозофијом егзистенције и је ли оправдано што ће он и дело Светога Саве ставити у историју средњовековне филозофије, он покушава да на један амбивалентан начин да одговор, прво зато што се то чини први пут у оквиру прегледа средњовековне филозофије, а друго зато што Законоправило („Номоканон“) није пренето на савремени српски језик.

Али, учинимо још једну дигресију током овог излагања јер се оно тиче и проблема тумачења старих српских текстова и опрезности код таквих опредељивања. На старом словенском језику се тешко читају текстови из наше баштине па их је тешко сагледати у целости. Аутору је тако промакла једна важна чињеница: у „Номоканону“ се налази прва историја филозофије на српском језику јер нам Свети Сава у „Номоканону“ односно Законоправилу излаже врло сажет и кратак преглед филозофских идеја које су постојале у Византији до његовога доба. Међутим, важније је осврнути се на ауторову стрепњу да би деценијама проскрибована личност из српског средњег века могла бацити сенку на његову одлуку да с правом, и без обзира на вулгарну дијалектику доскорашње праксе, укаже на правно-филозофски спис српског принца и монаха. Та опрезност у односу на дело Светога Саве ће се нарочито видети у закључку, када професор Нешковић каже да су поједини теоретичари, а у крајњој линији чак и ауторови савременици, теорију симфоније преименовали у светосавље, које је прерасло у критичку оцену и српског православља и српске културе уопште.

Пошто у књизи то није сасвим прецизно учињено, ја сам дужан да кажем да постоје критичари Српске православне цркве, нарочито на Западу, који су замерали Србима (па и оним теоретичарима у српском народу, који су се залагали за јасно одређење и тумачење појма светосавље) недовољну дистинкцију у односу на дело Светог Саве. Одговорићу кратко: у праву је аутор, чија је књига вечерас предмет нашег преиспитивања и предмет наше па-

жње, да светосавље јесте у српском народу изједначено са православљем. Међутим, греше сви које у томе виде некако догматско одступање, јер Срби верници никада у својој историји нису одступили нити од изворног хришћанства, то јест православља, нити од иједне свете Тајне, па се тако исто никада нису ни крштавали, ни венчавали, ни сахрањивали у име Светога Саве већ у име Оца, Сина и Светога Духа. Дакле, сва та прича да је светосавље аберација или нешто што ремети догматски систем изворног хришћанства, православног хришћанства, обична је будалаштина.

Логос и рођив социјалног дарвинизма

Најзад у овако симплификованом излагању, а тешко је заиста говорити на одговоран начин о волуминозном пројекту, није једноставно поентирати шта је то што хришћанску филозофију егзистенције чини магнетном монадом. Важно је, рекао бих, управо то трајање идеје које је изменила свет, а коју аутор веома аналитично, и по томе је и његов метод добар, покушава да следи у историји филозофије. И више од тога: ова књига тако упорно већ од свога увода па до свог епилога, на компликованој скали приказивања филозофије егзистенције, пролази свој дуги век, који траје 1500 година, откривајући смисао не само филозофије егзистенције, него и филозофије језика и филозофије светлости и филозофије наде, показујући како ће се све то рефлектовати у односу на велике филозофске системе који долазе касније. Што се тиче методолошког опредељења, оно је полифоно: преовлађује аналитички приступ, иако се посматрању проблема пришло дијалектички, док се на моменте, и то је валидно, историја религије сагледава у марксистичком кључу. Историчари религије, и то желим да истакнем, и када су у позитивном смислу оцењивали како је то путовала духовност у историји хришћанске Европе, и када су у негативном смислу одређивали место религије у европском друштву имали су, пре свега, на уму искуство западноевропског хришћанства. У том смислу, преузимати критичке оцене спрам западног хришћанства па их примењивати на православно хришћанство, није одрживо. Нespoјива је и критика западног хришћанства као глобалног хришћанства,

иако је ова тенденција присутна код највећег броја теоретичара православне Византије.

Такође, указујући на филозофску систематизацију, као што су овде већ помињане филозофске дисциплине попут логике или естетике, неопходно је истаћи да су византијскоправославна и западнохришћанска естетика сасвим различите. Иако нећемо вечерас о томе говорити ову дистинкцију треба уочити.

Да закључим: аутор је потпуно у праву када инсистира на феномену трајања одређеног филозофског мишљења – баш зато што се поставља питање када је и где иједна филозофска идеја живела толико дуго. Разуме се, процесирати питање не значи знати и одговорити, јер одговора нема. И аутор је још више у праву што закључује да ће се са крајем филозофије егзистенције, која припада искуству хришћанског погледа на свет, завршити један веома важан круг, један целостан круг смисла, не циља, не закона, не сврхе, не интереса већ смисла које је човечанство напустило. То је и пут духовне надградње и филозофије спасења коју је Тома Аквински сажео у максиму: Бог ствара не да би добио већ да би дао.

И доиста, после 1500 година трајања и после спорова приврженика филозофије егзистенције на хришћанским начелима – филозофија ће се отргнути од теологије. На свом путу потпуног ослобођења (јер је замерала теологији што је у средњем веку стављала само у „предворје истине“) филозофија се оделила од божанског смисла слободе па је безразложно – бежећи од тога да буде „ancilla theologiae” – постала заробљеник политике. У XX веку и на почетку XXI, филозофија је постала слушкиња идеологије, иако се током хришћанских векова трудила да не буде „слушкиња теологије”. Али тог тренутка, тог тренутка кад је после 1500. година испитивања смисла човековог постојања исказ *Credo ut intelligam* биће заменило исказом *Cogito ergo sum* десила се експлозија равна, једино по последицама, оном смислу почетнобесконачности која ће се јавити са рађањем хришћанске идеје. Као што је она била непоновљива, исто тако ће бити непоновљив и закључак да је после 1500 година човек у име своје слободе пристао да не постоји као обожено биће. И тако је, господо, *homo homini Deus* постао *homo homini lupus*.

ПРЕДРАГ Р. ДРАГИЋ КИЈУК

БЕСЕДЕ

Васкрс манастира Бањска*

У име Оца и Сина и Светога Духа.

Велика је и неиспитљива дубина Промисла Божијега, браћо и сестре!

Ово што се вечерас десило у овоме храму Божијем наши преци су чекали пет стотина двадесет година. Толико је времена прошло од како је ова света обитељ краља Милутина запустила, била рушена, мењала своју намену и била у праху и пепелу, као она Пепељуга из народне приповетке, да би најзад после пет стотина двадесет година васкрсла у пуној својој лепоти и слави јер поново почиње да служи ономе циљу и оној сврси ради којег је грађена у оно далеко време 1315. године.

Ове године манастир Бањска је поново отворен, поново оживео, а вечерас, ево, само после три месеца од отварања ове свете обитељи доживљамо нову велику духону радост. Доживљавамо да буде у овоме манастиру после пет стотина двадесет година замонашен први монах.

Ако заиста постоји разлог да се вечерас радујемо, то је разлог

* Беседа изговорена на монашењу оца Данила у манастиру Бањска, 11. новембар 2004. године

који нас све испуњава неизрецивом духовном радошћу, јер не само да је данас обнољена та традиција, која је у свим манастирима нешто сасвим нормално, нешто што се одиграва сваке године, па и много пута у години, али ето, овога пута смо чекали толике стотине година. Но милост Божија зна шта ради и када треба да учини чудо. Ове године Бог је показао предивно чудо на овој св. обитељи и тиме охрабрио не само нас овде сабране, не само братство овога манастира него и цео наш православни српски народ, јер је Господ показао да је сила Божија јача од сваког непријатеља нашега, јача од свакога ђавола, од свих слугу ђаволских и даје нам наду и моћ да истарajeмо и издржимо све оно што нас буде у животу буде сналазило јер имамо разлога да верујемо да ништа неће остати сакривено што се неће открити ни тајно што неће постати јавно као што и каже у Светоме Писму.

У ово наше несретно време наши манастири и цркве руше се немилосрдно по светој косовско метохијској земљи а с друге стране у исто то време васкрсавају манастири који су четри стотине или пет стотина година били у рушевинама. То је милост Божија да нам не да да клонемо, да нам окрепи веру и учврсти у вери да ће и ове светиње сада рушене у своје време бити и обновљене. У то никада не смемо да посумњамо без обзира шта моћници овога света предузимали и радили.

Данас смо били смо сведоци овога дивнога чина полагања монашког завета који се у овоме у крају и овоме манастиру није одавно чуо ни видео. Речи Господа Христа: „Ко хоће за мном да иде нека се одрекне себе и узме крст свој и иде за мном”, те речи Господње су кроз векове и векове, већ две хиљаде година, налазиле одјека у срцима многих следбеника Христових. Зато су некада биле пустиње египатске, сиријске, Света Гора, препуне монаха, препуне оних који су ове речи Христове примили у срце своје, одrekli се себе и света, узели крст Христов и кренули за њим. То је цвет Цркве Христове овде на земљи! То су највећи молитвеници пред престолом Божијим за род људски! То чудо се дешава и у наше време, и овде на Косову и Метохији, наши манастири, Богу миломе хвала, пуни су и препуни младих монаха и монахиња, дакле, и данас има оних којима ове речи Христове значе живот и значе светлост и значе пут и истину за којим они иду. И вечерас, овај млади наш отац Данило од сада, он је знао зашто се определи-

лио за овај пут. Знао је јер је веровао у речи Господа Христа да су истините и да онај ко се њим упутути да неће залутати него да ће достићи циљ свога живота а то је Царство Небеско, то је живот вечни у вечном блаженству. Он је вечерас овде пред Господом Христом као што каже у овим молитвама, јер је и он присутан овде и његова Света Мајка Богородица, сви светитељи Божији и анђели заједно са Земаљском Црквом - вама овде сабранима браћо и сестре, данас је овде и небеска и земаљска црква сабрана и анђели Божији диве се овоме младоме човеку са каквом је вером и храброшћу узео крст Господњи на себе. Положио је завете који у животу треба да испуни, а ти завети нису лаки. Чули сте шта смо га питали и шта је он одговарао, али сви монаси, сви они који дају ове завете знају и свесни су своје слабости и своје немћи да они нису у стању да то испуне без помоћи Божије, зато и на свако питање је одговарао: „Да али са Божијом помоћи”. Без Бога ни преко прага. Без Бога не можемо ништа добро учинити. Без помоћи Божије ни ове завете монашке нико од људи не био у стању да испуни, али са помоћу Божијом све је могуће. То су доказ највећи светитељи Божији који су испунили наш календар православни и које славимо свакога дана у години по једнога, двојицу или више њих, који су овај пут прошли и показали да се уз помоћ Божију може свака заповест Божија испунити само ако то ми људи хоћемо. Бог је ту да нам помогне, наши светитељи су ту око нас да нам помогну, анђели Божији су уз да нас саветују и упућују на добро, а наше је да послушамо заповести Божије и ове дивне наше помоћнике.

Ово што је циљ монаха, циљ је и свакога хришћанина. Једно је Јеванђеље Господ донео за све људе. Није донео једно Јеванђеље за монахе а друго за мирјане, за цивиле. За све је исто јеванђеље, за све су исте заповести, за све је исти циљ постављен а то је спасење душе и достизање у Царство Небеско. Зато монашки живот јесте у ствари пример и нама мирјанима како треба да живимо. Зато и кажу Свети Оци да су анђели светлост монасима а монаси светлост свету. Зато и каже у овој молитви од сада да се светли светлост твоја пред људима да виде добра дела твоја и прославе Оца нашега који је на небесима.

Отац Данило обећао је Богу, положио је завете и постао је нови молитвеник пред престолом Божијим, не само за себе, не само

за своју братију овога манастира него за цео наш православни многострадални народ, али исто тако, и ми смо дужни да се молимо за њега, да Бог и њега укрепи, да му дарује духовне и телесне снаге да истраје напуто којим је кренуо, да изнесе ове своје завете часно када предстане пред лице Божије у часу када пође одавде и да прими достојну награду. И вечерас цела Црква се молила за њега кличући: Господи помилуј! Господи помилуј! Господи помилуј!

Нека Господ прими наше данашње молитве, нека дарује снаге оцу Данилу и свима нама да останемо на путу Божијем, на путу који су нам показали и протрасирали наши славни и свети преци, почев од Светога Саве и Светог Симеона преко Краља Милутина и Драгутина, преко Светог Кнеза Косовског Лазара до Светог Владике Николаја и Оца Јустина Ћелијског и остали многи наши мученици и новомученици, они су нам показали пут којим треба да идемо. Останимо на томе путу и милост Божија остаће на нама и са нама.

Са тим мислима и тим молитвама ја честитам ову прву славу обновљенога манастира, славу њенога ктитора Светога Краља Милутина који је подигао ову задужбину и коме је сутрашњи дан посвећен и радујем се да су сабрани у овако великом броју. Нека и сутра буде овај храм препун нашега народа да се достојно одужимо Светом Краљу Милутину, који је за четрдесет година оставио своје роду четрдесет цркава и манастира широм српских земаља. Помолимо се Богу и нашем Светом Краљу Милутину да се и он моли за нас да нас укрепи и оснажи да не поклекнемо у нашим искушењима и невољама него да се вратимо Богу кроз покајање, кроз исповест, кроз живот по јеванђељу Христовоме. Онда ће Бог бити са нама овога и онога света, да и ми, када пођемо одавде нађемо се у Царству Христовоме где се и наши славни и свети преци налазе, да са њима и свима светима слави-мо и ми Оца и Сина и Светога Духа кроза све векове и сву вечност. Амин.

ЕПИСКОП АРТЕМИЈЕ

ВЕРА И НАУКА

Страх од смрти – некада и данас

Бедем од вере и наде*

*Може ли човек да савлада страх од смрти –
вером, надом и љубављу, не подваљујући себи
и другима да је страх збиља савладао*

У геоцентричној слици света човека Средњег века, човек и Земља били су у центру свих збивања. Човек је живео у затвореном свету који је са Богом почињао и са Богом се завршавао. Хришћанско европско друштво Средњег века оставило нам је довољно сведочанстава да је човек тога доба живео у свесном очекивању смрти, спремајући се за хришћански крај. Природан страх од смрти био је чешће замењиван страхом од пакла и вечног мучења у њему, сходно проповедима свештеника и калуђера хришћанских цркава.

Што је време брже пролазило, на прелазу из Средњег у Нови век, европски човек је све мање гајио поверење у Бога као ону силу која води и штити свет. За Декарта и Спинозу, велике филозофе XVII века, психоаналитички антрополог Хорст-Еберхард Рихтер каже да су увели европског човека у епоху нарцистичке омпотенције представљајући осећања и страсти као ометајући фактор, *perturbationes animae*, духовног развоја човека. Постепени губитак вере у Творца света и човека, као и постепено потискива-

* Преузето по дозволи аутора из дневног листа Политика од 20. новембра 2004.

ње емоција које ометају разумне одлуке, пробудили су велики страх, нимало сличан страху примитивног човека од непознатих сила природе.

Први митови

Доживљај модерног човека да је од Бога напуштен (а можда Бога и нема), створило је у њему такву унутарњу празнину и немоћ која је компензаторно морала да га спасава, наметајући му, временом, све јаче убеђење да је човек бог. У оваквом покушају спасавања себе од очајања и песимизма, човеку је дуго времена од помоћи била наука (нарочито од времена Хегела и Дарвина до Маркса и Фројда), која је требало да представља главни инструмент на путу стварања нове „ерзац-религије” – мегаломанске науке.

Страх од смрти, међутим, не само да није ишчезао у човеку данашњице – имам на уму, са једне стране, незнање човека који више ни у шта не верује, са друге очајног оптимисту са вером у чуда науке, а са њом и политичке глобализације – већ је присутнији и интензивнији у њему него икад раније. Како се човек бранио и како се данас брани од страха од смрти, овога, за Мартина Хајдегера најјачег и последњег страха (свих страхова) човековог? Тзв. примитиван, архајски човек, сматрају антрополози, смрт није доживљавао трагично. Његова опчињеност вечним повратком светлости, младог лишћа на сувом дрвету, увек новог пролећа тако је била грандиозна да су и први митови ових народа пуни оптимизма вечног повратка човека. Жена увек изнова рађа, духови предака су негде сасвим близу родног села, увек исто сунце и исте звезде шаљу непроцењиву утеху са неба. Архајска техника екстазе, поверавана изабраним шаманима у племену, омогућавала је враћање у стање прапочетка, стање које је било нека врста јамства да је живот несумњиво проистекао из Живота, и то неког снажнијег и необухватнијег од видљивог живота на земљи.

Са развојем човекове свести и са њоме плодне сумње и критичког мишљења, смрт је за, сада већ много рационалнијег, човека постала најпре загонетка а онда са временом које је напредовало све до нашег доба, смрт је све чешће значила страх, казну, ужас. Човек је при свему морао да доживи смрт да би научио да

цени живот. Његова наивна, архајска вера морала је да прође кроз пакао сумње и чистилиште умног созерцања да би стигла – ако је уопште доспела – до зреле вере једног апостола Павла или великих стваралаца Запада Паскала, Кјеркегора, Достојевског. Немати никакву језу пред смрћу је нељудско, јер је – прељудско.

У првој половини XX века човек је покушао да се одбрани од страха од смрти његовим потискивањем из свести, тако да је смрт (и наравно, страх од смрти) постала табу тема модерног друштва. Озбиљно уздрман у поверењу према хришћанској цркви, пољубан и у самој вери у онострано, човеку Новог века једноставно није одговарало да размишља о смрти. Међутим, већ од средине, а онда и у другој половини XX века, када су друге две табу теме: сексуалност и агресивност, престале да буду теме које су забрањене или које се избегавају, дошло је на ред разоткривање, расправљање и тражење решења теме „страха и дрхтања” – теме смрти и страха од смрти.

Према Едгару Херцогу са Института друштвених наука у Цириху смрт се данас, на крају XX и на почетку XXI века, све мање обраћа човеку као колективном бићу и све га мање умирује митолошким или религиозним представама које треба да важе за све, а све се више обраћа појединачном човеку и од њега тражи одговор. Још је увек мали број људи данас спреман да на овај изазов одговори. Једни беже од одговора, другима није потребно да мисле о смрти, трећи умиру мирно у старости јер су нешто значајно испунили, највећи део је неуротичан јер се налази између колективних заштитних представа о смрти и индивидуалне одлуке.

Није ли данас велика и вечита тема човека и човечанства, смрт, постала нови изазов управо индивидуалном човеку који ће у будућности све ређе моћи да бежи, да не мисли о смрти која га вреба на сваком кораку, да мирно умире у старости, да се ослања само на традицијске вредности своје цркве! Да ли вера, мислим у првом реду на хришћанску веру, не добија још једном своју неочекивану шансу да постане за човека, тог „новог субјекта” данас, доживљена и осмишљена вера која неће више зависити ни од успеха или неуспеха будуће науке која би требало да промени свет, нити од разумљиве слабости институционалних хришћанских цркава, јер је сада ова вера открила и потврдила у човеку

свој вечни корен – религиозни архетип у дубини своје психе?

Може ли човек да савлада страх од смрти – вером, надом и љубављу, не подваљујући себи и другима да је страх збиља савладао? Ово би за мене било централно питање данашњег човека, мада и човека скоре будућности.

Спомињани немачки антрополог Рихтер, питао се: како се може волети свет када тај свет није више Божији свет, кад човек није вољен од Бога? Зар се онда не поставља питање – и зар ово питање, и несвесно, нису већ давно поставили млади људи – оправданости и смисла људске љубави? Љубав међу младима данас као да убрзано ишчезава, љубав као да је постала опасност за оне који воле, јер су осећања људска постала погибелна за оног ко их гаји. Како се супротставити у будућности порасту равнодушности у резигнације међу младима који због зјапеће празнине безнађа у себи прибегавају дроги или неумереним сексуалним односима?

Архајска психа

Амерички психотерапеут Стенли Келемен (у занимљивој књизи „Living Your Dying”, Random House, New York, 1974) пише (супротно Фројду) да наше тело зна за смрт, да човека припрема у току живота за тзв. велику смрт, преживљавајући низ тзв. малих смрти, па да страх од смрти не мора да буде опште правило и неизбежна несрећа за човека. Умирање у породици, окруженост вољеним лицима (данас све ређа појава) умногоме ублажава страх од смрти тих људи; код деце до седме, осме године живота која умиру у породици, као да овог страха и нема.

Страх од смрти у појединца и народа, нама данас познат кроз миленијуме људске историје и преисторије, без обзира на претпоставку да је страх од смрти природан феномен свих људи, не изгледа да је био исти.

Архајска психа тзв. првобитног човека у коме су односи свесног дела психе према оном несвесном морали бити много приснији а прелази из сна у јаву, из оног измаштаног и визионарски доживљеног у оно разумно, били краћи и бржи, скоковитији и силнији, морала је стварати и друкчији доживљај смрти од оног који је нама данас познат. Европски човек у Средњем веку у којем

је хришћанска вера била релативно добро учвршћена, мада више страхом од црквених и државних ауторитета него личним доживљајем, мање се плашио смрти као такве јер је још веровао у оно страни живот, колико се плашио неизвесности и то, како би Хегел рекао „рђаве неизвесности или бесконачности.”

Најзад, тзв. модеран човек, наш савременик и ми у тој савремености, показује управо паничан страх од смрти. Његове досадашње одбране од овог страха показале су се недовољним и неуспешним. Предстоји нам нови, далеко квалитетнији отпор аутентичне вере и наде као јединог чврстог бедема о који ће се одбијати сви високи таласи разноврсних изазова (хришћани би рекли искушења).

ВЛАДЕТА ЈЕРОТИЋ

ИЗ СТАРЕ ЦРКВЕНЕ ШТАМПЕ

Митрополит Антоније

Васељенска Црква и народности (1900 – 1923)

(Мој некадањи сан и савремена стварност)¹

На Бадњи Дан и Богојављење, а тако исто и у Недељу Православља, када протођакон говори многољетије „Најсветијим Патријарсима Православним: Цариградском, Александријском, Антиохијском, Јерусалимском”, - увек се примећује оно хришћанско одушевљење синова Цркве, које их у тим тренуцима побуђује да високо подижу руку за крсни знак и прошире свој разнежени поглед, као да желе да њиме обухвате све те удаљене свештене градове и храмове, у којима прејемници Божанских Апостола „утврђују Православље”.

Било је време када је Света Русија почешће указивала пуно поштовања гостопримство тим стубовима наше Апостолске вере и једнодушно, од цара до последњег сељака, преклањала главу и колена, примајући њихов благослов. Пада у очи да ни спољашње опадање патријаршијских престола, ни оснивање у Русији само-

1. Догађаји последњих месеци побудили су ме да још једном штапам свој чланак, који сам написао крајем 1900. год. после једног кобног сна и штампао. Последњи пут био је објављен у трећем издању мојих дела. Тада је Русија била моћна и богата, но наша осећања према Православном Истоку била су иста као и сад.

сталног моћног патријархата, није умањило љубав према четири васељенска Патријарха. Напротив, њихова потлаченост од непријатеља хришћанства, и беспомоћност, и сиромаштво још су увеличавали у очима наших предака њихову свештену власт.

Сада су се времена изменила. У Русији су многи не само хладни према Света Патријарсима, већ и према Ономе, Коме Патријарси служе. Ипак побожност није усахла ни сада, и број верних синова Цркве у нас не оскудева ни у једном сталежу. Света Апостолска, Васељенска Црква, утврђена од седам Васељенских Сабора и ограђена са четири патријаршијска престола, јавља се и сада као најдрагоценија и несравњива ризница за мноштво мирјана и духовника. Многи од њих сматрају за највећу срећу свога живота: поклонити се великим светињама Истока и коленопреклоно примити благослов Источних Патријараха. Духовно једињење с њима, а кроз њих и са пређашњим великим Оцима Источне Цркве, сачињава за такве истинске слуге Христове утолико већу радост, што у том јединству они виде оправдање драгоцених и животворних речи Божанског Духа, откривених нам у изабраном сасуду: „Нема Грка ни Јеврејина, обрезања ни необрезања, дивљака ни Скита, роба ни слободњака, него све и у свему Христос” (Кол. 3, 11).

Наше јединство са источним светитељима не слаби ни због разлике наших језика, ни због особености обреда. Напротив, драгоцене речи молитава и благослова на туђем нам, но свештеном, језику Грка и Сираца, још више разнежује и узбуђује срце наше, него познати звуци рођеног језика нашег. С поверењем покоравимо се ми и својим руским пастирима, знајући да они не прекидају заједницу молитве и вере са исконим тврђавама Православља, које су утврдиле истину на Свештеним Саборима христољубиве старине.

Но ево горка жалост и брига почиње да обузима наше срце када га окренемо према тим драгоценим залозима свете вере; не спољашње страдање од Сарацена, у коме се прославља наш Искупител Господ, већ најљући унутрашњи отров раздора притискује нашу побожну љубав према апостолским престолима. Авај, наше срце дрхти од страха, да не би тамо на тврђавама Васељенског Православља заборавили Васељенску истину ради сујетних националних тежњи; на тој клизавој и христомрској почви шовини-

зма већ су се спотакли и лишили спасоносне светлости Православља Јермени, а затим и руски расколици, и поколебали се Бугари. Но ти се губици Цркве нису додиривали најважније нити нешивеног хитона Христовог, јер се нису поколебала четири престола. Истина, био је још пети престо, који је заузимао прво место међу њима, и он се, како изгледа, заувек отргнуо од Тела Христовог; но благодат Божија „всегдаоскудѣвающеєвосполняющая” подарила је Цркви трећи Рим – московску страну, и она се у својству најмлађе, петесестре, придружила четворици чувара апостолске побожности.

Да ли ћемо и даље кушати Господњу дуготрпељивост и колебати основе Цркве? Авај, горко историјско искуство не уразумљује нас, и ево, у месту заједничке борбе Светог Престола против неверја и безбожности, распаљује се борба Грка са Арапима и Грка са Словенима. Многима није мило оно Православље, којим се једино и освећује и Јелинство и Словенство и сиријска народност, и ради кога у потребном случају треба жртвовати и своју народност, и свој дом, и децу, и родитеље, и живот свој – бацити све као ништавне отпатке, као зарђали грош, да би само нашли бисере спасења, који су сакривени у Васељенској Цркви. Авај, то су већ престали разумевати многи од Грка, Словена и Арапа и као стари неверни Јевреји клањају се сујети својих народних фантазија, сујети, која је гора од идола Ваала и Астарте, и долазе до таквог жалосног безумља, да изјављују готовост, да се отргну од тела Христовог, да би начинили од себе кип Навуходоносора у облику полумухамеданског панарабизма, шизматичког бугаризма или „велике идеје” фанариота. То боли. Ми овде поново чујемо безумне христуобилачке речи богомрског Кајафе и његових сатанских другова: „Овај човек чини многа чудеса. Ако га оставимо тако, сви ће поверовати у њега, па ће доћи Римљани и завладати земљом нашом и народом” (Јов. 11, 47-48). Да ли су безумни Јевреји сада разумели, да су баш тим речима погубили своје племе и предали га Римљанима на мучење, да су не Исусу већ себи и своме народу изrekli смртну пресуду? Носиоца Живота они нису лишили Живота, већ је Он сам дао живот само на два дана, да би васкрснуо у слави и извршио над њима пресуду, коју је Бог дао преко Мојсеја: „расејаћу их и избрисати из сред људи сећања на њих”. (3. Мојс. 32, 36)

Тако је пропао стари Израил, а шта бива с новим Израиљем? Да његове првенце не постигне исти удес? Шта ће новом Израиљу на земљи заменити Христову благодат, којом су се наслађивали синови Његови усред мука? Шта ће новом Израиљу заменити небесну радост после смрти, које се заувек лишвају сви они, који су напустили спасоносну лађу Цркве? Да ли ће их заменити бедно државно постојање, које бива лишено сваког разумног смисла, када се оснива само на народном самољубљу, и када се туђи религиозне идеје? То већ није народ, већ трулећи леш, који своје трулење сматра за живот, и то онда, када у њему нема живота, а живе на њему и у њему само кртице, црви и гадни инсекти, који се радују томе, што је тело умрло и трули, јер у живом телу не би могли утолити своју жеђ, не би било за њих живота. Речи наше разумеће онај, коме су познати хероји Панаме, аустријски сепаритисти. Но ако је духовна смрт удес народа, онда за народе Истока, по примеру народа Божјег Израиља, за издајство Христа бива брза отплата не само духовна већ и телесна, политичка смрт. Истина, та је отплата ништавна у сравању са вечним проклетством Божјим, коме се подвргавају сви они, који Васељенској Цркви претпостављају друге циљеве на земљи, но ми ћемо показати да се они, издајући славу нетљенога Бога ради призрака политичког благостања, не приближују своме циљу, већ још више удаљују од њега, и изгубиће не само залог вечног спасења, већ и све оно духовно достојање своје народности, које је сачињавало и његову земаљску моћ, да се оправдају речи Онога који је рекао: „Од онога који нема и оно што мисли да има узеће се од њега”. (*Мтл.* 25, 29).

Почећемо са најстаријом браћом нашом по вери, са Грцима. Они се боје да ће, не одстрањујући друге народе од учешћа у црквеном образовању и црквеној управи, подвргнути опасности помесне цркве да се удаље од канона и чак од догмата, пошто, по њиховом мишљењу, на целом Истоку само грчки народ непоколебљиво чува Православље.

Ми не одричемо грчком народу хегемонију како у очувању, тако и у даљем тумачењу Божанских истина вере светих канона Цркве. Истина, понекад се у руској литератури појављују пашквиле на религиозни живот и религиозну мисао Грка, али те пашквиле долазе од људи, који су изгубили прави хришћански смисао и испунили ум свој заблудама раскалуђера Лутера и богохулног

Штрауса; зато њихова грдња може служити само за похвалу онима, на које је уперен. Погледајте на, у истини, најбоље богослове и преподобне оце савремене Руске Цркве. Они се са великим благоговјењем односе према хришћанском народу грчком и сматрају Атон за престоницу хришћанског живота и мисли. Такав је био наш блажени Теофан, епископ, богослов и затворник; такви су половином нашега века били преподобни настојатељи Оптинске, Саровске, Валаамске, Глинске обитељи, – ти у истини васкрситељи руског монаштва. Они су сви били ученици Пајсија Величковског, мада Словенина по крви, но Грка по склопу мисли, који је нашао изворе духа и живота у Филокалији грчких Отаца, тој великој књизи, која је, благодарећи оптинцима и Теофану, постала хранитељка аскетског живота у Русији до данашњег дана.

Но руско монаштво, које је процветало као финик, ипак са смиреном љубављу предаје палму првенства грчком подвижничтву и признаје да ми не можемо сустизати нашу старију браћу на путу духовног усавршавања кроз презирање плоти и созерцатељне подвиге, који би били равни њиховима. – Исто то ваља рећи и о богословској науци, а нарочито о тумачењу речи Божје. У тој области руска школа располаже одличном формалном припремом, зна старе језике, упоређује стародревне рукописе, али у тумачењу Божанских речи она је далеко да има тваралачког духа у оном степену, у ком га имају Грци, који се до данас, у лицу, нпр. Патријарха Антима, мало чим разликују од великих древних отачких тумача. – Грчко богослужење, које нема наш сјај и наше великољепије храмова, ипак је далеко духовније и осмисленије од нашег. – Уопште, у религиозном животу и дан-дањи Грци остају примери и руковође православних хришћана уопште и руских напосе. Тога су свесне руске руковође руског монаштва на Атону, а такође и њихови следбеници у нашој земљи, јер се и једни и други старају да по могућности очувају грчки поредак службе; а руске академије и семинарије налазе нарочиту утеху у томе, што макар једанпут у години одслуже литургију на грчком језику. – Сада настаје питање: какав огранак грчког живота: стародревни црквени или поевропљени, политички, привлачи тако високо уважење моћног руског народа и најбољих пастира и мирјана словенских и арапских Цркава? – Разуме се, стародревни црквени. Јер су у своје поевропљеном политичком животу Грци могли само

копирати најрђавија начела конституције. Ту ми нећемо наћи ништа осим утилитаристичких интрига разних партија, које узајамно подривају једна другу и заједнички руше отаџбину, у даном случају – јадну Еладу – а међутим, ти покварени политички партизани, скривајући се под „велику идеју”, старају се да разврате цариградско и светогорско духовенство и уче их да изневеравају своје пастирско призвање ради националних сањарија, и да Христовом миомиру предпостављају смрад политичких интрига. Тим интригантима, наравно, није жао да у провалију уније сатерају и Арапе и Јужне Словене. За њих нема радости у томе што би се Копти и Абисинци присајединили Цркви; они желе само једно: да новчана места остану у грчким рукама. Али зар они не виде да издајући црквену васељенску културу ради своје уско-националне и уз то потпуно извртањене, они заједно са изневеравањем Православља, губе и јелинску народност? Народ не може живети усред непријатеља без идеје која га одушевљава. А каквом ће садржином испунити себе народ, ако изгуби оно, чиме је био велики, тј. васељенско Православље? Еда ли самохвалисањем? Или пређашњим паганским јелинизмом? Зар није очигледно да мимо Грка-монаха, Грка-богослова, Грка-патријархалног земљоделца и домаћина, нема доброг грчког типа? Зар није јасно да ће лукави западни пријатељи прогутати мали грчки народ, чим он узажели да се изједначи са безбожном западном културом, прогутаће га онако исто као што су прогутали десетину западно-словенских народа, отровавши њихов живот најпре латинским папизмом, а затим западним нихилизмом. Тако су некада Јевреји, који нису желели примити у заједницу Нове Вере остале народе, и који су у окове бацили проповедника васељенске заједнице – Божанственог Павла, ускоро после тога изгубили свој Јерусалим, своју отаџбину, и били расејани по целом свету, поставши ужас, и прича и подсмех, и предмет мржње свих народа (5. Мојс. 28, 37).

Но шта ти хоћеш од нас? – питаће ме они. – Хоћу да пре свега знате себе као православне, да пастири ваши за циљ своје делатности поставе – спасење сваке душе хришћанске, добро уређење свих светих Божјих цркава, а не гордост и богатство своје нације. И ако тако будете радили, бићете и богати, и сачуваћете особености нације своје, и раширићете утицај њен на све православне народе. Ако не будете спречавали Арапина и Словенина да се уче у

вашим вишим школама, да примају монаштво и заузимају архијерејске престоле, - ако, подвизавајући се сами у изучавању богословске истине и у духовном усавршавању, будете пројавили у себи образац истинског пастирства и хришћанства: тада ће и сапастири ваши из других народа добровољно, или чак невољно, усвајати начела грчке културе заједно са образовањем и монашким усавршавањем; тада ће вас љубити као народ који просвећује васељену, као царство свештеника, као народ свети – као оне о којима је речено: „Не дирајте у помазанике Моје, и пророцима Мојим не чините зла” (Пс. 104, 15). Но време је већ прошло, рећи ћете ви, сада се историја не може повратити; и ако смо били моћни у старини, сада ће нас заборавити и побити, ако ми, макар путем интрига и злочина, не будемо чували своју власт. – Не, драги моји. Моћ је ваша велика у православном свету. Православни свет живи својом прошлошћу, својим Светим Предањем, делима Светих Отаца и спомињањем Мученика и Светитеља. А то се све налази код вас, као што се код вас налази и највиша енергија религиозног духа, и способност презирања плоти и разумевања Божанског Писма. И ако не будете гасили тај дух, ако се будете држали културе васељенско-црквене, онда ће сви православни народи ићи за вама. Рећи ћу најпре за Русе, да је наша приврженост светој и васељенској православној земљи велика, и ми у вама, Грцима, видимо продужење тог златног века хришћанства. И зато се ми бацамо у прах пред светим престолом цариградског Патријарха и продужујемо у њему гледати врховног пастира. Ми се клањамо пред Светим Атоном са свима својим богатим градовима, ученим академијама, великољепним храмовима, десетинама милиона људи, богатствима земаља, златом, дијамантима и славношћу племена. Све то ми смањујемо, обесцењујемо и сматрамо за трице према смиреним и поробљеним од неверника, али двоугубо свештеним за нас градовима и селима, где се разлегала проповед Апостола, где су свештенодејствовали васељенски Оци, где су чудодејствовали преподобни подвижници. Са сузама умилења ми целивамо земљу, по којој су ступале њихове красне ноге и побожно савијамо колена пред њиховим прејемницима, када они носе дух њихов, као нпр. атонски пустињак, Свети Јоаким Трећи, тај ваистину велики Папа Православља, који оснива свој утицај не на лажном догмату, не на сујеверју, не на политичкој интризи,

не војском или богатством, већ смиреном мудрошћу, висином свога љубављу изобилног духа и светошћу живота.

Недавно сам снιο овакав сан. Обрео сам се усред атинског народног скупа. Грци у париским капутима, са цигаретама и штапићима, одражавајући на својој одећи и понашању сву бљутавост европског нихилизма, говорили су врло живо о министарским кризама. Приметивши да сам Рус, један ме од њих самодовољно упита: није ли истина да ми ничим нисмо гори од европљана, и да наши скупови не уступају париском парламенту? До тог тренутка ја сам ћутао, али се даље нисам могао уздржати, већ сам одговорио тако громко да су престали сви разговори и сви су присутни уперили у мене своје радознале и зачуђене погледе. Ја сам говорио: „Питате ме како Руси мисле о савременом грчком животу, – и ја вам одговарам. Ми мислимо да Грци, потомци првих Хришћана, проводе свој живот само у читању Светог Писма и дела духоносних Отаца. Ми мислимо да паства Златоустова и Григорија Паламе не жели да зна ни за какве ситничарске житејске интересе, и да као и пређе на пијацама својих градова, заборављајући на куповину и продају, расуђује само о томе да ли је Христос подобосуштан или једносуштан, или о томе, како треба разумети небеску светлост, која је сијала из Спаситеља на Тавору. Ми мислимо да они такве разговоре прекидају само на звук звона, да би, скупивши се, опевали спасоносно страдање Христа Бога, називавали се слушањем *Лествице* Светог Јована, а затим, између Вечерња и Повечерја, решили своје грађанске и домаћинске проблеме, да би остатак дана посветили разговору о лечењу страсти, коме су нас научили Божанствени Оци древности. Ми мислимо, ми желимо да мислимо да, када је у Русији све свето и свештено дошло од Грка, онда и све што је грчко треба да буде свето и свештено. Ви ми говорите: та ми нисмо гори од европљана. Авај, видим да нисте бољи од тих жалосних изданака хиљадугодишње јереси, тих оскврниатеља васељене. Но ја не верујем томе што видим. Ја плачем од саме помисли да је стварност можда блиска овом ружном виђењу; али се ипак надам да је ово виђење лажно, да сам ја придављен тешким сном.” – Рекавши то, ја се пробудих и осетих да су ми очи влажне од суза.

И заиста, ја верујем и сада да ће најбоља начела народног живота међ Грцима избити на површину, потиснути извраћени

европеизам, и поставити велику идеју своје народности не на политичким интригама, већ на привођењу у Заједницу Христову разнотелесне пастве, „Не владајући над наслеђем Божјим, него дајући пример пастви” (*Петр.* 5, 3). Ја верујем да ће та најбоља начела лебдети око свештених чланова Тела Христовог, подражавати Божанског Пастира, Који у планини оставља 99 оваца и иде да тражи једну заблуделу овцу; ја верујем да ће се она сећати речи Господњих: „Пазите да не презрете једнога од ових малих” (*Мт.* 18, 10), и: „Тако није воља Оца вашег небеског да погине један од ових малих” (*Мт.* 18, 14).

Шта да речемо једнокрвној браћи – Словенима, Румунима, Србима и Бугарима? – Не угледајте се на неверни Израил, који се похлепно баца на подражавање непријатељима Божјим и тиме самога Бога чини непријатељем својим. Укоренењујући се у начелима непослушности и самовоље, одбацујући власт васељенског престола, ви сами убијате остатак Православља у вашој земљи, и ако би чак закаснио Патријарх са одлучењем, вас би ваша сама народна затвореност лишила животворне силе хришћанскога духа. Ваше недавно обновљене отаџбине за своју политичку и моралну пропаст не нуждавају се инвазије европских саблазнитеља (мада и то неће закаснити), већ унутра у самим земљама вашим множе се упропаститељи народа, политичке варалице, који као паразити стварају своју срећу на трулежу народног живота и користе се слободом државног уређења да би угушили главну тврђаву народну – Свето Васељенско Православље, и сурвали у гроб своју отаџбину. Они су од Европе усвојили само њене пороке, но ипак међу својим несрећним и необавештеним суграђанима налазе доста таквих, који су готови да верују њиховим причама о култури, слободи, прогресу и томе сличним речима, које ни они сами, ни њихови слушаоци не разумеју.

Но хвала Богу што нису сви Срби и Бугари такви. Има одличних представника ових народа, који схватају да је спасење њихово у неповређеном Православљу. А чувати Православље могуће јесаму општењу са Мајком-Црквом, претпостављајући васељенски значај Цркве уском национализму словенских покрајина.

Шта да кажемо православним Сиријцима – земљацима Господа нашега и Искупитеља? – ви жудите за просвећеношћу и желите да народ свој изведете из његовог полусиромашног стања. Бла-

го вама, ако је тако; али нека то просвећење буде просвећење православно, васељенско-црквено, а не проширење свог бедног и смешног самољубља и националног непријатељства, које је готово да синове ваше отргне од васељенског тела-Цркве. Света Црква гледа на ваше патријархалне општине са великим поштовањем; немојте ради подражавања западној борби партија губити неподражљиве ризнице хришћанског живота, завештане вам од ваших православних предака. Удаљени од државних центара, као заборављене међу горама и равницама колевке хришћанства, ви сте у безазленом уређењу парохијских општина сачували многе црте оног хришћанског начина живота, којим се славила Црква само у доба мученика и који се затим знатно изменио у епоху хришћанских императора. Са великим саосећањем и поштовањем труди се европска и историјска наука да позна основу тог начина живота и да га савременицима представи као највеће савршенство хришћанске културе. Не изневерујте отачаско богатство на коме вам завиде непријатељи, ради свињске хране суровог грађанина далеке земље, у којој влада глад.

Апостол је рекао: „Не будите никоме ништа дужни осим да љубите један другог” (Рим. 13, 8): ето у чему треба да бива и да се умножава благородно такмичење међу православним народима. Чашћу један другогa већим чинимо, као што вели Свето Писмо (Рим. 12, 10); сматрајмо Васељенску Цркву за своју истинску отаџбину, а неповређено Православље за своје народно достојање. Нека нас томе науче смирени руски прости људи, ти у истини нелицемерни носиоци васељенског духа хришћанског, који подједнако воле своју отаџбину зато што је православна и своја, а инородну зато што је православна, мада туђа. То осећање је слично осећању које добри син има према мајци, с којом се никад растајао није, и према оцу, кога он срета после многогодишњег растанка. Та осећања су врло разноврсна, али подједнако јака. Добри син милоштама обасипа своју мајку, чије је непрекидно присуство неопходно души његовој као ваздух; али не мање пламену љубав он показује према оцу своме, који се са далеког пута на кратко време враћа породици својој. Таква су осећања право хришћанина према своме народу и отачаственој Цркви с једне стране, и према инородним православним Црквама с друге стране. – И као што поменути добри син осећа пуноћу радости само онда, када

се отац његов и мајка састану у рођеном дому свом ради срдачног разговора с њим, тако и син Васељенске Цркве осећа пуноћу духовног живота само тада, када се пастири различних православних народа састају без зависти и супарништва у један скуп ради побожне молитве и једномисленог уређења Цркве.

И ако би ради тог блаженог јединства свију у Богу било потребно да заувек жртвујемо своју народност и чак да је за увек изгубимо у историји, онда би ми, без сваке сумње, „сматрали све за трице, само да Христа добијемо” (Фли.3, 8). Но таква се жртва и не тражи: „Иштите најпре Царство Божје, и све ће вам се ово додати” (Мтл. 6, 33). Као што се оделита личност човечја зауставља у своме развићу и постаје празна и ништавна, када човек себе самог чини предметом своје делатности, тако и збирна личност народа само у том случају достиже пуно развиће својих дарова, када се јавља не као циљ за себе, већ као средство за неутилитаристичко испуњење Божјег плана. – На том је попришту процветала велика руска народност крајем XVII века. На тој истој основи неутилитарног просвећивања суседних варвара процветао је византијски хришћански геније у најстарија времена. На том истом начелу неподељене преданости Православљу и узајамне хришћанске дружбе сачувала су и саму веру и свој народни дух сва православна племена, носећи у току многих векова јарам фантастичних Сарацена. Само у садање безверничко и развратно време почиње у све без изузетка православне народности да прониче дух националне врућице и равнодушности према васељенском јединству у Цркви Христовој. – Разуме се, Цркви Светој неће одолети адава врата, но да не дође на нас реч Господња, речена Јеврејима: „Заиста, заиста вам кажем: узеће се од вас царство Божје и даће се народу, који његове родове доноси” (Мтл. 21, 43). Нека не буде тако. „Во первыхъ помани, Господи, Святѣю Соборнѣю и Апостолскѣю Церковѣ, юже отъ конецъ даже до конецъ вселенныя, и ѹмири ю, юже наздалъ еси честною Кровію Христа Своего?”

IN MEMORIAM

Отац Јустин (Дечанац)

У лето и јесен, отац Јустин би обично седео на пространој манастирској тераси, где је примао госте и намернике, увек насмејан и спокојан, спреман да утеши и нађе благу реч, која лечи сваку тугу и бол. Ова слика остала је урезана у мом сећању још од када сам као седамнаестогодишњак први пут дошао у манастир Високи Дечани и упознао оца Јустина Тасића. Сећања на овог племенитог човека и вешегодишњег чувара кивота Светог Краља Стефана Дечанског, кога сам, по Божијем промислу, наследио у ово тешко време страдања нашег народа на Косову и Метохији, навирала су док сам саслуживао са још седморицом архијереја и бројним свештенством и духовном децом о. Јустина, испраћајући блаженопочившег у живот вечни.

Оца Јустина свако ће памтити по његовим врлинама којима је пленио све који су долазили у сусрет са њим. У мом сећању он ће остати као монах и духовник који је изнад свега волео монашки живот и манастир у коме је служио, а кога је иначе ретко напуштао. Авраамовско гостољубље оца Јустина, који је са радошћу дочекивао све који су му долазили, како Србе, тако и Албанце и друге добронамерне људе, на све је остављало снажан утисак. У личности духовника и монаха он је на један непоновљив начин

сјединио традиционални лик српског домаћина који је пленио не само обичном љубазношћу већ, пре свега, благородношћу и достојанством, што једино и приличи царској Лаври Дечанској.

Мој први сусрет са Дечанима и оцем Јустином био је 1983. године. Дечане сам тада, сећам се, доживео као парче неба на земљи. Том утиску посебно је допринео и сам отац Јустин, који ме је пригрлио искреном очинском љубављу, препознавши у мени духовни призив за монашки живот, а чак можда и позив за служење овом светом месту, на коме сам касније наставио његов подвиг и труд. Повео ме је најпре на поклоњење Светом Краљу, и једноставним, али надахнутим речима, које су као

благотворни дажд силазиле на моју жедну душу, пробудио у мени неизмерну и неизбрисиву љубав према овој светињи.

Често је отац Јустин говорио да Дечани нису само обичан манастир, већ су царска Лавра у којој је домаћин Свети Краљ, у коме је и он као игуман и први слуга, од срца служио, не штедећи ни снаге ни здравља. Заиста, попут свих правих Дечанаца, отац Јустин је био и остао до краја дубоко духовно везан за Светитеља Дечанског. Њему је увек прибегавао у тузи и невољи, црпећи од њега неисказану утеху, али и радост, коју је даље несебично преносио на све који су му долазили.

Иако увек обасјан благодаћу, отац Јустин је истовремено туговао што у манастиру није било више монаха и често са уздахом помињао она стара добра времена када је у Лаври живело на десетине и стотине инока. Надајући се да ће Бог и Свети Краљ поново обновити ово духовно обиталиште, отац Јустин се радовао сваком новом брату и посетиоцу манастира, а посебно младим богословима, који су најчешће долазили да у манастиру проведу слободно време, и били драгоцену помоћ оцу Јустину и братији. Будући да је број монаха био мали за овако велики манастир, отац Јустин се увек трудио да тај недостатак надокнади сопственим трудом и жртвом. На првом месту било му је богослужење, моли-

тва и гостопримство – љубав према Богу и човеку, који представљају два нераздвојна темеља монаштва, посебно на нашим, српским просторима.

Бринући се за манастир и све што му је као игуману било поверено, отац Јустин је показивао велику одговорност и савесност. Стално се сећао речи Светог Краља из Дечанске повеље, да ништа од оног што му је поверено не изгуби или занемари. То је био велики подвиг, како његовог претходника, блаженопочившег архимандрита Макарија, тако и њега самог. Њима је нарочито запало да у време безбожних власти и албанских зулума чувају поверене им светиње. Говорио је, сећам се: „Ко жели да служи Светом Краљу овде у Дечанима, тај мора неизоставно целог себе и све своје биће да преда на службу овој светињи; другачије се не може овде опстати”. Управо је тако отац Јустин годинама служио Богу као дечански игуман, преносећи на свакога духовно распо-

ложење и љубав према Богу и Његовом угоднику – Светом Краљу Дечанском.

Љубав оца Јустина према Дечанима никада није била себична. Више пута је говорио игуману црноречком, оцу Артемију (садашњем Епископу рашко-призренском), да би волео да отац Артемије са својом младом црноречком братијом пређе из малог и пустињског манастира Црне Реке у царску Лавру Дечанску, како би се манастир испунио младом братијом. „За мене није важно, снаћи ћу се ја”, говорио је отац Јустин, са неким тихим жалом, али и са радошћу при помисли да се његов манастир подмлади и испуни младим монасима који жуде за подвигом и спасењем. Прошло је отада још неколико година, док црноречко братство није нарасло на петнаест монаха, а наш отац, игуман Артемије, био изабран да садашњег Српског патријарха Павла замени на престолу Епископа рашко-призренског.

Након што је владика Артемије дао свој благослов за прелазак младе братије, у Дечане смо најпре дошли нас седморица монаха. То се све догодило у марту 1992. године. Искрено сам осећао да се у души оца Јустина борила његова лична везаност за Дечане и Светог Краља, са свешћу да је потребно манастир духовно обновити и подмладити. Као и увек, он је потребе манастира претпостављао својим личним, те је и у овом тренутку препознао Божији промисао и вољу Светог Краља Стефана, који је манастир спремао за једно време пуно нових искушења, а њега позивао да духовни дар Дечана, као и своје богато искуство, пренесе бројним душама којима је била потребна духовна помоћ и утеха.

Када је братија пристигла са владиком Артемијем, дочекао нас је отац Јустин пред кивотом Светитеља, упутивши нам речи из дубине свог племенитог монашког срца: „Срећан сам што сада у манастиру видим младе и образоване монахе. Бог и Свети Краљ ће вас све благословити. Ако будете савесно служили овом месту, знајте да вас Свети Краљ неће ни у једном тренутку оставити неспокојне и жалосне; ако ли будете немарни према овој светињи, Свети Краљ то неће трпети”. Те речи оца Јустина дубоко су се урезале у све нас, а посебно у мене, који сам по благослову владике Артемија, иако још млад и неискусан, одређен да преузем бреме одговорности, које је до тада отац Јустин носио.

Опраштајући се од нас, отац Јустин је говорио: „За мене и за све вас, боље је да ја одем у други манастир. Овде је сада немогуће спојити старо и ново. Да ја вама будем игуман, то ће бити тешко, јер смо навикли на другачији начин живота; а да останем да живим са вама, и то је тешко, јер су људи навикли на мене као игумана и мени би долазили, а вас не би лако прихватили.”

СВЕТИ·КНЕЗ·ЛАЗАР

Тако је отац Јустин отишао најпре у манастир Ђурђеве Ступове код Берана, где је остао неко време као настојатељ, на велику радост тамошњег верног народа. Није желео да иде негде даље, како би остао близу својих Дечана. Ипак, по промислу Божијем и благослову Митрополита црногорско-приморског Амфилохија, отац Јустин убрзо прелази у манастир Савину код Херцег Новог. Он ту остаје до краја свог земаљског живота, служећи Богу и тој древној светињи. Као и у Дечанима, отац Јустин је и у манастиру Савини зрачио духовном радошћу. Око њега су почеле да се окупљају бројне душе жељне спасења и вечног живота. Он је и даље, поред видно све угроженијег здравља, служио свима, примајући као праотац Авраам све намернике и посетиоце. До последњег дана остао је ревностан у овом делу, не губећи никада ону ревност и радост коју је као млад монах задобио живећи и служећи у Високим Дечанима.

Спуштајући у земљу тело оца Јустина и испраћајући његову племениту душу, која незадрживо хита у наручје Господње, из дубине свога бића заблагодарио сам Господу који ме је удостојио, да у моје име, своје братије и њему драгих Дечана, испратим њега, великог духовника и човека, који ће за свагда остати упамћен, како у историји нашег манастира, тако и целе наше Цркве. Вечнаја памјат, драги оче Јустине, и нека увек пребиваш у радости свога Господа и свих Светих, којима си у овом животу до краја верно служио!

ЕПИСКОП ЛИПЉАНСКИ ТЕОДОСИЈЕ

ХРОНИКА ЕПАРХИЈЕ

МОНАШЕЊА

Манастир Соколица

Шеснаести септембар 1991. године је дан, када су благословом епископа Артемија, игуманија Макарија и монахиња Антонина дошле у манастир Соколицу и започеле са обновом монашког живота у њему. Од првог дана, па све до данас, ове две вредне монахиње су, живећи у овој светињи Мајке Божије, неуморно радиле само за Бога и за своју душу. То најбоље могу да посведоче сви они који су манастир посетили и пре њиховог доласка, јер они најбоље знају како је манастир изгледао тада, а како изгледа данас, након тринаест година од доласка мати Макарије и монахиње Антонине.

Шеснаестог септембра ове године, баш на дан њиховог доласка, манастир је добио још једну сестру монахињу. Тога јутра на светој архијерејској Литургији, искушеница Мирјана Баралић, дипломирани инжињер електротехнике из Мрчајеваца код Чачка, дала је монашке завете, и из руке епископа Артемија примила малу схиму. Тако се придружила лику монахиња са именом Данила, добивши име по св. архијерејској Данилу II.

Овај догађај је велика радост, не само за соколичко сестринство већ за целу Епархију рашко-призренску и косовско-метохиј-

ску и СПЦ уопште, јер се не памти када је последњи пут било монашење у овом манастиру.

Манастир Кончул

Празник рођења Мајке Божије, Пресвете Дјеве Богородице, у народу познат као Мала Госпојина, торжествено се слави у свим православним храмовима широм православне васељене, али ове године засигурно нигде није било тако као у манастиру Кончул или Никољачи како га неки зову. На бденију уочи празника, по речима владике Артемија, светониколајевски храм постао је небо. У њему су били присутни сам Господ Исус Христос са Пресветом мајком својом, са светим анђелима и са свим светима. Дошли су да се заједно радују са свима присутним те вечери у кончулском храму, због три младе душе, које су окренуле леђа свету и свему што је у свету и кренуле за Господом Христом, следујући Његовим речима: „Ко хоће за мном да иде нека се одрекне себе, и узме крст свој и за мном иде.”

Искушенице Драгана Анђелковић, Меланија Тошић и Мирна Јовичић удостојиле су се да, после три године припреме, труда и усавршавања, приме залог великог ангелског лика. Оне су те ве-

чери положиле монашке завете и постале молитвенице за цео свет добивши притом нова монашка имена Нифодора, Минодора и Митродора.

Сутрадан на сам дан празника свету архијерејску Литургију служио је викарни Епископ липљански Теодосије уз саслуживање монаштва и свештенства Рашко-призренске епархије, након чега је пререзан и славски колач.

Иначе, празник Мала Госпојина је од ове године монашка слава ове обитељи јер у склопу новоизграђеног конака налази се и зимска капела, која је посвећена овом празнику.

Мала Госпојина је и крсна слава невладине организације „Мајка девет Југовића”, коју води протиница Светлана Стевић, а чија делатност је пружање помоћи угроженом српском народу широм Косова и Метохије, а посебно нашој унесрећеној и болесној деци.

Благословом епископа Артемија та организација је ове године своју славу прославила у новообновљеном манастиру Бањска. Славски колач пререзао је владика Теодосије, после чега је била приређена богата трпеза љубави за све госте, сараднике и чланове ове организације.

Дубоки Појок

У новообновљеном манастиру Дубоки Поток чувају се две велике светиње: једна је рука св. великомученика Никите, а друга је део моштију св. бесребреника и чудотворца Козме и Дамјана, који се празнују 17. октобар по црквеном, а 30. октобар по новом календару. И св. Никита и св. бесребреници се у овој оби-

СВЕТИ·КНЕЗ·ЛАЗАР

тељи торженствено прослављају. Празник св. бесребреника ове године донео је овој светој обитељи велику радост.

На бденију уочи празника братија манастира је добила свог новог сабрата монаха. Испушеник Иван Стојановић из Београда положио је те вечери монашке завете и примио постриг у малу схиму из руке владике Артемија, добивши име Исакије. Сутрадан, на дан празника, свету архијерејску Литургију служио је Његово Преосвештенство викарни Епископ липљански Теодосије уз саслуживање неколико свештеномонаха епархије. Након Литургије владика Теодосије је пререзао славски колач.

Манастир Бањска

У новообновљеној лаври св. краља Милутина, манастиру Бањска код Звечана, владика Артемије је 11. новембра замонашио испушеника Дејана Домазетовића из царског Призрена, давши му на бденију ново, монашко, име – Данило. Ово је прво монашење у новообновљеној лаври св. краља Милутина, која је обновљена у лето ове године, после 520 година.

Црна Река

Уочи Ваведења Пресвете Богородице, манастир Црна Река код Рибарића добио је још двојицу младих монаха. Искушенике Радослава и Љубишу, владика Артемије је замонашио током бденија и дао им монашка имена Рафаило и Агапит.

На дан Ваведења Пресвете Богородице, када слави црква која је посвећена Ваведењу у манастиру Дубоки Поток код Зубина Потока у Ибарском Колашину, архијерејску Литургију је служио Епископ рашко-призренски г. Артемије, а саслуживали су игуман Ромило, јерођакон Варнава и свештенство и монаштво Рашко-призренске епархије.

Сојоћани

На свечаном бденију, које је служио епископ г. Артемије у светој лаври манастира Сопоћана, замонашена су три искушеника: Миливоје, Владимир и Богољуб, који су на монашењу добили имена: Максим, Зосима и Теофило. Сутрадан на архијерејској Ли-

тургији Епископ рашко-призренски г. Артемије је рукоположио два сабрата ове свете обитељи, јерођакона Наума у чин јеромонаха, а монаха Марка у чин јерођакона.

Ђурђеви Ступови

На вечерњој служби 5. децембра у манастиру Ђурђеви Ступови епископ Артемије замонашио је искушеника Милана (Сарић), који је на монашењу добио име Мојсије, тако да је манастир Ђурђеви Ступови добио још једног молитвеника пред престолом Божијим.

Сочаница

Дана 6. децембра у манастиру Сочаница код Лепосавића, навечерњој служби, владика Артемије је замонашио искушеника Марјана (Марковића), давши му име Захарија. То је прво монашење од када се пре две године братство населило у овај манастир.

Високи Дечани

Пошто за празник св. краља Дечанског није било монашење, како по обичају бива сваке године, због болести Епископарашко-призренског Артемија, 11. децембра на бденију у овом манастиру владика Артемије је замонашио искушенике Звездана и Марка, који су добили имена по светималександријским патријасима: Атанасије и Кирило. Сутрадан на светој архијерејској Литургији су служили Епископи: рашко-призренски г. Артемије и липљански Теодосије. На Литургији владика Артемије је рукоположио два сабрата овог манастира: у чин јеромонаха јерођакона Серапиона, а у чин јерођакона монаха Ксенофонта.

РУКОПОЛОЖЕЊА

Сопоћани

Његово Преосвештенство Епископ рашко-призренски и косовско-метохијски г. Артемије посетио је у суботу и недељу, 4. и 5. септембра неколико манастира своје епархије. Најпре је обишао многонапаћено сестринство манастира Девич, које проводи тешке дане у свом порушеном манастиру након мартовског погрома, и видео како теку радови на обнови конака и трпезарије. Из Девича владика је накратко боравио у црноречкој обитељи, да би затим у предвечерје стигао у манастир Сопоћани, где је сутрадан у недељу служио свету архијерејску Литургију. На овој светој Литургији наша епархија добила је двојицу нових посланика на њиви Господњој. Недавно рукоположени ђакон Слободан Трајковић постао је свештеник, а Срђан Јеринић, свршени богослов, рукоположен је у чин ђакона. Након празничног ручка у манастиру Сопоћани владика Артемије је посетио и манастир Ђурђево Ступове и ту благословио започете радове на обнови храма св. великомученика Георгија.

Грачаница

Срђан Јеринић, свршени богослов, који је недавно рукоположен у чин ђакона, у недељу 19. септембра рукоположен је у чин свештеника у манастиру Грачаница. Његово Преосвештенство Епископ рашко-призренски и косовско-метохијски Артемије постао је новорукоположеног јереја Срђана Јеринића за пароха Косовске Каменице, а пре две недеље руко-

положеног свештеника Слободана Трајковића за пароха осојанског. Тиме је село Осојани након повратка својих житеља и обнове порушеног храма архангела Гаврила добило и свог пастира.

Нови Пазар

У недељу 3. 10. 2004 године Његово Преосвештенство Епископ рашко-призренски и косовско-метохијски г. Артемије служио је свету архијерејску Литургију у саборном храму св. Николаја у Новом Пазару. На овој светој Литургији наша епархија добила је још двојицу слугу Божијег олтара. Недавно рукоположени у чин ђакона монах Симеон, иначе сабрат манастира Ђурђеви Ступови, постао је јеромонах, а Урош Нишавић, студент Теолошког факултета у Београду, родом из Новог Пазара, рукоположен је у чин ђакона.

Кончул

На дан када се прославља св. великомученица Екатарина, а поводом имендана игуманије кончулске Катарине, у манастиру Кончул код Рашке свету Литургију служио је Његово Преосвештенство Епископ рашко-призренски г. Артемије, и на Литургији у чин јерођакона рукоположио је монаха Георгија, сабрата манастира Ђурђевих Ступова.

ОСВЕЋЕЊА

Освећење хирушког блока у болници „Симонида” у Грачаници

Боравећи пре неког времена на Косову и Метохији, госпођа Невенка Ненси је, скупа са г. Мајклом Павићем, посетила и Грачаницу. Поред других институција она је обишла и грачаничку болницу „Симонида”. Из разговора са директором болнице др Драганом Перићем сазнала је да болници недостаје још једна хирушка сала са пратећим просторијама јер постојећа не може да задовољи потребе хирушког одељења. По повратку у Чикаго, где госпођа Ненси живи и ради, започела је акцију прикупљања средстава за изградњу поменутог хирушког блока. Акцију је успешно завршила, а прикупљени новац предала је епископу Артемију, који је боравио у САД другом половином месеца јула. Чим је новац стигао, кренуло се са изградњом, и у рекордно кратком временском периоду Грачаница је добила још једну хирушку салу захваљујући госпођи Ненси и осталим добротворима који су учествовали у овој акцији.

Чином освећења, које је извршио епископ Артемије, 3. септембра свечано је отпочела са радом новоизграђена хирушка сала. Поклонивши икону св. бесребреника Козме и Дамјана, владика Артемије пожелео је свим лекарима и особљу болнице успешне операције у новој сали, у који ће им засигурно притицати у помоћ свети Бесребреници као њихови заштитници.

Освећење фабрике у Зубином Појоку

Младо братство манастира Дубоки Поток на челу са својим настојатељем јеромонахом Ромилом од првог дана доласка у ову обитељ делило је судбину свог народа који живи у Зубином Поток. Поред многих недаћа које су снашле становнике Зубиног Потока, као усталом и цео наш народ на Косову и Метохији, јесте останак без посла великог броја радника.

Желећи да овај проблем колико толико ублажи, о. Ромило улаже велики труд и успева да пронађе инвеститоре који су ожи-

вели фабрику Барбиље, која годинама није радила. Ова фабрика, која се бави откупом и прерадом воћа и печурки, запослиће око сто радника, а сеоски домаћини од сада имају сигурног откупљивача својих производа, фабрику Барбиље.

Освећење и свечано отварање ове фабрике извршио је 3. 10. 2004. год. епископ Артемије у присуству о. Ромила, директора чачанске компаније „Дикодил” господина Боја Плавезинића која је инвестирала у ову фабрику, његових сарадника, као и угледних грађана Зубиног Потока и осталих општина северног Косова.

ОСТАЛЕ АКТИВНОСТИ

У суботу **4. септембра 2004.** године у манастиру Девич упокојила се у Господу монахиња Антонина Андрић. Рођена је 1932. год. у селу Горње Лесковице код Ваљева, од родитеља Богољуба и Ленке. У манастир Девич дошла је 1953. године, ту се замонашила и остала да служи крај ђивота св. Јоаникија до последњег дана свог овоземног живота. Оно што је између осталог красило мати Антонину, као и све девичке монахиње, јесте велико трпљење, јер ни у једном српском манастиру у последњих седамдесет година није било тако тешко живети као у манастиру Девич. Сестре су биле изложене скоро свакодневnoj комунистичкој, а посебно албанској тиранији, која траје и дан данас. Намучено тело монахиње Антонине сада почива на манастирском гробљу иза олтара Богородичиног храма до свеопштег васкрсења и другог доласка Господа и Спаса нашега Исуса Христа.

Празник свог покровитеља и заштитника св. великомученика **Артемија** Његово Преосвештенство Епископ рашко-призренски и косовско-метохијски г. Артемије прославио је у манастиру Грачаница. Заједно са својим духовним оцем и владиком, радост празника поделили су тога дана владика Теодосије и скоро сви игумани и игуманије епархије као и сестринство грачаничке обитељи.

Уочи празника служено је свечано бденије овом великом светитељу који је положио свој живот за Христа, а сутрадан су

свету архијерејску Литургију служила двојица епископа, Артемије и Теодосије, уз саслуживање свештеника и свештеномонаха епархије.

Славски колач пререзао је владика Теодосије.

На празник **св. Димитрија 8/26. новембра** свету архијерејску Литургију у Косовској Митровици, где се подиже велелепни храм овом светитељу, служио је Његово Преосвештенство Епископ липљански Теодосије, а саслуживало многобројно свештенство и монаштво. После Литургије Епископ липљански Теодосије је пререзао славски колач и одржао пригодну беседу.

Петнаести децембар је дан када се прославља велики угодник Божији свети Јоанкије Девички. Манастир Девич је био спаљен у мартовском прогону, али је за ово кратко време, од марта па до дана када се слави св. Јоаникије Девички успео да се делимично обнови уз помоћ Србије и Координационог центра Министарства вера Републике. На сам дан св. Јоаникија свету архијерејску Литургију служили су: Митрополит црногорско-приморски Амфилохије, умировљени Епископ захумско-херцеговачки Атанасије, Епископ рашко-призренски Артемије и викарни Епископ хумски Максим и липљански Теодосије, уз саслуживање монаштва и свештенства наше епархије.

6/19. децембра своју крсну славу св. оца Николаја, владика Артемије прославио је у манастиру Грачаница, уместо у својој резиденцији у Призрену.

Свету архијерејску Литургију служили су Епископ рашко-призренски г. Артемије и Епископ липљански Теодосије уз саслуживање свештенства и монаштва наше епархије. У току Литургије владика Артемије је рукоположио у јеромонаха досадашњег јерођакона Варнаву, сабрата манастира Црна Река, а богослова Ра-

ХРОНИКА

домира Сандића у чин ђакона, са службом у Лепосавићу.

После Литургије, у свечаној сали манастирског конака славски колач владике Артемија пререзао је владика Теодосије. Након пресецања славског колача, владика Артемије је на славском ручку поздравио шефа Координационог центра за Косово и Метохију Небојшу Човића, представнике УНМИК-а и КФОР-а и све присутне госте.

ЈЕРОМОНАХ ВАРНАВА

Технички уредник:
Војислав Јовичић

Фотографије:
Николај Маљм

Коректура:
Родољуб Лазић

Тираж: 1000 примерака

Фотографија на корицама:
Епископ рашко-призренски Артемије
и игуман манастира Бањска протосинђел Симеон
приликом монашења у манастиру Бањска

Часопис излази четири пута годишње.
Дозвољено је прештампавање чланака
уз обавезно цитирање

Графичко обликовање
и припрема за штампу:
АТОС

Штампа:
Флеш, Земун

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
271.222 (497.11)

Свети Кнез Лазар/ главни и одговорни уред-
ник: Војислав Јовичић. - Год. 12, бр. 4 (2004) -. -
Призрен: Епархија рашко-призренска и косовско-
метохијска, 2004 - (Земун:Флеш). - 25 cm

Четири пута годишње
ISSN 0354-3927
COBISS.SR-ID 22568972